

**PUBLICATIONS OF THE ASTRONOMICAL OBSERVATORY OF
BELGRADE**

FOUNDED IN 1947

EDITORIAL BOARD:

Dr Srđan SAMUROVIĆ, Editor-in-Chief (Astronomical Observatory, Belgrade)

Dr Rade PAVLOVIĆ (Institute of Physics, Belgrade)

Dr Miroslav MIĆIĆ (Astronomical Observatory, Belgrade)

Dr Branislav VUKOTIĆ (Astronomical Observatory, Belgrade)

Technical editor:

Nenad MILOVANOVIĆ (Astronomical Observatory, Belgrade)

Cover design:

MSc Natalija Janc

The text of this Publication was peer reviewed.

Published and copyright © by Astronomical Observatory, Volgina 7, 11060
Belgrade 38, Serbia.

Director of the Astronomical Observatory: Prof. Dr Luka Č. POPOVIĆ

Internet address: publications.aob.rs

E-mail: contact@aob.rs

ISSN 0373-3742

ISBN 978-86-82296-12-6

DOI: 10.69646/aob105

The publication of this issue is financially supported by the Ministry of Science,
Technological Development and Innovation of the Republic of Serbia.

Number of copies: 300

Production: Donat Graf, Vučka Milićevića 29, Belgrade

НАУЧНА САРАДЊА И ПРЕПИСКА
МИЛУТИНА МИЛАНКОВИЋА И ВЈАЧЕСЛАВА ЖАРДЕЦКОГ

**Наталија Јанц, Недељко Тодоровић,
Миливој Б. Гаврилов и Лука Ч. Поповић**

КЊИГА ИЗ ИСТОРИЈЕ НАУКЕ

БЕОГРАД
2024

САДРЖАЈ

Предговор	5
1. Увод	7
2. Астрономска и метеоролошка опсерваторија	11
3. Астрономска опсерваторија	12
4. Вјачеслав Жардецки - Београдски универзитет	15
5. Вајчеслав Жардецки - Колумбија универзитет	18
6. Научна сарадња Милутина Миланковића и Вјачеслава Жардецког	23
7. Преписка - до 1938. године	29
7.1 Жардецки Миланковићу - 5. 8. 1927. године	30
7.2 Жардецки Миланковићу - 16. 7. 1930. године	37
7.3 Жардецки Миланковићу - 27. 7. 1930. године	44
7.4 Жардецки Миланковићу - 4. 8. 1930. године	46
7.5 Жардецки Миланковићу - 5. 8. 1936. године	49
7.6 Жардецки Миланковићу - 1. 7. 1937. године	51
8. Преписка - од 1938. године до Америке	53
8.1 Жардецки Миланковићу - 17. 4. 1938. године	53
8.2 Жардецки Миланковићу - 10. 7. 1938. године	55
8.3 Жардецки Миланковићу - 30. 7. 1938. године	57
8.4 Жардецки Миланковићу - 9. 2. 1944. године	62
8.5 Татјана Жардецки Христини Миланковић - 9. 4. 1944. године	63
8.6 Жардецки Миланковићу - 31. 10. 1948. године	65

9. Преписка - преко океана	67
9.1 Жардецки Миланковићу - 23. 8. 1951. године	68
9.2 Миланковић Жардецкком - 8. 9. 1951. године	71
9.3 Жардецки Миланковићу - 30. 9. 1951. године	74
9.4 Миланковић Жардецкком - 30. 11. 1951. године	77
9.5 Жардецки Миланковићу - 16. 12. 1951. године	82
9.6 Миланковић Жардецкком - 27. 3. 1952. године	86
9.7 Жардецки Миланковићу - 11. 4. 1952. године	91
9.8 Миланковић Жардецкком - 24. 8. 1952. године	95
9.9 Жардецки Миланковићу - 14. 9. 1952. године	100
9.10 Миланковић Жардецкком - 29. 1. 1953. године	104
9.11 Жардецки Миланковићу - 13. 7. 1957. године	108
10. Закључак	112

Додатак 1. Кратак приказ значајних датума у развоју

    Астрономске и метеоролошке опсерваторије у

    Београду до раздвајања .....

114

Додатак 2. Чланство Србије у Међународној астрономској

    унији и оснивање првог Југословенског националног

    комитета за астрономију .....

118

Захвалница .....

121

Белешка о ауторима .....

122

Литература .....

126

ПРЕДГОВОР

Астрономска опсерваторија у Београду је 1924. године одвојена од Метеоролошке опсерваторије одлуком Савета филозофског факултета Београдског универзитета. Астрономија је била веома заступљена у периоду заједничког рада Метеоролошке и астрономске опсерваторије. После раздвајања ове две институције су кренуле свака својим путем. Метеоролошка опсерваторија се трансформисала у државну хидрометеоролошку службу из које су после Другог светског рата настале две институције; Републички хидрометеоролошки завод Србије и Савезни хидрометеоролошки завод Југославије, који је нестанком Југославије престао да постоји. Обе институције су углавном обављале оперативне послове из метеорологије и хидрологије, а повремено су имале и научне активности. Истовремено, Астрономска опсерваторија је наставила са астрономским пословима профилишући се као потпуна научна институција у чијем раду учествују значајне личности.

Ова књига треба да подсети на сарадњу Милутина Миланковића и Вјачеслава Жардецког који су током својих каријера били тесно повезани са Астрономском опсерваторијом. Жардецки је по доласку из Русије у Београд 1920. године радио у Астрономској и метеоролошкој опсерваторији, док је Миланковић у два кратка наврата био на месту управника Астрономске опсерваторије.

Значај књиге је у томе што приказује начин, ток и неке резултате научне сарадње Миланковића и Жардецког, углавном кроз приказ оригиналне преписке коју су међусобно размењивали пуне три деценије, од треће до шесте деценије 20. века. Поред научних података, питања и дилема, којима преписка обилује, а често и у наставцима, као неки серијал, у њој је могуће наћи и мноштво других информација, од личних, приватних и породичних до општих прилика и услова у којима су ова два научника живела и радила пре, током и после Другог светског рата.

Такође, садржај књиге ће чинити помињање других научника са Београдског универзитета, из разних Југославија, Србије и иностранства чији су научни доприноси били важни у стварању и афирмацији познате Миланковићеве теорије о утицају астрономских фактора на климу Земље, односно настанку и нестанку ледених доба, што је била окосница

сарадње Миланковића и Жардецког у Београду, а присутна је била и у кореспонденцији. Тако ће будуће генерације научника, стручњака и заинтересоване јавности имати више информација о историјском и научном развоју области теорије климатских промена заснованој на утицају астрономских фактора, као и перспективе ове области науке у будућности.

Књига је допуна биографијама оба научника; Милутина Миланковића, једног од најзначајнијих српских научника и Вјачеслава Жардецког који је своју научну каријеру отпочео и око половине животног века градио у Астрономској опсерваторији и Београдском универзитету. Такође, књига даје приказ услова у којима су обојица живели и стварали.

У књигу су укључене кратке приче о Михајлу Пупину и Николи Тесли, неуобичајене за овакву врсту астрономско-палеоклиматолошке литературе, а веза су Астрономска опсерваторија, Вјачеслав Жардецки и Колумбија универзитет из Њујорка. Тако су на једном месту сврсисходно и афирмативно за све, што није баш тако чест случај, поменути сва три великана српске и светске науке: Михајло Пупин, Никола Тесла и Милутин Миланковић, што би читаоцима требало да пружи додатно задовољство приликом листања и читања ове књиге.

Књига има десет глава. Првих шест глава су уводне и опште, где је текст стваран из мање-више познатих података уз неке специфичне приказе и тумачења. Затим, следе три главе преписке, које по садржају чине срж књиге, а по обиму су највећи део књиге. Ту је приказана и прекуцана оригинална преписка Милутина Миланковића и Вјачеслава Жардецког уз одговарајуће коментаре и објашњења. Преписку чине писма и дописнице које је после смрти Милутина Миланковића његова супруга Христина Миланковић предала Архиву Српске академије наука и уметности, где се чува под бројем 10.131. Свака појединачна преписка је посебно поглавље. Закључак је дат у последњој глави, након чега се налазе два додатка са хронологијом о важнијим догађајима из рада Астрономске и метеоролошке опсерваторије на домаћем и међународном плану до, око и током Другог светског рата, а потом следе завршни атрибути књиге; захвалница, белешке о ауторима, литература и садржај.

Београд,
29. 11. 2024. године

Аутори

1. УВОД

Милутин Миланковић (Даљ, 1879 – Београд, 1958, слика 1) је завршио Политехнику у Бечу, после чега је радио као инжењер. Први Србин доктор техничких наука постаје 1904. године. У Београд долази по позиву 1909. године на место професора Београдског универзитета.

Предавао је рационалну механику, небеску механику и теоријску физику, а школске 1926/27. године је био декан Филозофског факултета. Поред тога, Милутин Миланковић је за дописног члана Српске краљевске академије¹ (СКА) изабран 1920. године, а редовни члан постаје 1924. године. После Другог светског рата је наставио чланство у истој установи промењеног назива у Српска академија наука (САН). Дописни члан Југославенске академије знаности и умјетности (ЈАЗУ) у Загребу је био од 1925. године. Милутин Миланковић је од 1933. године до 1940. године био члан испитне комисије за полагање државног испита особља Астрономске опсерваторије у Београду из предмета небеска механика. Миланковић је од 1936. године до 1939. године био председник првог Југословенског националног комитета за астрономију (ЈНКА). За његов рад му је додељен Орден Светог Саве трећег реда и Орден југословенске круне трећег реда.

Вјачеслав Жардецки (Одеса, 1896 – Елкинс, Западна Вирџинија, 1962, слика 1) и Милутин Миланковић су отпочели сарадњу убрзо по доласку Жардецког у Београд у јануару 1920. године. Он је у марту 1920. године постављен за асистента у Астрономској и метеоролошкој опсерваторији (АМО) у Београду (слика 3), а следеће године добија позицију асистента на Београдском универзитету (слика 6) на Филозофском факултету на одсеку за примењену математику, чиме започиње његова универзитетска, а може се сматрати и научна каријера.

---

¹ Српска академија је током времена мењала званично име: Српска краљевска академија (СКА) (1886-1947), Српска академија наука (САН) (1947-1960) и Српска академија наука и уметности (САНУ од 1960-).

Слика 1. Милан Недељковић (горе лево), Вјачеслав Жардецки (горе средина), Војислав Мишковић (горе десно), Павле Вујевић (доле лево) и Милутин Миланковић (доле десно).

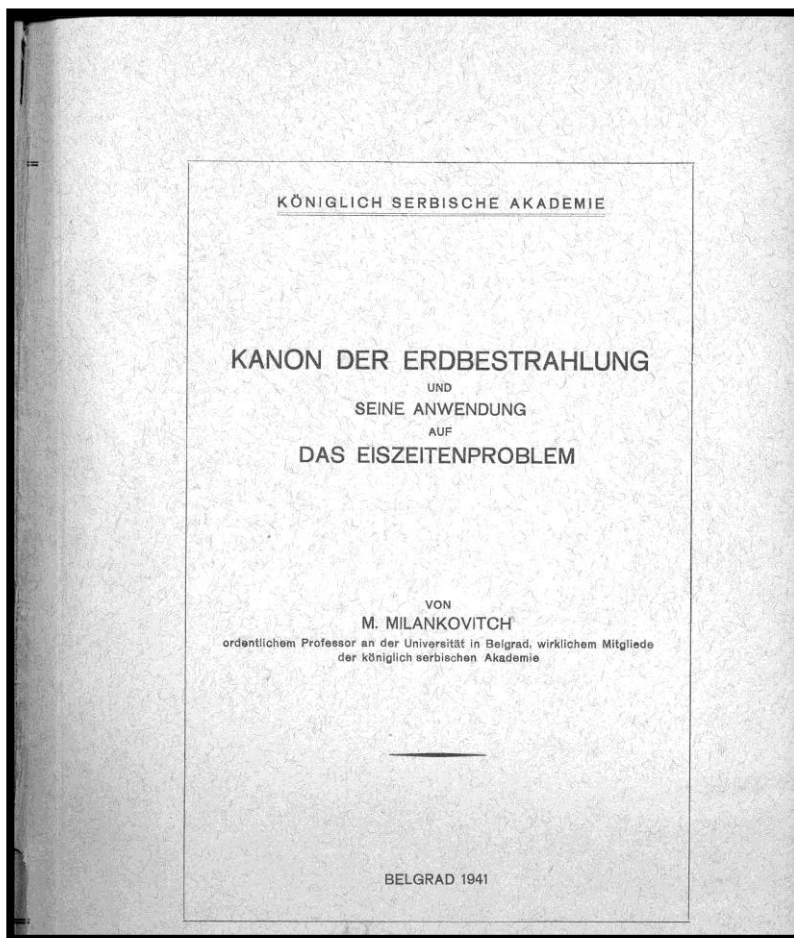
Жардецки је у својим научним радовима обрађивао теме из области научних активности Миланковића. Углавном су то били проблеми у вези бољег сагледавања ротације небеских тела, а посебно кретање небеских тела по криволинијској путањи. О томе најбоље сведочи Миланковићево помињање са уважавањем Жардецког у „Канону“² (слика 2), на страни XV, као свог некадашњег ученика, потом колеге и драгог пријатеља.

Милутин Миланковић је истицао значај научног рада Вјачеслава Жардецког у преписци са другим научницима. На пример, Жардецки се помиње у писмима³ Владимиру Кепену (Wladimir Petrovich Kōppen; Санкт Петербург, 1846 – Грац, 1940), климатологу познатом по

² Milankovitch, M., 1941: Kanon der Erdbestrahlung und seine Anwendung auf das Eiszeitenproblem. Königlich Serbische Akademie, Belgrad, 633 str.

³ Јанц, Н. и Гаврилов, М. Б., 2024: Преписка Милутина Миланковића са фамилијама Кепен и Вегенер – Оснивачи савремене науке о дугорочним климатским променама Земље (у припреми).

класификацији климата; потом Бену Гутенбергу (Benno Gutenberg; Дармштат, 1889 – Пасадена, Калифорнија, 1960), геофизичару и сеизмологу; затим Валтеру Вунту (Walter Gustav Georg Wundt; Шорндорф, 1883 – Женева, 1967) климатологу, географу и хидрологу који је у својим палеоклиматским истраживањима међу првима примењивао Миланковићеве криве осунчавања. Сва наведена помињања су детаљно цитирана у глави 6.

Слика 2. Насловна страница књиге М. Миланковића “Канон дер Ерdbestrahlung und seine Anwendung auf das Eiszeitenproblem”⁴ („Канон осунчавања Земље и његова примена на проблем ледених доба“).

⁴ Milankovitch, M., 1941: Kanon der Erdbestrahlung und seine Anwendung auf das Eiszeitenproblem. Königlich Serbische Akademie, Belgrad, 633 str.

Миланковић је пратио сазревање Жардецког у врсног научника и уважавао је његова достигнућа. Пред крај своје научне каријере, а у зениту каријере Жардецког, Миланковић му по одласку у Сједињене Америчке Државе (САД) непосредно исказује комплименте у писму од 27. марта 1952. године, где пише⁵:

„Верујем да ћете се, иако у новом и културнијем свету, радо сећати тога доба борбе и успеха. Јер ви сте, драги Жардецки, утолико и наше дете. Овде сте одрасли у научника. Од полетарца, који је овамо, цвркућући, долетео из далеког света, одрастао је орао да одлети још даље.“

Жардецки је као астрофизичар и геофизичар у сарадњи са Миланковићем дао допринос палео-климатологији. Поред тога, у Србији је био пионир аеролошких истраживања, као што су светлосне појаве и облаци у високим слојевима атмосфере, чиме су усмерена будућа истраживања ових тајанствених процеса на врху тропосфере и изнад ње. Жардецки се у пуној мери ослањао на знања о активностима Сунца, утицају наелектрисаних честица и магнетног и електричног поља на атмосферу, уз примену знања о атомским, хемијским и оптичким процесима, што је овим истраживањима дало савремену, праву научну ноту тога доба⁶.

---

⁵ Архив САНУ, 10.131.

⁶ Todorović, N., Janc, N. i Gavrilov, M. B., 2024: Naučni rad Vjačeslava Žardeckog i saradnja sa Milutinom Milankovićem. Publ. Astron. Obs. Belgrade, 104, str. 207-212.

2. АСТРОНОМСКА И МЕТЕОРОЛОШКА ОПСЕРВАТОРИЈА

Астрономска и метеоролошка опсерваторија (АМО) у Београду, као јединствена институција за обављање астрономских и метеоролошких послова, основана је 1887. године. Оснивач и први управник је био професор Велике школе Милан Недељковић (Београд, 1857 – Београд, 1950, слика 1). Недељковић је астрономију и метеорологију студирао у Француској. До раздвајања АМО на Метеоролошку опсерваторију (МО) и Астрономску опсерваторију (АО) је дошло 1924. године. Исте године је Милан Недељковић пензионисан, па је у том тренутку главни задатак оснивача две нове опсерваторије био да се поставе нови управници.

За управника МО у Београду, која је остала у постојећој згради (слика 3), је постављен професор др Павле Вујевић (Рума, 1881 – Београд, 1966, слика 1). На том месту је био од 1924. године до 1945. године⁷. Павле Вујевић је докторирао 1904. године у Бечу, а до краја 1905. године се усавршавао у Пруском метеоролошком институту у Берлину и Метеоролошкој опсерваторији у Потсдаму. На позив Јована Цвијића (Лозница, 1865 – Београд, 1927), Вујевић долази у Београд марта 1907. године и почиње рад на Београдском универзитету, слика 6.

Слика 3. Зграда АМО у Београду је саграђена 1891. године. Од 1924. године се у њој налази само МО, (фото: Н. Јанц, 2017).

⁷ Републички хидрометеоролошки завод Србије, РХМЗ, 1987: Метеоролошка опсерваторија у Београду. Републички хидрометеоролошки завод Србије, Београд, 56 стр.

3. АСТРОНОМСКА ОПСЕРВАТОРИЈА

По раздвајању АМО, Милутин Миланковић је је преузео, као професор на Филозофском факултету, да води бригу о развоју АО⁸. Учинио је то, више из нужде, него из жеље и амбиције да трајно руководи са АО, али са идејом да самостална АО настави са радом у пуном капацитету уз одговарајућа, научно-пројектна, кадровска и методолошко-технолошка усавршавања. Од свега Миланковићу је било најважније да пронађе способног и квалификованог колегу, који ће преузети значајну улогу у развоју АО. Тако је Миланковићев избор пао на Војислава Мишковића (Фужине, 1892 – Београд, 1976, слика 2), обећавајућег младог српског астронома који је био на школовању у Француској од 1919. године, а који је управо докторирао на Универзитету у Монтпељеу, исте 1924. године, када је АО добила институциону самосталност.

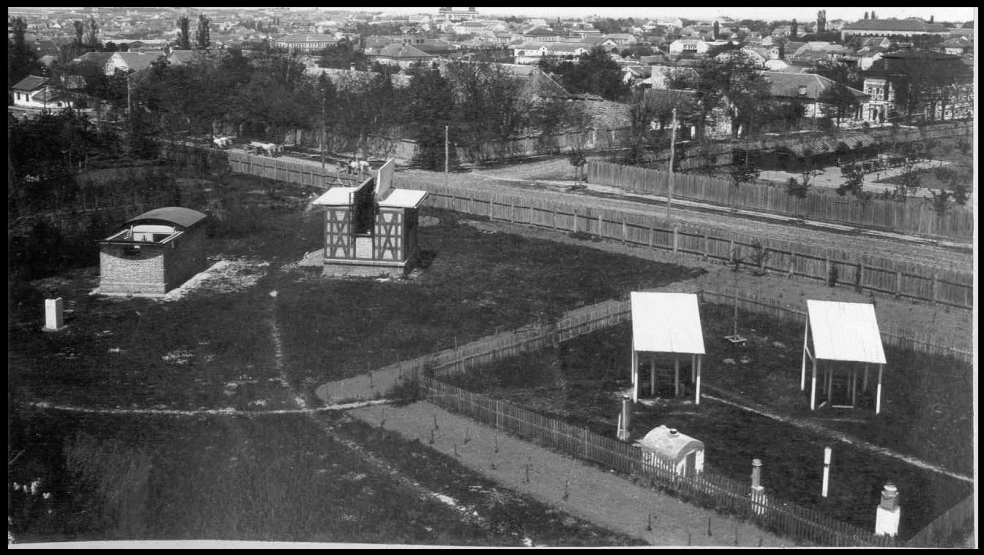
Војислав Мишковић у то време већ ради у Француској на опсерваторијама у Марсељу и Ници, а за члана Астрономског друштва Француске (*Société Astronomique de France*) је изабран је 1925. године⁹. Све то је навело Милутина Миланковића да, исте 1925. године, позове Мишковића да се врати у Београд, што је он радо прихватио. Након тога, Војислав Мишковић је прво изабран за ванредног професора практичне астрономије на Филозофском факултету, а потом је постављен за новог управника АО. Мишковић је на челу АО остао од 1925. године до 1955. године уз прекид од марта 1946. године до јуна 1951. године.

Мишковићу је запало у задатак да изграду нову Опсерваторију на Великом Врачару која је почела са радом 1932. године, а по њој ће тај део Београда добити назив Звездара (слика 5). Овде АО добија импресивну централну зграду са низом специјализованих зграда тзв. павиљона за посматрање неба, обраду посматрачких података, њихово чување и удобан смештај запослених. АО се и данас налази на истом месту.

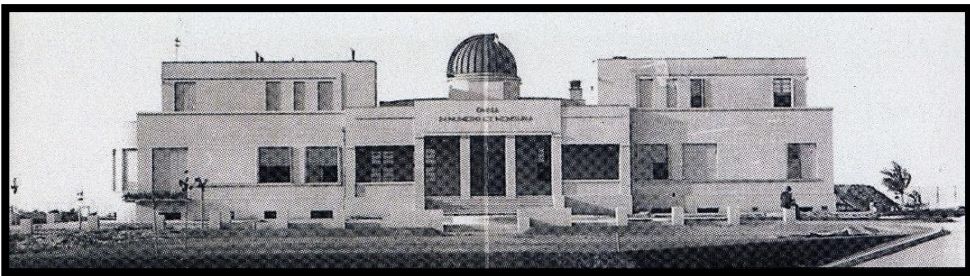
---

⁸ То се може закључити из богате преписке Миланковића и будућег директора АО Војислава Мишковића, нпр. Janc N., Gavrilov M. B., Marković S. B., Protić-Benišek, Benišek V., Popović L. Č., Tomić N.: 2019, Ice age theory: correspondence between Milutin Milanković and Vojislav Mišković, *Open Geosciences*, 11(1), 263–272.

⁹ Војислав Мишковић је за рад на звезданој статистици добио Валцову (Valz) награду 1925. године. Валцову награду је додељивала Француска академија наука у периоду 1877-1970. године за залагања и открића на подручју астрономије. Од 1970. године се обједињују Валцова и Лаландова (Lalande) награда која се самостално додељивала у периоду 1802-1970. године.

Слика 4. Астрономски павиљони (лево) и метеоролошки заклони (десно) у кругу АО у Београду на локацији Врачар око 1930. године, (извор: С. Хаџивуковић).

Слика 5. Управна зграда АО у Београду на Звездари, 1932. године, (извор: АО).

Треба напоменути да је Миланковић званично преузео дужност управника АО, али привремено, како би се слично као и први пут, дошло

до решења за постављања трајног управника¹⁰. Било је то од маја 1948. године до јуна 1951. године^{10,11,12}.

Поред Жардецког, по природи ствари, нови верни Миланковићев сарадник је постао и Мишковић. Обојица су као врсни астрономи, поред редовних послова, ревносно додатно радили на задацима које им је Миланковић додељивао, као што су теорија померања полова и секуларне промене елемената путање Земље.

---

¹⁰ Поповић, Л.Ч., Димитријевић, М.С., Миловановић Н. 1999, Милутин Миланковић - директор Астрономске опсерваторије, Зборник радова Симпозијума "Миланковић - јуче, данас сутра", Рударско Геолошки факултет Београд, 25-26. новембар 1999, стр. 43.

¹¹ Радованац, М. и Протић-Бенишек, В., 2011: Особље Астрономске опсерваторије од оснивања до данас. Зборник радова конференције „Развој астрономије код Срба VI“, Београд, Публ. Астр. Друш. „Руђер Бошковић“ бр. 10, стр. 11-30.

¹² У раду Протић, М. и Протић-Бенишек, В., 1982: Милутин Миланковић у Астрономској опсерваторији у Београду, Живот и дело Милутина Миланковића 1879-1979. Српска академија наука и уметности, Научни скуп, књ. XII, Председништво, књ. 3, Београд, стр 181-190, стоји да је обављао краће дужност директора, међутим тадашњим Уредбом о Астрономској опсерваторији, од 5. маја 1948. године (погледајте https://bg.ac.rs/files/sr/univerzitet/glasnik-zakoni/zbornik/knjiga3/3_198.pdf)

јасно стоји да је "Претседник Научног савета је директор Астрономске опсерваторије", а Председник Научног савета је био Милутин Миланковић (видети више у референци у фусноти 10).

4. ВЈАЧЕСЛАВ ЖАРДЕЦКИ – БЕОГРАДСКИ УНИВЕРЗИТЕТ

Вјачеслав Сигисмундович Жардецки је рођен у породици пољског племића Сигисмунда и мајке Марије, ћерке трговца у Одеси¹³. У родном граду је завршио Физичко-математички факултет и специјализацију из астрофизике. После дипломирања је краће време радио у Опсерваторији у Одеси и Пулковској опсерваторији у Санкт Петербургу. Због офанзиве бољшевика на Одесу, јануара 1920. године напушта родни град и долази у Београд, а већ у марту исте године је постављен за асистента на АМО у Београду¹⁴, чији је директор био Милан Недељковић. Следеће године Жардецки преузима дужност асистента на катедри за примењену математику Филозофског факултета у Београду где држи вежбе из предмета: теоријска физика, небеска механика и рационална механика код професора Милутина Миланковића и Антона Билимовића¹⁵. У марту 1923. године је одбранио докторску тезу под називом „О кретању чврстог тела на кривој линији,“ где је Милутин Миланковић био члан комисије за одбрану. Жардецки је постао доцент 1925. године, од када држи предавања из теоријске физике. Ванредни професор је постао 1929. године, а редовни професор 1939. године. Као што се види, одмах по доласку Вјачеслава Жардецког у Београд, почела је његова сарадња са Милутином Миланковићем. Током ове сарадње, Жардецки је давао важне креативне доприносе у научним темама којима се бавио Миланковић, што се може наћи у „Канону“¹⁶, на пример:

„Опитим проблемом ротације небеских тела бавила су се успешно и двојица мојих колега, Професори Универзитета у Београду¹⁷, А. Билимовић и В. Жардецки. В. Жардецки се при томе врло подробно бавио зонским стањем ротације небеских тела, кроз које је наша Земља

¹³ Бонцић, Д., 2023: Руски емигранти професори Београдског универзитета. Институт за савремену историју, Београд, 500 стр.

¹⁴ Мушицки, Ђ., 1999: Вјачеслав Жардецки, живот и дело српских научника. Српска академија наука и уметности, Одбор за проучавање живота и рада научника у Србији и научника српског порекла, Београд, стр. 47-85.

¹⁵ Антон Билимовић (Житомир, 1879 – Београд, 1970), математичар, професор и ректор Универзитета у Одеси. Када се доселио у Београд 1920. године, постао је професор Филозофског факултета, касније Природно-математичког факултета Београдског универзитета. Дописни члан СКА је постао 1925. године, а редован члан 1936. године. Био је и директор Математичког института САНУ.

¹⁶ Milankovitch, M., 1941: Kanon der Erdbestrahlung und seine Anwendung auf das Eiszeitenproblem. Königlich Serbische Akademie, Belgrad, 633 str.

¹⁷ Исто што и Београдски универзитет – напомена аутора.

некада пролазила и које можда још није сасвим завршено. Та своја испитивања сажето је приказао у раду „Recherches Mathématiques sur l'évolution de la Terre“¹⁸, који се такође појавио као саопштење Српске краљевске академије. Тиме је рад наше Београдске школе¹⁹ који се током једне деценије протезао на ту област небеске механике, на најлепши начин завршен.“

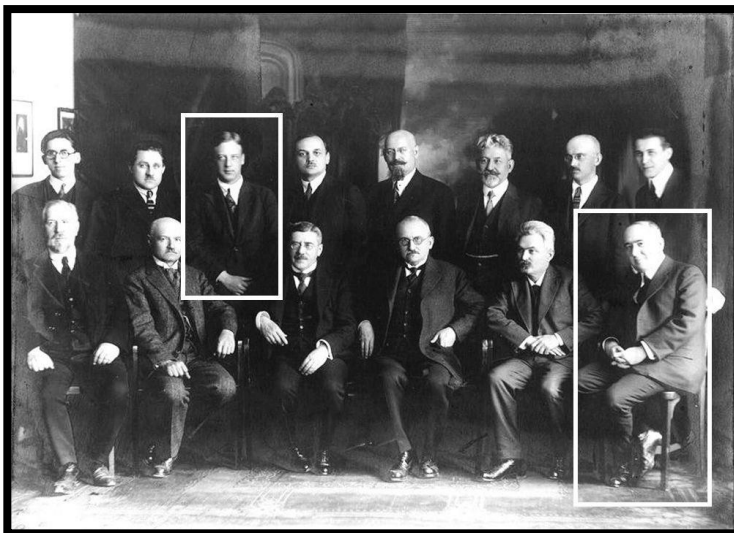

Слика 6. Зграда Београдског универзитета, (фото: Н. Јанц, 2017).

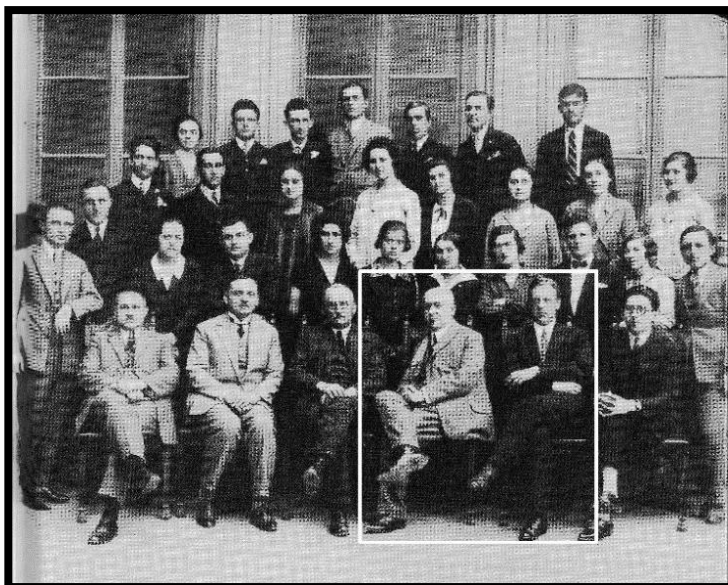
---

¹⁸ Jardetzky, W. S., 1935: Recherches Mathématiques sur l'évolution de la Terre. Académie Royale Serbe, Belgrade, 202 str. – напомена аутора.

¹⁹ Београдска (математичка) школа није назив неке посебне школске институције, већ је то термин који се користи(о) да се опишу научне активности у вези математичко-астрономско-климатолошких истраживања у Београду, а чији су научни резултати били врло запажени у области палеоклиматологије, односно математичке теорије настанка и нестанка ледених доба на Земљи које је спроводио Милутин Миланковић са својим сарадницима – напомена аутора.

Слика 7. Део чланова Београдске математичке школе 1926. године. Уоквирени: Вјачеслав Жардецки (стоји) и Милутин Миланковић (седи), (фото: М. Савић, Архив САНУ, 14197/16).

Слика 8. Студенти треће групе Филозофског факултета Београдског универзитета са професорима, Београд, 8. јун 1926. године. Уоквирени су Милутин Миланковић (лево) и Вјачеслав Жардецки (десно), (извор: Архив САНУ, 14349/875).

5. ВЈАЧЕСЛАВ ЖАРДЕЦКИ – КОЛУМБИЈА УНИВЕРЗИТЕТ

За време Другог светског рата Жардецки је пензионисан 1943. године и разрешен дужности у јануару 1944. године јер је одбио да учествује у реформи универзитета²⁰. Од 1944. године Жардецки каријеру наставља у Аустрији, која је тада била део Немачке, на Универзитету у Грацу (Universität Graz) где је био директор Института за физику и астрономију и предавао је геофизику на Високој техничкој школи. На основу повратне адресе писама које је слао Миланковићу, види се да је у почетку становао код професора др К. Штумфа (K. Stumpf)²¹ (Шлезвиг, 1895 – Гетинген, 1970) на адреси Виландгасе (Wielandgasse) 2, што је у центру Граца. Касније као своју повратну адресу наводи Хилмтајхштрасе (Hilmteichstraße) 120, која је у кругу Универзитета.

Вјачеслав Жардецки је са породицом, женом, сином и мајком, емигрирао из Аустрије 1949. године у САД, чије су држављанство добили 1955. године²². По доласку у САД, Жардецки се запошљава у Њујорку на тек основаној Лемонт-Дохерти геолошкој опсерваторији (Lamont-Doherty Earth Observatory), која се налази на десној обали реке Хадсон око 30 km северно од Менхетена. Такође, бива изабран за професора геофизику на Колумбија универзитету (Columbia University) и за професора механике на Менхетен колеџу (Manhattan College)²³. О томе је писао Миланковићу у писму од 14. септембра 1952. године:

„Ево и ове године држаћу 17 часова недељно предавања на Колеџу (из статистике и динамике).“

---

²⁰ Бонцић, Д., 2023: Руски емигранти професори Београдског универзитета. Институт за савремену историју, Београд, 500 стр.

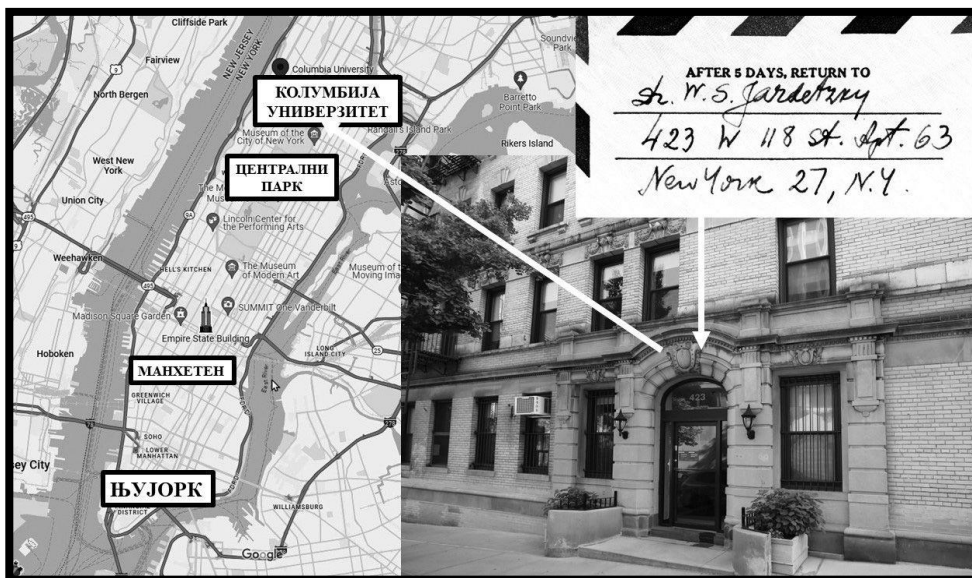
²¹ Карл Штумф (Karl Stumpf) је немачки астроном који је од 1942. године до 1946. године био професор астрономије и управник Астрономске опсерваторије на Универзитету у Грацу. Познат је по теорији перидограма и њихове примене у геофизици и астрономији (сунчеве пеге, осе ротације Земље и сјај звезда). Посебно се бавио изучавањима небеске механике, објавивши о томе тротомну монографију. За решавање проблема двају тела увео је нову врсту специјалних функција које су касније назване његовим именом.

²² Бонцић, Д., 2023: Руски емигранти професори Београдског универзитета. Институт за савремену историју, Београд, 500 стр.

²³ Мушицки, Ђ., 1999: Вјачеслав Жардецки, Живот и дело српских научника. Српска академија наука и уметности, Биографије и библиографије, Књ. V, II Одељење, Одбор за проучавање живота и рада научника у Србији и научника српског порекла, Књ. 5, Београд, стр. 47-85.

Вјачеслав Жардецки је становао у згради на адреси: 423 вест 118. улица у Њујорку (423 West 118th Street, New York), али не увек у истом апартману²⁴, слика 9. Зграда на овој адреси припада Колумбија универзитету и намењена је за боравак наставног особља и студената на постдокторским студијама.

Слика 9. План Њујорка и улаз зграду у којој је Вјачеслав Жардецки имао апартман на адреси 423 вест 118. улица у близини Колумбија универзитета. Адреса: Dr. W. S. Jardetzky²⁵ 423 W. 118 St. Apt. 63 New York 27, N. Y. (горе десно) је преузета са коверте аерограма послатог Милутину Миланковићу 30. септембра 1951. године.

Вјачеслав Жардецки је споменуо Михајла Пупина (Идвор, 1858 – Њујорк, 1935, слике 10 и 11) и његову лабораторију у писму Миланковићу од 30. септембра 1951. године, где пише:

„Ево већ две године како често идем у библиотеку Физичког завода Колумбиског универзитета која има назив Пупинове физичке лабораторије. Сећате се како смо говорили о Пупину и Тесли? А ево

²⁴ Татјана Жардецки је доласком у САД добила професорско место на Дејвис и Елкинс Колеџу у Западној Вирџинији па је Вјачеславова породица ту и живела.

²⁵ Wenceslas Sigismund Jardetzky – напомена аутора.

сада видим кроз прозор мог стана (тј. собе на шестом спрату)²⁶ зграду Teachers College преко пута оног завода.“

Михајло Пупин је студирао на Колумбија универзитету у периоду 1879-1883. године. Затим одлази у Европу где је магистрирао на Кембриџ универзитету, а докторирао на Берлинском универзитету 1889. године код Хермана Хелмхолца (Hermann von Helmholtz; Потсдам, 1821 – Берлин, 1894). После доктората Пупин се враћа на Колумбија универзитет на коме је радио као професор и истраживач у периоду 1889-1929. године. Михајло Пупин је био физичар, електродинамичар, проналазач и добротвор. Такође, он је био председник Њујоршке академије наука (*New York Academy of Sciences – NYAS*), један од оснивача и члан Државног саветодавног одбора за аеронаутику (National Advisory Committee for Aeronautics) у периоду 1915-1922. године. Од 1958. године Одбор прераста у светски познату Националну администрацију за аеронаутику и простор (National Aeronautics and Space Administration – NASA). Свој животни пут Пупин је описао са великим књижевним надахнућем у познатој аутобиографској књизи „From immigrant to inventor“²⁷ која је у српском и сродним језицима има назив: „Са пашњака до научењака“²⁸ за коју је 1924. године добио престижну Пулицерову награду.

Универзитетски рад Михајла Пупина је постао изузетно плодотворан, примењив и запажен. То му је стварало изузетно богате приходе и велико поштовање у америчком друштву, а посебно међу научном, привредном, финансијском и политичком елитом. Касније, када је почео да се огледа у новинарству и књижевности, стекао је најширу популарност међу обичним светом: ђацима, студентима, радницима, чиновницима, учитељима, свештенством, итд.

Поводом 100 година од доделе Пулицерове награде Михајлу Пупину написана је књига: „Михајло И. Пупин, Судбина аутобиографије“²⁹. Књига треба да подсети на Михајла Пупина, не само као на великог српско-америчког научника, патриоте и добротвора, него и писца изузетног књижевног дела.

²⁶ Вјачеслав Жардецки је становао у апартаману број 63.

У САД се бројеви зграда/стана пишу тако да је прва цифра/е број спрата, а у наставку број стана – напомена аутора.

²⁷ Pupin, M., 1923: From immigrant to inventor. Charles Scribner's sons. New York-London, 396 str.

²⁸ Пупин, М. И., 1929: Са пашњака до научењака. Матица српска, Нови Сад, 415 стр.

²⁹ Форгић, С. М., и Гаврилов, М. Б., 2024: Михајло И. Пупин – Судбина аутобиографије. Гаврилов Б. Миливој; Дом културе „Михајло И. Пупин“; Центар за културу „Врачар“, Београд-Идвор, 205 стр.

У Пупинову част, зграда Колумбија универзитета где су лабораторије за физику, добила је име „Пупинова дворана (Pupin's Hall)“, слика 10. Пупинова дворана је проглашена за национални споменик од историјског значаја 1965. године. Данас су у њој департмани (катедре) за физику и астрономију.

Слика 10. Михајло Пупин (лево), Пупинова лабораторија (Pupin's Hall) Колумбија универзитета у Њујорку (десно) и познати Пупинов лого (ниже у средини) који се налазио на корицама и/или насловним страницама скоро сваке од многобројних издања његове аутобиографије „Са пашњака до научењака“ у милионским тиражима.

Са Колумбија универзитетом је повезан и Никола Тесла (Смиљан, 1856 – Њујорк, 1943, слика 11), инжењер електротехнике, механике и проналазач, чији су највећи доприноси систем за стварање и пренос наизменичне струје, обртно магнетно поље и електромотори на наизменичну струју. Студирао је у Грацу, живео је и радио у Будимпешти, Паризу, широм Француске и Немачке. У САД је емигрирао 1884. године где је наставио рад. Проналазаштво му је донело светску славу и популарност што траје до данас. На Колумбија универзитету је Никола Тесла одржао неколико предавања 1888. године, 1891. године и 1893. године, што је унело нове погледе на електротехничком департману тог универзитета. Прво предавање је Никола Тесла одржао на позив професора Михајла Пупина и Францис Бејкон Крокера (Francis Bacon Crocker) (1861 – 1921) јуна 1894. године. Колумбија универзитет је Николи Тесли доделио диплому почасног

доктора наука, чиме је постао први универзитет који му је овакво признање доделио³⁰.

Слика 11. Биста Михајла Пупина (лево) је дело Ивана Меитровића (Врпоље, 1883 – Саут Бенд, 1962) и биста Николе Тесле (десно) коју је поклонио Џон Вагнер (John Wagner)³¹ Колумбија универзитету.

Бисте Михајла Пупина и Николе Тесле (слика 11) красе холове Колумбија универзитета у Њујорку на коме је научну каријеру наставио и Вјачеслав Жардецки после одласка из Београда.

---

³⁰ <https://www.teslasociety.com/columbia.pdf> (1. 9. 2024)

³¹ https://www.teslasociety.com/columbia_and_tesla.htm (1. 9. 2024)

6. НАУЧНА САРАДЊА МИЛУТИНА МИЛАНКОВИЋА И ВЈАЧЕСЛАВА ЖАРДЕЦКОГ

У преписци са колегама из иностранства Милутин Миланковић је истицао значај научног рада Вјачеслава Жардецког. Миланковић се најинтензивније дописивао са Владимиром Кепеном који је у то време, заједно са зетом Алфредом Вегенером и њиховим породицама, боравио у Грацу. У писму од 15. новембра 1928. године Миланковић пише Кепену³²:

„Управо сам се бавио силом померања пола и у прилогу Вам шаљем један извод из тог поглавља намењеног за Приручник геофизике. Извођење законитости померања пола, које то поглавље садржи, изванредно је једноставно и могло би бити занимљиво и за Вегенера. Симпсонову расправу, коју сте ми љубазно доставили, како, нажалост, не владам енглеским језиком, морам најпре поверити господину Жардецком да је проучи и поднесе извештај о њој.

Моји верни сарадници, господа Жардецки и Мишковић, раде са младалачком ревношћу на задацима који су им додељени, и ја се надам, ако у међувремену ништа не искрсне, да ћемо за Божић бити готови са теоријом померања полова и са секуларним променама елемената Земљине путање. Тада ћу Вас опширно извести о томе. Надам се да ћу се у пролеће појавити у Грацу са рукописом „Соларне климе“ спремним за штампу. Као што видите, од ове сетве обећавам једну богату научну жетву.“

На то писмо Кепен одговара из Граца 14. фебруара 1930. године³³:

„Радује ме што ћу Вас и господина Жардецког видети овде у марту. Да се са Алфредом Вегенером после 15. марта више неће моћи разговарати, већ сам Вам писао.“³⁴

---

³² Архив САНУ, 10.131/II-50.

³³ Архив САНУ, 10.131/II-59.

³⁴ Алфред Вегенер (Alfred Lothar Wegener; Берлин, 1880 – Гренланд, 1930) је био климатолог, метеоролог, геолог и геофизичар. Најпознатији је по теорији стварања континената. Када је Кепен 14. фебруара 1930. године писао Миланковићу, Вегенер је одлазио на Гренланд на научну експедицију са које се није вратио. Умро је завејан у снегу у новембру 1930. године, непосредно после свог 50-ог рођендана.

Миланковић и Жардецки нису отишли у Грац како је најављено због Миланковићеве спречености о чему пише Кепену 28. фебруара 1930. године³⁵:

„Жардецки сада припрема своје саопштење за Вегенера. Послаћу Вам га ових дана.

Датум мог доласка у Грац још не могу тачно да наведем. Верујем да ће то бити одмах иза 3. априла, када још морам бити у Београду због професорских испита. Али, наравно, то може бити и неколико дана касније: све зависи од напредовања мог рада, наиме од израчунавања за Еберла. У сваком случају, наше поновно виђење, којем се веома радујем, више није далеко.

Врло ми је жао што Вегенер више неће долазити у Грац. Желим му од срца много среће и успеха на његовом великом истраживачком путу.“

Миланковић детаљније о свом научном раду и улози Жардечког пише Бену Гутенбергу 12. јуна 1931. године³⁶:

„Драги господине колега!

Такозвани класични део проблема ротације Земље и то

Поглавље 22, Извођење неких теорема и једначина потребних за проучавање обртних кретања Земље.

Поглавље 23, Дневно обртно кретање Земље и његове последице

Поглавље 24, Прецесија и астрономска ротација Земљине осе

Поглавље 25, Мерење и рачунање времена је готово.

Ја ћу само последње поглавље нешто сабити да би се добило на простору. За то ћу се побринути чим стигнем (крај семестра, испити), у сваком случају до средине јула. Тада ћу Вам послати овај део, који ће захтевати нешто преко четири штампана табака. Преостали део мог прилога, који разматра секуларна померања полова ротације Земље, није још готов. Ви бисте, међутим, овај први део могли дати у штампу и њему прикључити Ламбертов³⁷ рад, јер би мени одговарало да пре завршине редакције другог дела добијем увид у Ламбертов рад, тако да не буде никакавих несагласности у погледу нумеричких података.

Преостали део није првенствено могао бити завршен због тога што стално треба узимати у обзир нове радове у овој области, радове које

---

³⁵ Архив САНУ, 10.131/II-61.

³⁶ Архив САНУ, 10.131/II-504.

³⁷ Валтер Ламберт (Walter Davis Lambert; Вест Њу Брајтон, 1879 – Вашингтон, 1968) је био амерички геолог. Ламберт се 1929. године дописивао са Бено Гутенбергом о међународном учешћу Немачког геофизичког друштва (Deutsche Geophysikalische Gesellschaft).

сам делом и сам скривио. Тако је недавно професор Билимовић, један руски научник, реферисао у нашој Академији о једном раду који је на мој подстицај предузео. Овај рад је фундаменталног карактера и мора се узети у обзир, тим пре што Билимовић потиче из школе Љапунова³⁸, који је својевремено поред Поенкареа³⁹ сматран за највећег ауторитета у области проблема ротације небеских тела. И један други Рус, Жардецки, који потиче из исте школе, ради у овој области. Прошлог лета срео сам се у Женеви са Вавром⁴⁰ чија се школа (Дифе, Бернард)⁴¹ исто тако бави овим питањем. Они су ми најавили слање својих радова из ове области током овог лета. Због енормне важности разматраног питања за геофизику, хтео бих ипак да најважније од ових радова унесем у Приручник.“

После Другог светског рата су Миланковић и Жардецки једно време изгубили контакт, што се види из писма Вунту које је Миланковић написао 24. новембра 1950. године⁴²:

„Емпиријски добивени резултати о земљиним леденим покривачима у различитим епохама периода ледених доба морали би стајати на располагању, да би се дошло до употребљивих нумеричких резултата. Да сам млађи, радо бих се посветио овом раду који ће се исплатити. Али како ми за такав један подухват недостаје снаге и времена, морам га препустити другом. Способан и позван за то би био мој некадашњи ученик, потом колега и драги пријатељ, В. Жардецки, кога са уважавањем помињем на страни XVI мог „Канона“. У свом раду „Recherches mathématiques sur l'évolution de la Terre“, који је наша Академија објавила 1935. године, исковао алат с којим се може прићи овом тешком питању. Он је за време рата напустио Београд, живео је потом у Грацу и сада је отишао у Америку. Његово садашње

³⁸ Михаил Василијевич Љапунов (1820 – 1868) је био руски астроном, а његов син Александар Михајлович Љапунов (Јарослављ, 1857 – Одеса, 1918) је био математичар и физичар, а бавио се и механиком.

³⁹ Жил Анри Поенкаре (Jules Henri Poincaré; Нанси, 1854 – Париз, 1912) је био француски математичар и теоријски физичар.

⁴⁰ Ролин-Луис Вавре (Rolin-Louis Wavre; Нешател, 1896 – Женева, 1949) је био швајцарски математичар.

⁴¹ Жан Дифе (Jean Claud Barthélemy Dufay; 1896 – 1967) је био француски астроном, члан Француске академије наука. Добитник је престижне Валцове награде (види фусноту 8) 1932. године за астрономску фотометрију. Његово име носи један кратер на Месецу.

Рене Бернард (Réné Bernard) је 1938. године добио Валцову награду за истраживање светла ноћног неба.

⁴² Архив САНУ, 10.131/II-624.

боравишите није ми још познато. Надам се, пак, да ћу са њим убрзо моћи успоставити везу.“

По одласку Вјачеслава Жардецког у Сједињене Америчке Државе, Миланковић и Жардецки губе контакт, али га после пар година обнављају, као искрени пријатељи и сарадници. О писму које је Миланковић послао Вунту, обавестио је Жардецког 8. септембра 1951. године⁴³:

„Још давно пре но што сам дошао до Ваше адресе добио сам једно писмо од одличног климатолога Валтера Вунта (Prof Walter Wundt, Freiburg, Schubertstr. 5) које ми показа, поред осталог што овде осећамо, колико нам Ви, драги мој, недостајете овде у нашем научном кругу. Ради се о овоме. Вунт се много бавио и климом Земљине прошлости и применом мојих крива. [...]

Сада, када сам са Вама ступио у везу, послао сам му Вашу адресу. Јавите му се. Он ће Вам сигурно писати и замолити Вас за Ваше мишљење по тој ствари. Лепо Вас молим да му у том погледу изађете у сусрет.“

Миланковић и Жардецки су се кретали у сличним круговима, тако да није необично што су се повремено виђали и сарађивали са истим научницима. Навешће се неки делова писама који се односе на њихов научни рад и стручну сарадњу. Жардецки пише Миланковићу из Америке 23. августа 1951. године⁴⁴:

„Почетком маја, у Вашингтону, и крајем јуна у Њу Јорку разговарао сам са Бено Гутенбергом о Вама. Он је после тога имао да путује за Анкару па сам се надао да ће проћи кроз Београд и хтео сам да га замолим да Вама испоручи поздраве, али се испоставило да ће он летети тамо преко Италије. Гутенберг ми је рекао да ће сада изаћи ново издање његових чланака у „Physics of the Earth“ и да ће он споменути и Ваше и супротна мишљења о променама полова. Рекао сам њему да сматрам да сте Ви у праву.“

Жардецки је 14. септембра 1952. године писао Миланковићу⁴⁵:

„Јуна месеца био сам на једном конгресу у Питсбургу, јула – радио сам у библиотеци конгреса (најлепа од оних које сам видео) у Вашингтону. Дан пре Олеговог венчања и дан после тога узео сам учешће у једној конференцији 100 km од Њу Јорка. Тамо сам се срео са Гутенбергом.

---

⁴³ Архив САНУ, 10.131.

⁴⁴ Архив САНУ, 10.131.

⁴⁵ Архив САНУ, 10.131.

Питате ме да ли могу се посветити науци потпуно. Томе, ево и ове године држаћу 17 часова недељно предавања у Колеџу (из Статике и Динамике). Ипак имам могућност да поради доста на науци. За ове три године, које сам провео у овој земљи, написао сам десетак расправа и ево осам месеци радим са двојицом професора Колумбијског Универзитета на једној књизи. Спремио сам досада 240 страна а имам да напишем још три главе.“

Главна поља истраживања Жардецког су били хидромеханика, астрофизика, геофизика и рационална механика, из којих је објавио значајне научне радове и монографије. Жардецки је био веома цењен научник, члан Њујоршке академије наука (NYAS) и члан Америчке Геофизичке Уније (*American Geophysical Union*). У писму Миланковићу од 11. априла 1952. године је написао како ће 1953. године да одржи предавање у NYAS које намерава да отпочне са успоменама о раду у Београду у периоду 1928-1929. године.

Поводом смрти Вјачеслава Жардецког у „Њујорк Тајмсу“ од 23. октобра 1962. године на страници 36 је изашао некролог о његовом животу и раду.

Чланови породице Жардецки су имали успешне каријере на универзитетима. Супруга Вјачеслава, Татјана Жардецки (Царска Русија, 1902 – САД, 1987)⁴⁶ је била ћерка професора Правног факултета у Београду Теодора Васиљевића Тарановског (Плонск, Полоцка губернија, 1875 – Београд, 1936). Професор Тарановски је рођен у руско-пољској племићкој породици, те се због политичких прилика са породицом у марту 1920. године евакуисао са Крима и дошао у Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца (Краљевина Југославија), прво у Земун, а затим у Београд⁴⁷. Татјана Жардецки је била професор француског, немачког и руског језика и компаративне литературе. Када се доселила у САД, добила је професорско место на Дејвис и Елкинс Колеџу (Davis & Elkins College) у градићу Елкинс у Западној Вирџинији (West Virginia). У њену част, Дејвис и Елкинс Колеџ додељује „Татјана Жардецки награду стипендију за стране језике и културе“ („The Tatiana Jardeetzky Scholarship Award in Foreign Languages and Cultures“) за студенте са изузетним академским успехом на том пољу. Син др Олег Жардецки (Београд, 1929 – Стенфорд, 2016) се истакао на пољу медицине проучавајући магнетну резонанцу. Радио је у неколико

⁴⁶ До изласка књиге из штампе нису пронађена места рођења и смрти Татјане Жардецки – напомена уатора.

⁴⁷ Бонцић, Д., 2023: Руски емигранти професори Београдског универзитета. Институт за савремену историју, Београд, 500 стр.

лабораторија и универзитета, међу којима су Харвард (Harvard Medical School) и Стенфорд (Stanford University School of Medicine). Олег је у част свог оца 1992. године установио годишњу награду „Annual W. S. Jardecky Lecture“ на Лемонт-Дохерти геолошкој опсерваторији (Lamont-Doherty Earth Observatory), слика 12.

Слика 12. Награда на Лемонт-Дохерти геолошкој опсерваторији Колумбија универзитета, која носи име Вјачеслава Жардецког.

7. ПРЕПИСКА – ДО 1938. ГОДИНЕ

Преписка ће бити подељена на три периода: I – преписка до 1938. године, II – преписка од 1938. године до одласка Вјачеслава Жардецког за Америку (САД) и III – преписка преко океана. Сваком периоду ће бити посвећено по једна глава књиге, где ће се у посебним поглављима, прво приказати садржај писма или дописнице, а након тога ће се приказати факсимил истих. Уз неко писмо или дописницу даће се додатна објашњења контекста у коме је садржај настао да би се боље разумео. Негде, због нечиткости факсимила, било је немогуће да се садржај у потпуности прочита и прикаже. Зато остаје, као нека врста ребуса, да вешти читаоци нечитке делове одгонетну, односно правилно прочитају и дају допринос да се ова књига пише и после изласка из штампе.

Кроз ову (7.) и наредну (8.) главу приказаће се само сачувана, односно ауторима доступна писма и дописнице које је Вјачеслав Жардецки упућивао Милутину Миланковићу и један случај дописнице коју је Татјана Жардецки, Вјачеславова супруга, упутила Христини Миланковић, супруги Милутиновој. Обрнута оригинална преписка, која је од Миланковића ишла ка Жардецком нама није доступна⁴⁸, јер су та писма (и дописнице) остала код Вјачеслава. Како се Жардецки селио из Београда у Грац, па одатле у Америку, питање је да ли су уопште сачувана, а ако и јесу, остаће неким будућим истраживачима да о њима пишу, ако се буду пронашла.

Свако појединачно писмо или дописница је посебно поглавље у овој књизи. Наслов сваког поглавља имаће: (i) редни број, (ii) презимена (и имена) учесника у преписци и (iii) датум који је написао аутор преписке. После тога као текст поглавља следи прекуцана преписка, након које се даје факсимил оригиналног писма уз коментаре и прилоге који могу бити и графички. Као што је речено у ПРЕДГОВОРУ, сва преписка потиче из Архива САНУ број 10.131 и неће се наводити уз писма и дописнице.

---

⁴⁸ Види главу 9. други пасус – напомена аутора.

7.1 Жардецки Миланковићу – 5. 8. 1927. године

Париз, 5. VIII 1927.

Поштовани Господине Професоре!

Чекао сам две недеље мислећи да ћу дознати од Вас, где сте сада, али узалуд. Јесте ли добили моју карту? Нисам још био сигуран да сте остали у Аустрији после јулских догађаја⁴⁹. Жена и ја мислили смо колико узбуђена морате преживети госпођа и Ви, нарочито ако нисте били заједно. Надамо се да се Вама није десила некаква неприлика. Мајка ми је писала, чим сте отишли из Београда, а и како сте је срдечно дочекали.

Ево данас је већ месец дана како смо у Паризу. Моја жена уписала се на *Cours des vacances*⁵⁰ који је отворила *Alliance Française*⁵¹ и јако је задовољна извршним професорима, који тамо предају. Врло добро удешени су код њих вежбе и екскурзије.

Првих дана нисмо могли да се снађемо у овој бујници живота, којом се одликује Париз. Преко дана једва смо могли да одлучимо куда да идемо и шта да радимо, а ноћу нисмо могли да спавамо од страховите ларме. Могу да кажем да сам за првих неколико дана био већ сит музеја и трчања и почео сам да тражим миран пут, колико сам се био уморио.

На жалост дошао сам при крају семестра: на Сорбони били су само испити и нисам могао да одем ни на једно предавање. Како је Универзитетска библиотека затворена то имам на располагању две друге *Bibliothèque Nationale* и *St. Geneviève*. Обе две могу се сматрати необично богатим: прва има сада скоро 4 милиона књига и часописа. Али наравно математика је релативно запостављена. Француске књиге су све у њима, а са немачким и енглеским стоје оне много слабије. Исто је са часописима: сваки часопис може се наћи али не комплетан. За један рад ја сам требао 13 чланака (нема ни једног француског) и нисам ништа нашао. Француски су математичари, у колико сам могао дознати,

---

⁴⁹ У јулу 1927. године је у Бечу избио велики револт грађана због политичког атентата на три члана парламента. Током протеста је полиција пуцала и убила 89 демонстраната, (https://en.wikipedia.org/wiki/July_Revolt_of_1927) – напомена аутора.

⁵⁰ Курс током летњег распуста – примедба аутора.

⁵¹ *Alliance Française* је интернационална организација основана 1883. године, која ради на промоцији француског језика и културе – напомена аутора.

неприступачни. Ја сам се упознао са Рјабушинским⁵² и по његовом савету бавим се сада хидродинамиком. Сваког дана идем са женом у неку од библиотека и радимо тамо заједно.

Били смо у Опери, која је несумњиво на нижем нивоу упоредиво са Бечком. Сада је већ у Паризу настала „мртва сезона“; на улицама се говори страним језицима више него француски. Американци шетају са ролексима, а домаћини, мислећи да сваки странац има хрпу пара у џепу, труде се да извуку што више.

Кад се враћате у Београд?

Ми ћемо доћи почетком септембра, чим се заврше предавања.

Жена и ја молимо госпођу и Вас да примите наш поздрав и најлепше жеље.

Поштује Вас много,

Одани Вама Жардецки

Факсимил овог писма се налази на слици 13.

---

⁵² Димитриј Павлович Рябушинский (Димитрий Павлович Рябушинский; Москва, 1882 – Париз, 1962) руски научник у области хидродинамике, оснивач првог светског аеродинамичког института. Живео је у Француској у периоду 1919-1962. године. Очито је имао јак утицај на усмеравање Жардецког. – напомена аутора.

10. 131

Б-VIII-1927
Београд

Госпођо

Товаришнице!

Како сам где негде, мислети да ту дозна-
ти ој Вас, где сте сада, али узалуд.
Знае ли добити моју карту? Јасна још био
сигуран да сте остали у Аустрији после
јунских догађаја. Мена и ја мислили смо
колико сте узбуђене морали преживети Тасови
и Ви, као што ако бисмо били Заједно
Надам се да се Вам није десила никаква
кејфирлика. Мајка ми је писала, чим сте
остали у Београду а и како сте ју сачували,
дочекали.

Ево данас је већ месец дана како сам у Београду.
 Моја жена уписала се на "Cours des vacances"
 који је организује Alliance Française и јаво
 је задовољна извршеном програмом, који
 имамо предају. Веома добро урешени су кон-
 такти вербе и екскурзије.

Првих дана нисмо могли да се сазнамо
 у овјој бујници живота, којом се одвијајује
 град. Према дана једва смо могли да
 одлучимо куда да иremo и шта да радим.
 дано, а пото нисмо могли да ставимо
 од сораховице ларне. Могу да кажем
 да сам за први пут дана био већ
 само музеја и парка и док сам да
 изради миран кући, колико сам се био
 удивљено.

На прелому дочекали смо криву свест:

на Српске биле су само исписи и књиге ретко
 да одиш на једно изјављиве. Јако је универзитет
 Библиотечка Завојена ио књам ка респектабилност
 две друге Bibliothéque Nationale и St. Germaine.
 Овде могу се селатрати необично Галерија: ићи
 или сада скоро 4 милиона књига и часописа. Али
 наравно математика је релативно слабо развијена.
 Француски књиге су све у књигама, а са келатички
 и енциклопедија савије оне много слабије. Историја и
 часописима: свака часопис може се поћи али не
 комплетан. За један рад та сам изјавио 3 глави
 (књига изјавио француски) и књига књига књига.
 Француски су математичари, у којима сам много година
 изјавио. То сам се изјавио се Радичићки
 и до неких савета Гаври се сози кад год
 књигама. Свако дане изјави са једном у књига
 од Библиотечка и радимо право изјави.

Били смо у Вјеру, какај се одлучили да изградимо нова
 зграда са библиотеком. Сада је лет у Вјеру, касније
 "летује" сезоне; ка ушцава наћи се рече сваки
 свратити јединама него друштвени. Америкама
 немоју се глумити, а докатоли, мислите да
 сваки свратити или човјек у цео, тако се
 да идуку так шов буре.

Како се Ва бреште у Георге?
 Ми ћемо дати поштом епитела, или се заврше
 предавати.

Жива и је молим Тоесту и Вас да
 бреште како изград и најлепше цене.

Поштом Вас мило
 Одуком Вам Д. Жардецког

Место: Paris V
 46 rue Bayle, Hôtel d'Égypte

Слика 13. (странице 32-35). Факсимил писма Вјачеслава Жардецког
 упућеног Милутину Миланковићу из Париза, 5. 8. 1927. године.

Слика 14. Зграда у којој је некада био хотел (Hôtel d'Égypte) у 46 rue Gay-Lussac у Паризу у коме су током лета 1927. године боравили супружници Тамјана и Вјачеслав Жардецки.

7.2 Жардецки Миланковићу – 16. 7. 1930. године

Камник, 16. VII 1930.

Поштовани Господине Професоре!

Вратио сам се из Врњачке Бање у суботу 12. о.м. и затекао сам на Универзитету Вашу карту, која ме је јако обрадовала.

Провео сам у Бањи⁵³ тачно три недеље, како се то тражи прописима бањског лекара и надам се да ће ми ово добро чинити. Како сам био сам, то сам радио по четири-пет сати дневно, осим последња четири дана, када је дошла моја жена. Спремио сам курс електромагнетске оптике за зимски семестар.

Нисам могао Вама одмах одговорити, јер су ми припреме за пут у Словачку одузеле два дана која сам провео у Београду.

Данас смо мој син, жена и ја стигли у Камник сретно пребродивши тешкоће дугог путовања.

Мој син ме је јако изненадио и обрадовао – он се толико обрадовао чим је поново видео мене. Сада он понавља готово сваку нашу реч.

У Београду сам био кратко време са г. Петровићем⁵⁴ и са Мишковићем и Кашанином⁵⁵. Истог дана била је лакше повређена Кашанинова ћерка при судару трамваја. Ово сам сазнао из новина⁵⁶. Како ми г. Билимовић⁵⁷ није одговорио на карту, а нико кога сам питао, не зна шта је са њим, то ни ја не знам, где се он налази.

На жалост, ни до сада нисам добио сепарате мог чланка у *Gerl. Beiträge*, а мислим да ће идућа свеска изаћи тек августа месеца.

---

⁵³ Врњачка Бања – напомена аутора.

⁵⁴ Михајло Петровић Алас (Београд, 1868 – Београд, 1943) магистар математичких наука (1892), магистар физичких наука (1893) и доктор математичких наука (1894) све Научног факултета у Паризу; професор Велике школе у Београду, професор и декан Филозофског факултета Универзитета у Београду и академик СКА.

⁵⁵ Радивоје Кашанин (Бели Манастир, 1892 – Београд, 1989), доктор математике, професор Београдског универзитета и академик САНУ.

⁵⁶ Дневне новине „Политика“, 1930: Шта вичете, када сте сви живи. Број 7967.

У овом чланку је у недељу 13. јула 1930. године објављена вест о судару трамваја у Александровој улици у Београду. У последњем пасусу чланка пише: „Како је ово један врло непријатан случај у коме је срећом само лако повређена ћерка др Радивоја Кашанина, ученица основне школе, то би требала Управа трамваја да буде што строжија према несавесном особљу.“ – напомена аутора.

⁵⁷ Антон Билимовић (види фусноту 13) – напомена аутора.

Надам се да ћу и овде радити, барем почео сам, што ми треба.

Дакле ми се сада налазимо на супротним крајевима Алпа, чији настанак ћемо ипак објаснити. Али ... ако и не успемо, имамо задовољство да се дивимо њиховој величанственој лепоти.

Јесте ли извели Ваш програм путовања преко Швајцарске?

Како је задовољна госпођа са Thonon-om⁵⁸ и Васкициним пансионом?

Хоће ли ићи у Париз?

Ако ће испасти све добро, ми ћемо остати овде до августа, а онда се враћамо у Београд.

Иако сте сигурно заузети послом или излетима, надам се да ћете обрадовати мене којом картом. Моја је адреса: Камник, Дравска бановина, Гостилна Јагодич.

Жена моли да испоручим најсрдачнији поздрав Вашој госпођи и Вама.

Руку љубим Госпођи и молим да поздравите Васкицу.

Много Вас поштује

Одан Вама Жардецки

Факсимил овог писма се налази на слици 15.

---

⁵⁸ Thonon-les-Baines, бања на Женевском/Леманском језеру (Lac Léman) – напомена аутора.

10.131

2

16-III-1930
Калиник

Поштовани
Тревотике Фридрихе!

Вратио сам се из Брнанаке бине у судбину 12 в.м. и задржао сам на Универзитету Вауу Карлу, куда ме је још обавестио.

Трече сам у Батон Варта упућује, како се до Брауна Фридриха ма Гатског седења и када се да ће ми ово добро изићи. Како сам био сам, до сам радио до мисли - нешто сам се гледао, мање велика мисли дима, кад је дошла моја жена. Срећом сам курс меканоматичке одвојеће та змиски. Селектор.

Треча могао дама одмах одвојити, јер су ми одлучено та буба у Словенску одлуче дба дана;

која сам провео у Теотрагу.

Данас сам мој сун, (када и где) ситари и Камшик средно одређују ишмикоће дубоко одговарања.

Мој сун ме је јако обрадовао и обрадовао - он се шомико одговарао сам је шомико видио мене. Сада он шомико шомико свату ками у рех.

У Теотрагу сам он крајко време са П. Клејровићем и са Мешков. Тем и Камшиком. Неког дана била је ланце повреша Камшикова тежа при сугату штрамваји. Ово сам сачувао у тобаку.

Како ми П. Билановић није одговорио на карду, а и тако, он сам шмикао, неће шмика је с тобаку, он ми ја не знам, че се он каваза.

На жалост не до сада нисам добио
 одговора на моје писма, у Гов. Београда
 а нисам ни ја те могао сачека-
 нати док абрусира месеца.

Надам се да те и овде јершић,
 јерем још сам, што ми треба.

Још ми се сада каратило на
 сугубојини крајевима Београда, ево
 досадан можда теби још још,
 ш. Ам... ако и не устану, имамо
 задовољство да се дивимо нехоти,
 величанствености месеца.

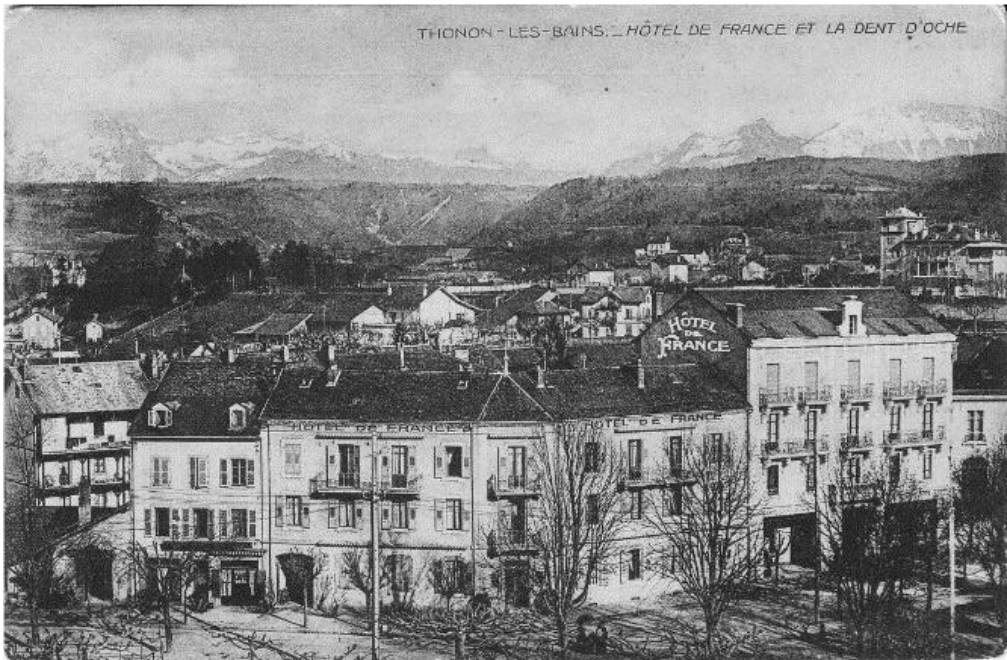
Још ми нећем још програм, још
 како преко Швајцарске?

Како је задовољавајућа са Тром-
 ом и Вакингтонским пансионом?

Хоћеш ли итај у Париз?
 Ако те неможе да се још, ми те
 још овде до 20 абрусира и још

се братима у Београд.
Иако сам сигурно заузео доста
ли волентера, кадма се све теже
обрађивају мене коју караван.
Моја је адреса: Камник (Државна
влада) Гостина Јагодич.
Мена моли да испрати најсрдније
поздрав Јанци, Тосоти, Вана и Јасна
Руку Јули Тосоти и моли
да поздравите Вилему
Моје све поштом
Одана Вана Р. Жардецки

Слика 15. (странице 39-42). Факсимил писма Вјачеслава Жардечког
упућеног Милутину Миланковићу из Камника, 16. 7. 1930. године.

Слика 16. Бања Тонон (Thonon-les-Bains) на обали Женевског језера са панорамом.

7.3 Жардецки Миланковићу – 27. 7. 1930. године

Камник, 27. VII 1930.

Поштовани Господине Професоре!

Пре десет дана писао сам вама и не знам да ли сте добили моје писмо из Камника.

Сад сам добио овде неколико сепарата мог чланка у Gerl. Beiträge⁵⁹ и шаљем Вам један у исто време са писмом. Ја сâм још нисам стигао да прочитам, али сам сретан што сам најзад добио овај рад.

Време је овде доста променљиво али ипак имамо могућности да уживамо блага алпског ваздуха.

Жена и ја молимо госпођу и Вас да примите наш најсрдачнији поздрав и да поздравите Алексу.

Много Вас поштује

Ваш Жардецки

Факсимил овог писма се налази на слици 17.

---

⁵⁹ Jardetzky, W. S., 1930: Über die Ursachen der Spaltung und Verschiebung der Kontinente. Gerlands Beiträge zur Geophysik, 26, str. 167-181 – напомена аутора.

10-131 5 27/VII 1930
 Рим

Поштомом Георгие Преображе!

Биле дресе дама писмо сам била и
 на томе да ми одне добрим посто писмо из
 Камника.

Сад сам добио одне неколико сепарата
 моје слика у Герм. једнаге и италиан
 једна један у италиан једнаге и једнаге.
 Са сам још писми једнаге да италиан,
 али сам срећан ити сам једнаге добно
 овај ма.

Ураме је одне досија дрочелитво, али
 италиан италиан мотутисит да уривамо
 Гласа а. италианск вазуре.

Мене и з. мотутисит италиан. Све
 да прилике какв најсрдичнија поштом
 и з. једнаге вазуре.

Мотутисит италианск
 одне италиан В. Жардецког

Слика 17. Факсимил писма Вјачеслава Жардецког упућеног Милутину Миланковићу из Камника, 27. 7. 1930. године.

7.4 Жардецки Миланковићу – 4. 8. 1930. године

4. VIII 30.
Камник,

Поштовани Господине Професоре,
Вечерас сам примио Вашу карту, коју већ пар дана очекујем, јер сам 28-VII послао у Тонон њима моју расправу са писмом.

Како ће она вероватно пропасти шаљем Вама други примерак. Моје је изненађење било врло велико, када сам видео да је Ваша карта из Београда. Надам се да Васкици није ништа озбиљно.

Јесте ли ипак задовољни били у Тонону? И овде је кишовито време, данас је био први прави летњи дан после кише, која је падала целу ноћ.

Има ли нешто ново у Weog-овим расправама? Какав је утисак учинио на Вас сам Weore?

Преварио сам се прилично у мојим плановима о раду овде у Камнику. Једино што сам могао до сада да урадим, то је да читам једну књигу о Wellenmechanik.

Али ако се добро одморим, моћи ћу интензивније да радим, када се вратим у Београд и урадим моје ствари.

Намеравам овде још остати 2-3 недеље што зависи наравно од времена, да бисмо нашем малом надокнадили мањак ваздуха, на који је био осуђен у Београду.

Да ли, знате, господине професоре, шта је са Билимовићем? Писао сам њему два пут и нисам добио никакав одговор.

Моја жена моли госпођу и Вас да примите најсрдачније поздраве и да поздравите Васкицу.

Руку љубим милостивој госпођи и много Вас поштује
Одани Ваш
Жардецки

Факсимил овог писма се налази на слици 18.

Л0. 131

4-го 30
Београд

Томашовићу
Господине Професоре!

Велика сам вам признатљива кајом,
како бих могао дама ослухити, јер
сам 29-го послао у Милош Димитријевићу
моју гласину се досио.

Како ће она безобидно променити
шампа Вама друге изражава.

Моје јасноћа је било врло велико,
када сам тучео у и Вама кајом
из Београда. Када се у Вама
кајом ишитао.

Јесте ли ишао задовољан били у
Вашој? У обзир је било врло врло,
дрмае је био врло права ишитао
дрмае кајом, кајом је Вама ослухити.

7.5 Жардецки Миланковићу – 5. 8. 1936. године

5. VIII 1936. Вила Грле

Поштовани Господине Професоре!

Већ је прошло недељу дана како смо у Макарској. Овде је изванредно лепо. Иако сунце пече јаче него ли у Београду, врућина се лакше подноси. Вашу карту из Илице примио сам и много се захваљујем. Ако ће све ићи по програму, вратићемо се у Београд око 20. августа. Ове године овде има врло мало Београђана али странаца, нарочито Чеха и Немаца, има доста.

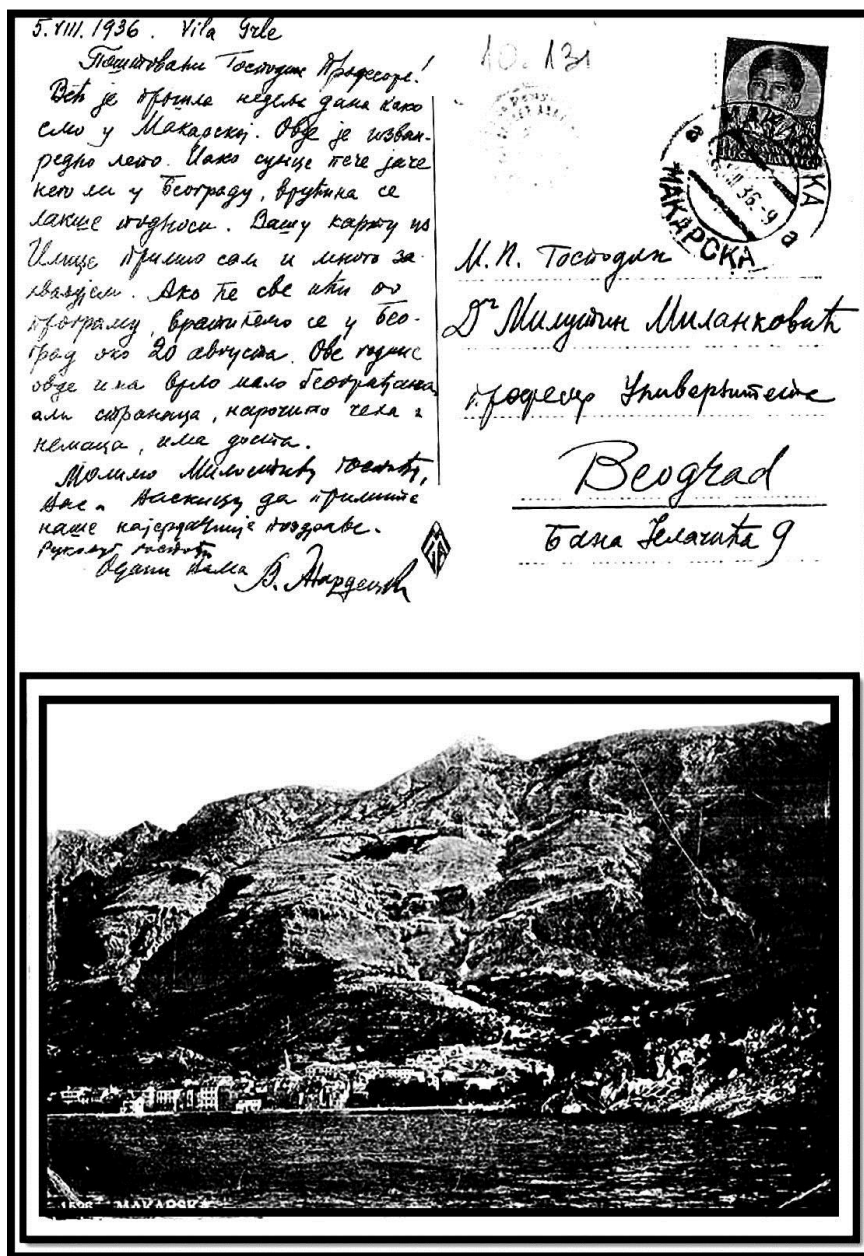
Молимо милостиву Госпођу, Вас и Васкицу да примите наше најсрдачније поздраве.

Рукољуб госпођи

Одани Вама

В. Жардецки

Факсимил ове дописнице се налази на слици 19.

Слика 19. Факсимил разгледнице⁶⁰ из Макарске коју је Вјачеслав Жардеићки упутио Милутину Миланковићу 5. 8. 1936. године из Виле Грле.

⁶⁰ Треба приметити да је разгледница из Макарске писана на оба писма, на латиници је адреса, а на ћирилици је садржај – напомена аутора.

7.6 Жардецки Миланковићу – 10. 7. 1937. године

10. VII 1937. Вила Белви

Поштовани Господине Професоре!

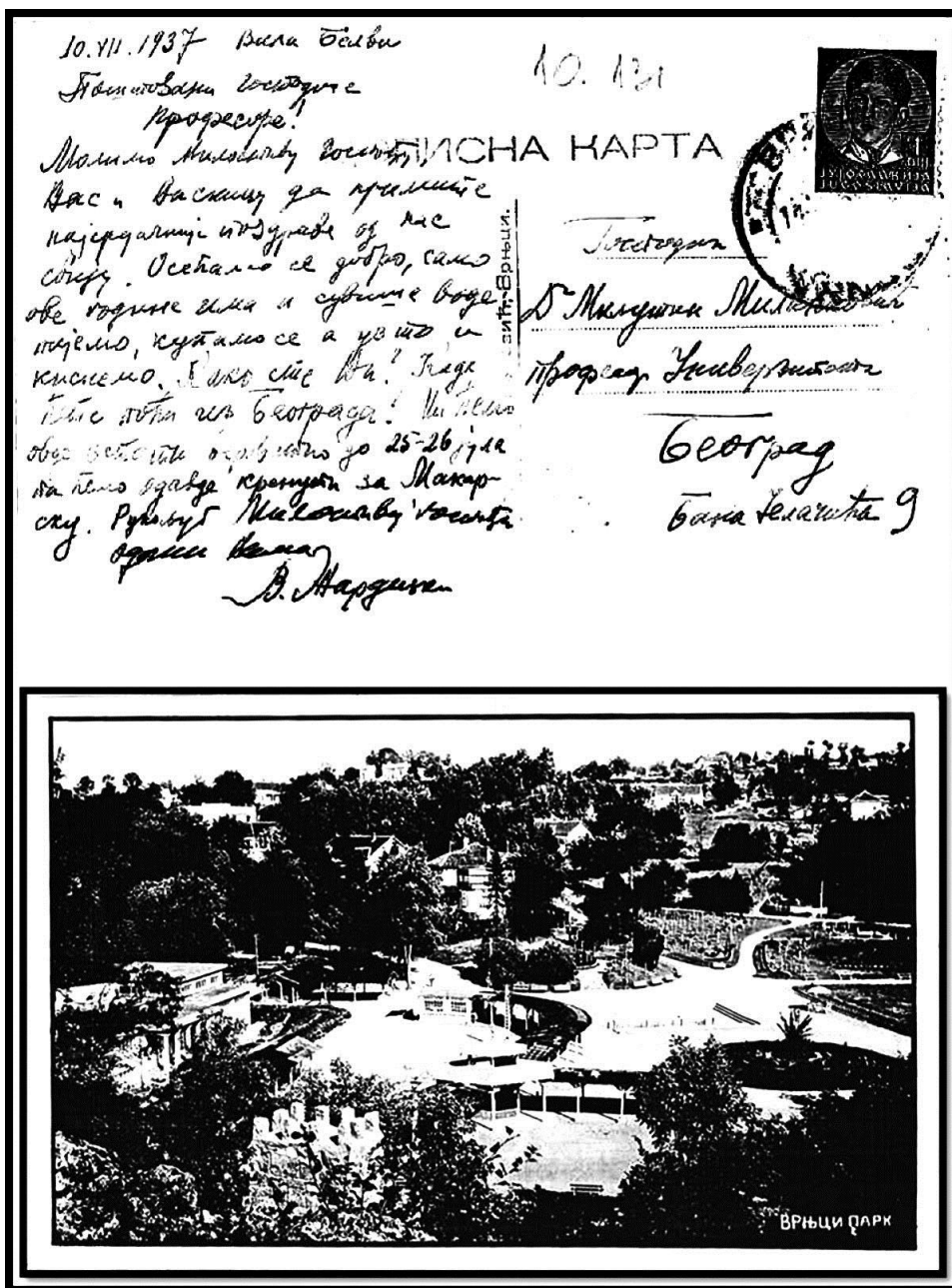
Молимо милостиву госпођу, Вас и Васкицу да примите најсрдачније поздраве од нас свију. Осећамо се добро, само ове године има и сувише воде, пијемо, купамо се, а уз то и киснемо. Како сте Ви? Када ћете доћи из Београда? Ми ћемо овде остати вероватно до 25-26 јула па ћемо одавде кренути за Макарску. Рукољуб милостивој госпођи

Одани Вама

В. Жардецки

Факсимил ове дописнице се налази на слици 20.

Слика 20. Факсимил разгледнице⁶¹ из Врњачке Бање (Врњаци - Парк) коју је Вјачеслав Жардецки упутио Милутину Миланковићу 10. 7. 1937. године из Виле Белви.

⁶¹ Разгледница из Врњачке Бање је писана само ћирилицом – напомена аутора.

8. ПРЕПИСКА – ОД 1938. ГОДИНЕ ДО АМЕРИКЕ

8.1 Жардецки Миланковићу – 17. 4. 1938. године

17. VI 38.
Бела Црква

Поштовани Господине Професоре!

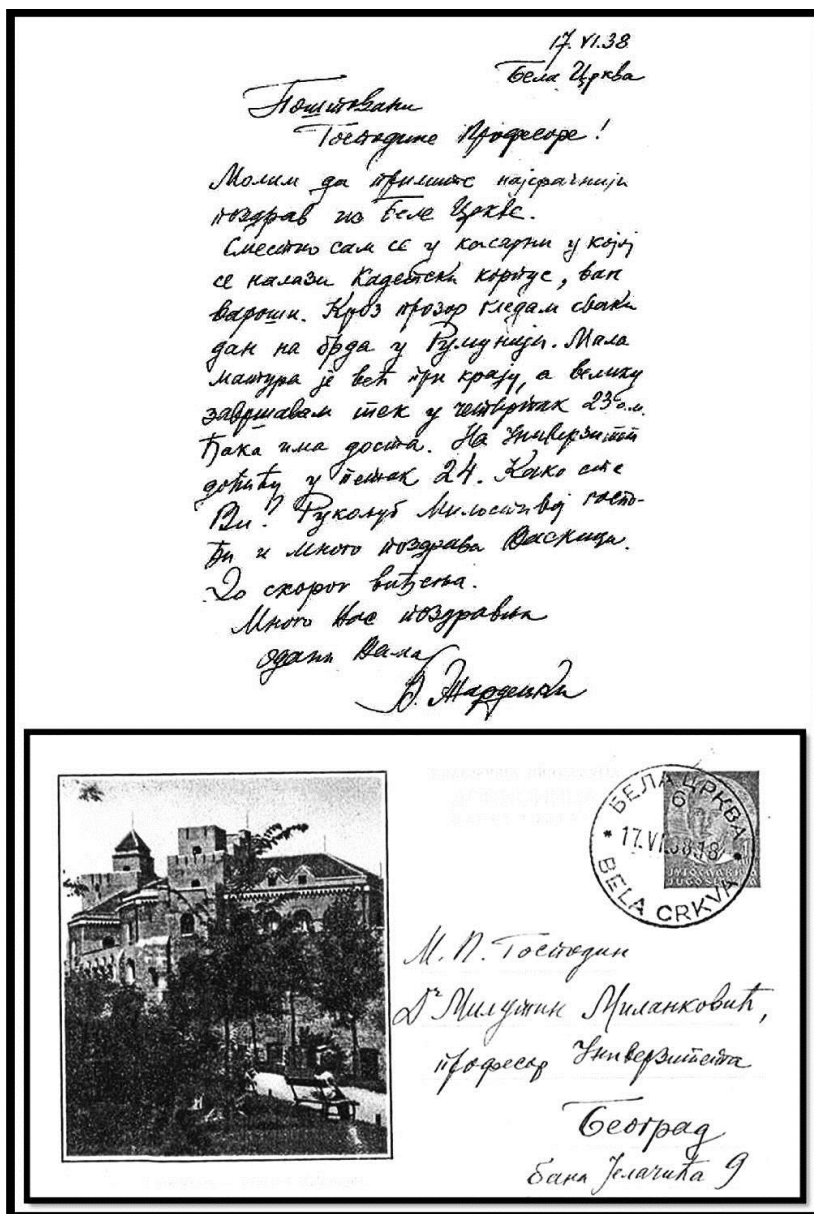
Молим да примите најсрдачнији поздрав из Беле Цркве.

Сместио сам се у касарни у којој се налази Кадетски корпус, ван вароши. Кроз прозор гледам сваки дан на брда у Румунији. Мала матура је већ при крају, а велику завршавам тек у четвртак 23. о.м. Така има доста. На универзитет доћи ћу у петак 24. Како сте Ви? Рукољуб Милостивој госпођи и много поздрава Васкици. До скорог виђења.

Много Вас поздравља

Одани Вама В. Жардецки

Факсимил ове дописнице се налази на слици 21.

Слика 21. Факсимил дописнице Вјачеслава Жардечког упућене Милутину Миланковићу 17. 6. 1938. године из Беле Цркве⁶².

⁶² У Белој Цркви је до пред крај Другог светског рата (1944) била смештена велика колонија од око 2.500 тзв. Белих Руса избеглих из Царске Русије током и после Октобарске револуције (1917). Они су у Белој Цркви подигли и сместили мноштво својих институција, као што су Руски дом, нову зграду руске цркве и касарну у којој је боравио Кримски катедски корпус (војна школа) са како пише В. Жардечки: „Бака има

8.2 Жардецки Миланковићу – 10. 7. 1938. године

Врњачка Бања, Вила Белви
10. VII 38.

Поштовани Господине Професоре!

Ево већ шести дан како смо у Врњцима. Време скоро неприметно пролази. Имали смо пет лепих дана, а сада је јако захладнело. Ове године има знатно више посетилаца и скупоћа расте. Како сте Ви? Надам се да сте добили успешне вести из Прага. Јесте ли решили да идете негде? Молим Вас да ми јавите ако ћете отићи у Бању.

Рукољуб Милостивој Госпођи и много поздрава од нас свију, госпођи, Вама и Васкици

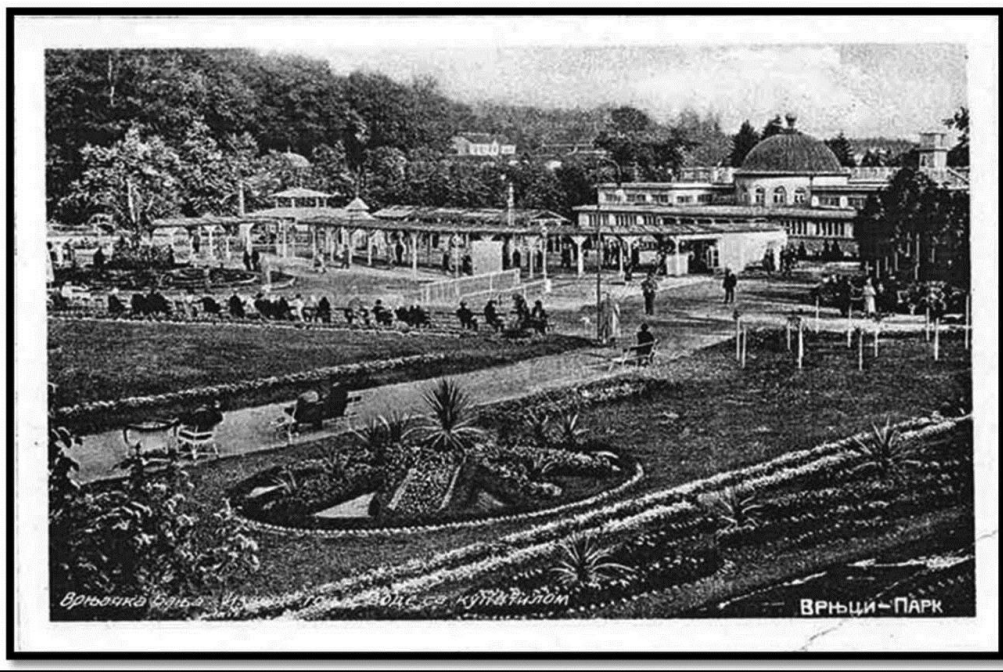
Поштује Вас много

Одани Вама В. Жардецки

Факсимил ове дописнице се налази на слици 22.

доста.“, а где је В. Жардецки био професор. Занимљиво је да је наш познати нуклеарни физичар, метролог и енциклопедиста проф. др Ђорђе Бек-Узаров (Влајковац код Вршца, 1929 – Београд, 2016), по мајци Србин из фамилије Попшилов из Уљме, а по оцу Бели Рус (Осетинац), обновио Удружење руских кадета изван Русије и био је на његовом челу – напомена аутора.

Слика 22. Факсимил разгледнице Вјачеслава Жардецког упућене Милутину Миланковићу 10. 7. 1938. године из Врњачке Бање, Вила Белви.

8.3 Жардецки Миланковићу – 30. 7. 1938. године

30. VII 38.

Брела пошта Башка вода виа Сплит.
Код Филипа Филиповић

Поштовани господине професоре!

Преда мном на клупи седи Бакрија Нури Хацић⁶³, а лево од ње видим дивни плави Јадран. Окренем ли главу у десно, пада мој поглед на тешки високи масив Биокова. Цела би слика била јединствена да није госпођица Бакрија јуче прогутала рицинус па данас је прилично нерасположена.

Већ смо три дана овде. О природи може се говорити само у суперлативима. После Врњачке бање, где је наше гостовање потпуно успело и где смо се препородили, на мору је право уживање јер у Врњцима ипак човек живи у атмосфери болести. Од јутра до мрака о њима се говори. Сви питају један другог: „Да ли је Вас нешто болело?“ „Како на Вас делује вода?“ и томе слично, причајући непрекидно о оној страни живота која га трује.

Овде човек није у стању да се отме чаробности боја, контура, мириса и мирноће. Треба само затворити очи на извесне недостатке који проистичу из примитивног начина живота. Брела је мало месташце у којем нема ниједне радње, а ми смо остали у рибарској кући.

Јесте ли добили моју карту из Врњачке бање? Радовали бисмо се врло много, ако добијемо вести о Вама. Не знам само да ли ће ово писмо затећи Вас у Београду. Како се осећа Милостива Госпођа и Ви? Како је стање здравља госпође Данке? Шта ради Васко?

Намеравамо остати овде до 20-22 августа. Имамо доста познаника овде. У нашем пансиону осим г. Бакрија има још неколико глумаца Београдског позоришта и створило се врло пријатно друштво.

Што се пак тиче прилика за рад то...она овде не постоје. У Врњцима сам се детаљније упознао са Prey⁶⁴-овим радом и имам преко

---

⁶³ Бакрија Нури Хацић (Сарајево, 1904 – Београд, 1993) оперска певачица – напомена аутора.

⁶⁴ Адалберт Јохан Преј (Albert Johann Prey; Беч, 1873. – Беч, 1949.) је био чешко-аустријски астроном и геодета који је касније постао све активнији у области геофизике. Између 1922. године и 1950. године написао је уџбенике о сферној астрономији и увод у геофизику. Преј се такође бавио гравитационим пољем Земље и других небеских тела. По њему је назван Преј градијент, теоретски градијент

двадесет примедба, а нашао сам и једну рачунарску грешку која се свугде даље увлачи.

Држим да цео начин његових рачуна не одговара дефинитивном закључку. Ако ћу успети, разрадићу неке ствари још овде. Али је вероватније да, због тога што немам при руци књига, мораћу ово одложити за Београд.

Молимо Милостиву Госпођу и Вас да примите наше најсрдачније поздраве и најлепше жеље.

Рукољуб Милостивој Госпођи и много поздрава Васкици. Биће ми велико задовољство, ако нађете, господине професоре, мало времена да одговорите на ово писмо

Одани Вама В. Жардечки

Факсимил овог писма се налази на слици 23.

гравитације унутар земљине коре. Почетком 1920-их година био је први истраживач који је могао да представи висине и дубине Земље у континуираном развоју сферне функције. У то време је стандард било логаритамско рачунање, те је у почетку био у стању да развије само до 5. реда, али је 1922. године успео да га настави до $n=m=16$. реда, што је тада било сензационални хармонијски модел целе земаљске кугле са резолуцијом од око 1.000 km или са преко 600 коефицијената гравитације. Око 1940. године је развио оригиналну методу за астрономско нивелисање засновану на особеностима закривљености геоида, што је 1941. године објавио у меморандумима Бечке академије наука. Њему у част је именован астероид 6157, Prey. Вјачеслав Жардечки је користио Прејове радове – напомена аутора.

10.134

5

30. VII. 38

Brela pošta Baška voda
via Split.
Kod Filipa Filipovića

Господине господине Врхославе!

Пред нама на клизи лежи Бањича Кура Хаџић,
а лево од ње видимо дивни плави Јадран. Окрену-
ли главу у десно, пада ми потлед на шешки, висок
масив Ђоковића. Чим да слика била јединствен
да није госпођица Бањича јуче протурала ризикује
па данас је примљено керасолокса.

Вет смо иди дана овде. О прароди море се
говори само у суберлативима. После Врњаче
Бање, где је каше госпођице постојно удебело и где
смо се прерадили, на мору је право зривање,
јер у Врњачи ипак човек зриви у атмосфери бу-
лестин. Од јутра до мрака о њима се говори. Сви
питају један другог, да ли је вас нешто болело?
како се вас дежује вода? и шоме слично, пригадују
непрекидно о тој ситрати зривања која га идује.

Овде човек није у ситуацији да се ошме каравосити
боја, конитур, мартиса и мртотке. Грече само

заборили смо на извесне недостатке који пратећу по примитивниот начин а живота. Брела је мало месецице у којима нема ниједно радње, а ми смо остали у рибарској кући.

Јесет ми добрим луѓу карту на Врњачке Бане? Радовани бисмо се врло мило, ако добијемо вест о нама. Не знам само да ли ће ово бити само заједно Вас у Београду. Како се осећате Минимална температура Ви? Како је са вама здравита мисао Јане? Шта раде Васко?

Намеравамо остати овде до 20-22 августа. Имамо доста повластита овде. У нашем рибарству осим г. Врњачке има још неколико климата Београдског подумља и стварало се врло пријатно друштво.

Шта се так бити прилика за рад што она овде не постоје. У Врњачки сам се детаљније упознао са Ресу-овим радом и имао преко двадесет примера, а кашао сам и једну рачунску грешку која се стуче да се увиди.

Држим да цео начин постојећег радника не одговара
 демократичким захтевима. Ако ту утврдимо, разрађујемо
 неке ствари још овде. Али вероватније да, због
 тога што кимам три јуна књига, морате отуђити
 примање за Београд.

Молимо Милановића, молимо Вас да прелиста
 наше кајсерскије подлоге и кајментне збеве.
 Ручковод Милановића, постојеће и милом историјом
 Београда. Букте ми велики саветоватељи, ако
 кажемо, постојеће Драгославе, мао вдемо
 да одговорите на ово писмо

Срдачан Вама В. Жардецки

Слика 23. (странице 59-61). Факсимил писма Вјачеслава Жардецког
 упућеног Милутину Миланковићу 30. 7. 1938. године из Брела, пошта
 Башка Вода, виа Сплит код Филипа Филиповића.

8.4 Жардецки Миланковићу – 9. 2. 1944. године

Србија

9. II 1944.

Врло поштовани Господине професоре!

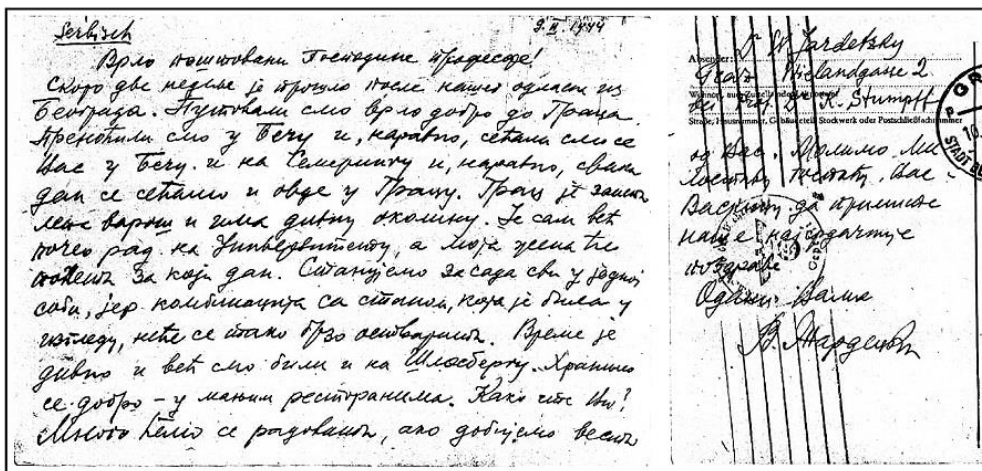
Скоро две недеље је прошло после нашег одласка из Београда. Путовали смо врло добро до Граца. Преноћили смо у Бечу, и наравно, сећали смо се Вас у Бечу. И на Семерингу и, наравно, сваки дан се сећамо и овде у Грацу. Грац је заиста лепа варош и има дивну околину. Ја сам већ почео рад на Универзитету, а моја жена ће почети за који дан. Станујемо за сада сви у једној соби, јер комбинација са станом, која је била у изгледу, неће се тако брзо остварити. Време је дивно и већ смо били на Шлосбергу. Хранимо се добро – у мањим ресторанима. Како сте Ви? Много ћемо се радовати ако добијемо вести.

Молимо Милостиву Госпођу, Вас и Васкицу да примите наше најсрдачније поздраве

Одани Вама

В. Жардецки

Факсимил овог дописнице се налази на слици 24.

Слика 24. Факсимил дописнице Вјачеслава Жардецког упућене Милутину Миланковићу 9. 2. 1944. године из Граца.

8.5 Татјана Жардечки Христини Миланковић – 9. 4. 1944. године

Србија

9. IV 44.

Грац

Христос Воскресе!

Врло поштована Госпођо!

Ми сви честитамо Вама, господину професору и Васкици Ускрс и шаљемо најтоплије жеље. Како смо већ Вама писали, станујемо овде сви у једној, али великој соби. Муж и ја радимо, Олег учи, сви смо запослени и време пролази јако брзо. У погледу хране овде је нама боље него што је било у последње време у Београду, али иначе је тешко навикавати се новом животу. Нарочито је сада, за време празника тешко овде, јер смо у Београду оставили све наше пријатеље. Често се сећамо Вас свију, а нарочито кад прошетамо ујутру до парка, где хранимо оне мале веверице, које су још увек ту и исто тако питоме. Околина је овде дивна, али на жалост више седимо у подруму, него што се шетамо по сунцу. Овде има врло много странаца и између њих Срба. Ја дајем часове српског језика и увек се радујем кад чујем српску реч. Исто тако предајем руску књижевност у једном институту страних језика.

У нашем Ускрсу мислимо ако Бог да, да идемо у Беч и да посетимо руску цркву.

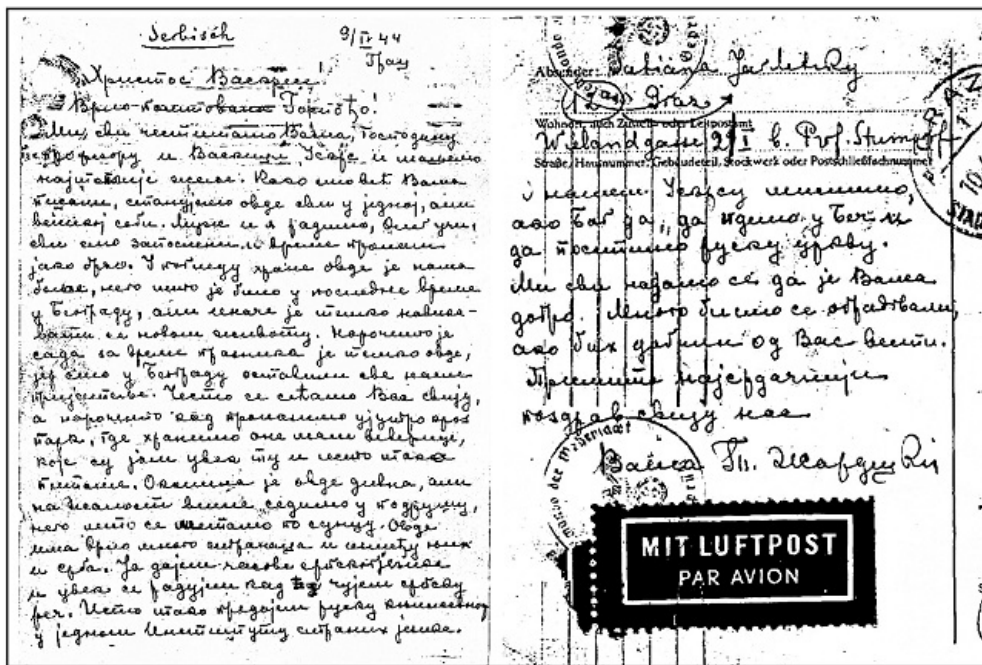
Ми сви надамо се да је Вама добро. Много бисмо се обрадовали ако би добили од Вас вести

Примите најсрдачније поздраве од свију нас

Ваша Т. Жардечки

Факсимил овог дописнице се налази на слици 25.

Слика 25. Факсимил дописнице Татјане Жардеџки упућене Христини Миланковић 9. 4. 1944. године из Граца.

8.6 Жардецки Миланковићу – 31. 10. 1948. године

31. X 48.

Грац

Драги господине професоре!

Ваша карта је јако обрадовала и мене и све моје. Хвала Вам на добрим речима и осећањима, који су ме потсетили на лепе дане нашег заједничког научног рада и живота. Ове речи су ме у толико дубље дирнуле што се овде, далеко од другова, осећам јако усамљено. Тешка борба за опстанак коју водим, ево има већ седам и по година, изгледа да нема краја, и у овом тренутку не знам чему се могу још у животу надати. Људска пакост створила је мени нове тешкоће и, иако, што се мене лично тиче, немам друге жеље него да посветим преостале године ако се са тако великим временским интервалима може рачунати, научном раду, сумњам да ћу у томе успети.

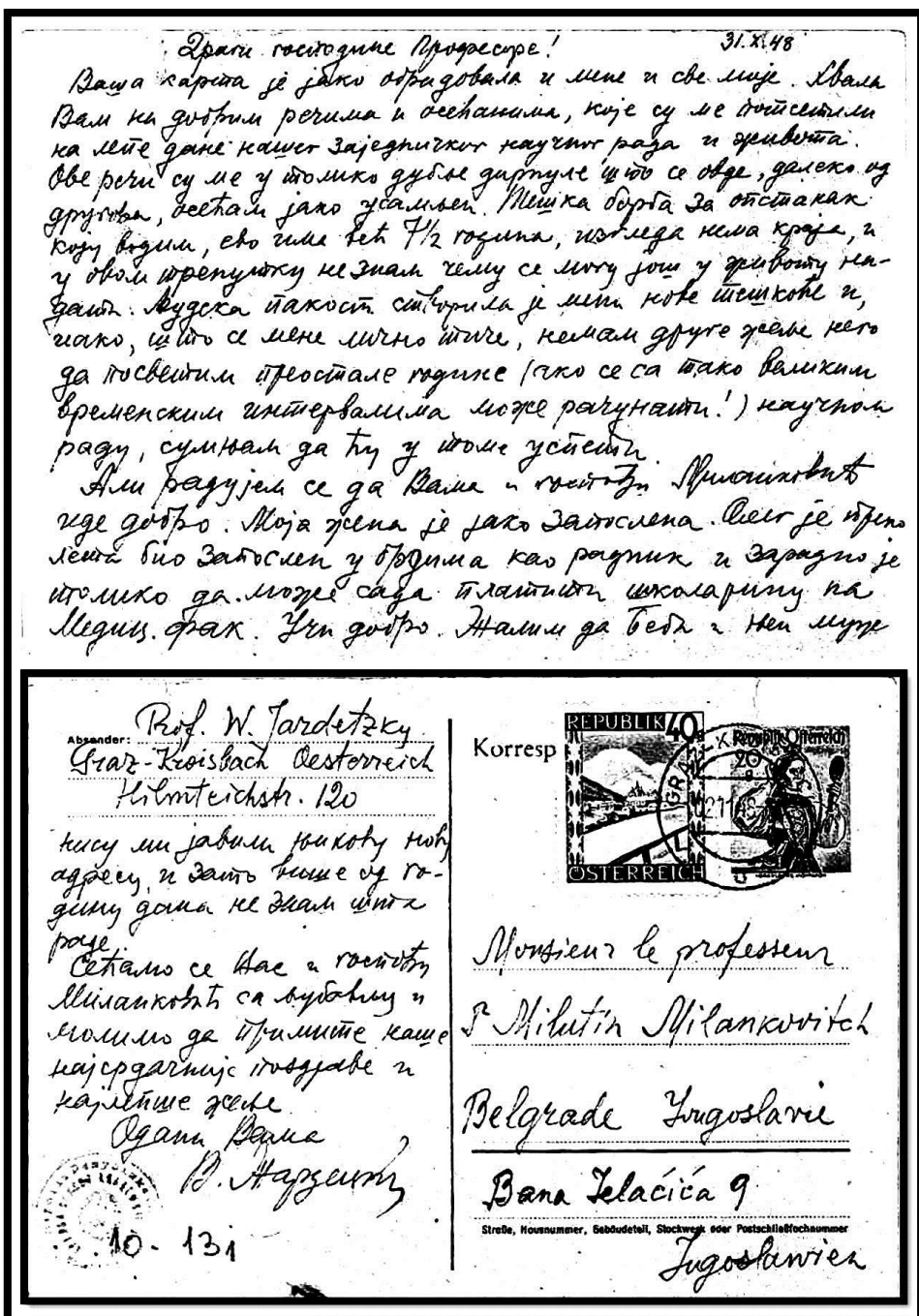
Али радујем се да Вама и госпођи Миланковић иде добро. Моја жена је јако запослена. Олег је преко лета био запослен у брдима као радник и зарадио је толико да може сада платити школарину на Медицинском факултету. Учи добро. Жалим да Беба и њен муж нису ми јавили њихову нову адресу и зато више од годину дана не знам шта раде.

Сећамо се Вас и госпође Миланковић с љубављу и молимо да примите најсрдачније поздраве и најлепше жеље.

Одани Вама

В. Жардецки

Факсимил ове дописнице се налази на слици 26.

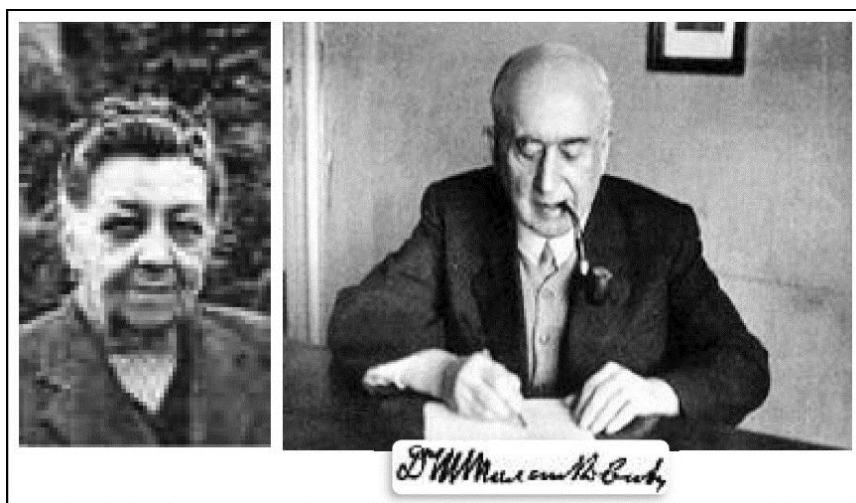

Слика 26. Факсимил дописнице Вјачеслава Жардецког упућене Милутину Миланковићу 31. 10. 1948. године из Граца.

9. ПРЕПИСКА – ПРЕКО ОКЕАНА

У овом поглављу ће бити приказана обострана преписка између Жардецког и Миланковића, јер свако послато писмо има своје отпослато писмо. Да ли су постојала још нека писма, из постојеће преписке не може да се установи. Зато се ова преписка може сматрати комплетном.

Објашњење како су се Миланковићева писма послата Жардецком у Америку „вратила“ у Београд и нашла се у Архиви САНУ може се објаснити педантношћу Милутина Миланковића. Он је имао обичај да пише концепте својих писама. Затим их је преписивао и слао кореспондентима, а концепте је чувао и хронолошки слагао, што је касније, као што је речено у Предговору, све заједно Христина Миланковић, рођена Топузовић (Шабац, 1884 – Београд, 1961), супруга Милутинова (слика 27), предала у САНУ.

Слика 27. Христина Миланковић (лево) која је била добро упућена у Милутинова дописивања и Милутин Миланковић (десно) док спрема кореспонденцију.

Тако, у овој глави су приказани факсимили концепата Миланковићевих писама Жардецком, па је то разлог што су писма понегде слабије читљива. Ово само значи да остаје отворено питање за будућа истраживаче да се можда некако домогну оригиналних Миланковићевих писама која се можда налазе у некој, надамо се, сачуваној архиви Жардецког, па да их обраде и објаве.

9.1 Жардецки Миланковићу – 23. 8. 1951. године

23. VIII 1951.

Драги Господине Професоре!

Увек се радујем кад дознам да је Вама и Госпођи Тинки добро. Почетком маја, у Вашингтону, и крајем јуна у Њу Јорку разговарао сам са Бено Гутенбергом о Вама. Он је после тога имао да путује за Анкару па сам се надао да ће проћи кроз Београд и хтео са да га замолим да Вама испоручи поздраве, али се испоставило да ће он летети тамо преко Италије. Гутенберг ми је рекао да ће сада изаћи нови издање његових чланака у *Physics of the Earth* и да ће он споменути и Ваше и супротна мишљења о променама полова. Рекао сам њему да сматрам да сте Ви у праву.

Видим из карте која је путовала скоро месец дана, да сте лепоте Словеније уживали у друштву колеге Теди Ћивовић, кога молим Вас да поздравите од моје стране, јер немам његове адресе.

Овог лета био сам два пута по 10 дана код моје жене. Она је јутрос допутовала аутом са једном колегиницом па се спремамо да у недељу пођемо заједно у ону варош у Вест Вирџинији, где је моја жена професор у колеџу. Намеравам да се одморим тамо једно две недеље па да се вратим 10. септембра у Њу Јорк, јер после тога имам да почнем предавања. Мора да сте чули да се моја породица доселила у врхове равнокраког троугла са странама 2000 и 800 km. Најкраће је растојање између мене и моје жене. Мајка станује са женом у лепом брдском крају на висини 700 метара, а Олег је на жалост и сувише далеко од нас. Нисмо га видели од Божића. Он ради сада врло много јер се учи на Универзитету, а и запослен је тамо као research assistant.

Живот брзо пролази и највећа је утеха сада – посао. Сада баш завршавам нека научна истраживања, која ће бити штампана ваљда кроз годину дана.

Молим Вас, драги господине професоре, да са госпођом Тинком примите најсрдачније жеље и поздраве од свију нас који се вас увек сећају са љубављу.

Одани Ваш В. Жардецки

Факсимил овог писма се налази на слици 28.

10. 131

23. VII. 1951

Злати Тодоровице професоре!

Увек се радujem кад дознам да је Вашиа и
Тодорови Томаши добро. Тодоровица мајка, у Вашингтону,
и крајем јуна у Њу Јорку разговарало сам са Ђено
Туденбертом о Вашиа. Он је после тога имао да
путоваје за Анкару па сам се надао да ће вратити
кроз Београд и хтео сам да га замолим
да Вашиа испусти изгледа, али се испоставило
да ће он ипак ићи преко Италије. Туденберг
ми је рекао да ће сада ићи на нове одреде
квантне механике у Physics of the Earth и да ће
он савремено и Вашиа и савремено мислити
о температури земља. Рекао сам ипак да се надам
да сасвим он у праву.

Иницијално карике, која је изгледала само месец
дана, да сам негде Словенски изабрани у
друштво које је Тодоровица, која не може да
да изабрани од моје стране, јер не могу да се одреде.

Овог лета био сам два пута по 10 дана код моје
 знеке. Она је јутрос допуновала акција са једном
 колегицом па се сретамо да у недељу потпуно
 заједно у ову возову у Њоу-Варчипију, где је моја
 знека професор у колеџу. Намеравам да се одмунем
 овоме једно две недеље падам вратићу 10. септ. у
 Њу-Јорк, јер имам иште план да потпуно издубам.
 Можда ево чим да се моја позорица раскине у
 Бркове равнокраног програма са савремене 2000 и
 800 км. Најкратје је раскидање између моје знеке
 и мене. Мајка ситаније са знеком у летњи брденка
 крају на вичани 700 милоја, а Олет је на знеком
 и ситније данско од нас. Јасно на вичани од
 Божата. Не ради сада врло много јер се учи на
 Универзитету а и ситније је тако као екавек екиста.
 Азвот брво прелат и каубети је удека сити-овога
 Сада баче Забркатица кета каурица и ситније, које
 ће бити иштепана баче брво рачуна дана.
 Молим Вас, да се током професора, да се
 Током баче и ситније каурица, знеке и
 ситније од ситије нас који се нас знеке ситније
 са баче.

Овде Васе Р. Жардеца

Слика 28. (странице 69-70). Факсимил писма Вјачеслава Жардецаког упућеног Милутину Миланковићу 23. 8. 1951. године из Америке.

9.2 Миланковић Жардецком – 8. 9. 1951. године

8. IX 1951.

Dr. W. S. Jardetzky 423 West 118 Str. Apt. 63 New York 27, N.Y.
U.S.A.

Драги Жардецки!

Ваше писмо врло ме обрадовало. Видим да сте сви живи и здрави, а то је најважније у борби живота која није сада никоме лака. А да ћете Ви, драги мој, у важном позиву доћи на положај који заслужујете, о томе нисам никада сумњао.

Нас двоје старих смо добро, а исто тако имамо добрих вести од наше деце која су сада у Мелбурну, у Аустралији, и живе онде у добрим приликама⁶⁵. Иначе, као што сами видите, године пролазе једна за другом, а нико не зна шта ће нам будућност донети. Мислим да сте Ви у бољем положају но ми на овом остарелом континенту.

Још давно пре но што сам дошао до Ваше адресе добио сам једно писмо од одличног климатолога Валтера Вунта (Prof Walter Wundt, Freiburg, Schubertstr. 5) које ми показа, поред осталог што овде осећамо, колико нам Ви, драги мој, недостајете овде у нашем научном кругу. Ради се о овоме. Вунт се много баво и климом Земљине прошлости и применом мојих крива. Тражио је узроке промена морског нивоа, трансгресија и регресија мора његова основна идеја при томе је, по његовим речима, ова:

„Lagert sich in einer bestimmten Breitenzone“⁶⁶

(види Вунтово писмо од 26-XI-1950).

Ја сам му на то питање одговорио овако:

„Das Problem ist ein schwieriger und sowie wissenschaftliche Behandlung muss erst in Angriff genommen werden“⁶⁷

(види моје писмо Вунту од 24-XII-1950).

Сада, када сам са Вама ступио у везу, послао сам му Вашу адресу. Јавите му се. Он ће Вам сигурно писати и замолити Вас за Ваше

---

⁶⁵ Василије Миланковић (Будимпешта, 1915 – Мелбурн, 2003), син Христине и Милутина Миланковића, се са породицом из Београда иселио 1947. године. Живео је у Аустралији (Мелбурн) од 1950. године.

⁶⁶ „У једном одређеном ширинском појасу.“ – напомена аутора.

⁶⁷ „Проблем је тежак а и мора прво да се ухвати у коштац са његовом научном обрадом.“ – напомена аутора.

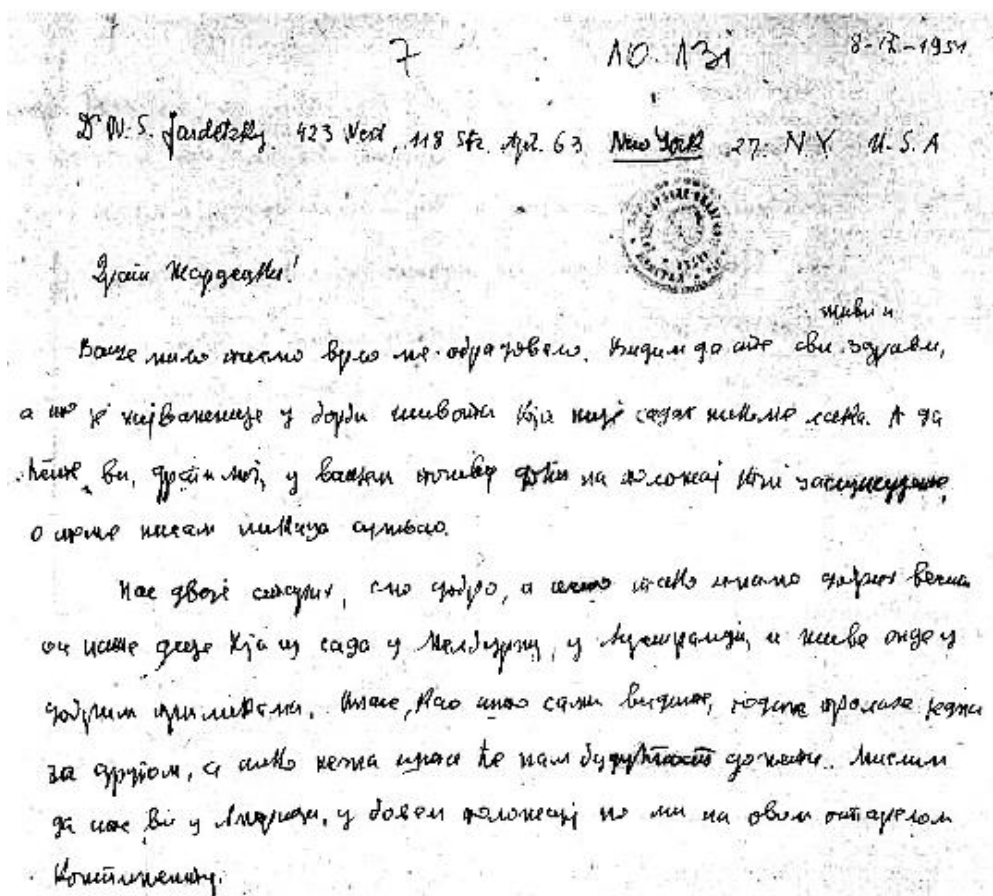
мишљење по тој ствари. Лепо Вас молим да му у том погледу изађите у сусрет.

Ових дана вратиће се из штампе једно моје дело. Чим то буде послаћу вам га са још неким другима која су изашла за време од када сте нас оставили и потражили нови свет и средину. Да бисмо на тај начин остали у духовној вези.

Вас и све ваше много поздрављају моја жена и Ваш

Миланковић

Факсимил овог писма се налази на слици 29.

Ја сам вам пишемо да сам ушао у нову адресу где сам
 радио у италијанској академији у Бонени (Prof. Walter
 Wittit, Freiburg, Schwanstraße 5) где сам радио, поред осталих
 такође обављао, пошто сам био уредио, издати списак ове у
 нашем научном друштву. Ради се о овоме. Чини се место да се у
 Минском Земљини фондацији и применом мојих радних резултата
 како је и пратеће пратећа моја књига, уредничка и професионална
 књига основна идеја при томе је, да изоставим уредник, овај

„Gedert ziti ni einer vertrieben Mathematik“
 (Свјетски вестник из Минског 09 26-11-1950)

Ја сам му како иштање одговорио обавио.
 „Das Problem ist ein zentraler und seine Lösung ist ein zentraler Teil
 der in der Mathematik zu lösen“
 (Свјетски вестник из Минског 09 24-11-1950)

Јавно пишемо.

Сада, када сам га вама саопштио у весту, тако сам му још одговорио. Он
 ми вама саопштио писаним и записаним весту да вама пишете да је то
 саопштио. Тако вама молим да му и јамо постојећу саопштење у својој
 овоме дати и давати му иштање једно могуће дело. Замислите себе
 како се са још неким државима која су шаљем за весте од Када сам нас
 оставили и отпустили вама свој и државу. Ја јасно ка ишај наших
 отпани у државној вест.

Вас и да вама тога отпани вама и вама

Миланковић

Слика 29. (странице 72-73). Факсимил писма Милутина Миланковића упућеног Вјачеславу Жардецком 8. 9. 1951. године у Америку.

9.3 Жардецки Миланковићу – 30. 9. 1951. године

30. IX 1951.

Драги Господине Професоре!

Хвала Вам на Вашем писму од 8. септембра. Пријатељске речи које сте мени упутили и оне што сте написали Вундту, дубоко су ме дирнуле. Док смо били заједно, радовао сам се увек што сам у свом животу срео оваквог човека као што сте Ви, а после, често сам говорио мојима како ми недостају састанци са Вама. Сада, приликом овог Вашег писма, Олег ми рече како и он сања да има друга, као што сте Ви за мене.

Радовао сам се јако почети овог месеца јер сам се после осам месеци поново састао са Олегом. И он је дошао да се одмори неколико дана код моје жене у Вест Вирџинији, где сам и ја преко две недеље крајем августа. Био сам заједно са Олегом свега два дана јер сам се морао вратити на посао у Њу Јорк. Сада су прошле три недеље како опет држим предавања и преоптерећен сам врло јако. Ово не значи да се жалим, баш напротив, уживам кад имам нешто да радим и кад ме снага још не издаје сасвим.

Вундт ми још није писао, а и ја нисам био у стању да преузем иницијативу. Писаћу њему чим будем имао мало слободног времена да се позабавим проблемом који ме интересује.

Најсрдачније Вам хвала и на обећању да ћете послати Ваше новије радове. Надам се да ћу ускоро уживати читајући њих.

Ево већ две године како често идем у библиотеку Физичког завода Колумбског универзитета која има назив Пупинове физичке лабораторије⁶⁸. Сећате се како смо говорили о Пупину и Тесли? А ево сада видим кроз прозор мог стана (тј. собе на шестом спрату) зграду Teachers College преко пута оног завода.

Ове недеље доћи ће у Њу Јорк моја жена која ће имати три слободна дана, а Олег се већ давно вратио у Минеаполис.

Сви моји и ја много поздрављају Госпођу Миланковић и Вас и шаљу најбоље жеље.

Одани Вама, В. Жардецки

Факсимил овог писма се налази на слици 30.

---

⁶⁸ Види главу 5, део о Пупину – напомена аутора.

10.131

8

30. IX. 1951

Драги Тимотејко Жардеце!

Увек Вам не ваљам писму од В. Сталина. Најважније рочи које сам мени упутио и оне што сам Вам послао Вукичу дубоко су ме дирнуле. Док смо били заједно, разговарали смо се увек само у своје приватне среће овакве новине као што сам Ви, а још и, често сам говорио мислио како ми недоставља састањки са Вам. Сада, примивши овог Вешет писма, Олег ми рече како и он сања да има друго, као што сте Ви за мене.

Радовао сам се јако дочећком овог месеца јер сам се овиме овим месецима толико састао са Олега. Он је дошао да се одмори неколико дана код моје преде у Вест Вирџинији, где сам и ја цео две недеље крајем августа. Био сам заједно са Олега свега два дана јер сам се морао вратити на посао у Њу Јорк. Сада су цео месец три недеље како доста дрвених предавања и предавањима сам врло јако. Ово ће бити да се прали, там, напред, уживају код мена нешто да радим и код ме скан још не издеје саван.

Вукича ми још није писао, а и ја нисам био у стању да преузема иницијативу. Писаћу вам чим будем и као мало слободниот времена да се подавани професионалном који га иницијативе.

Заједнички Вам слама и не објављујте да нешто посласти Вас е нове радње. Недам се да ћу ускоро

уживајући читајући их.
 Ево већ где радим како често идем у Библиотеку
 Фортског затвора Колеџског Универзитета који
 има катив Туминске фортске лабораторије.
 Сетите ли се како смо говорили о Тумину и Алеси?
 А ево сада видим кроз прозор мот сивака (и) себе
 на шестом спрату зграде Teacher's College'а тужно

описа овог затвора.
 Ове недеље доћи ће у Њу Јорк мила жена која ће
 имати три слободна дана, а Алис се већ забавља
 браћом у Милановић.
 Сви милош - ја много поздрављају Тумину
 Милановић и Вас и њему најбоље жеље.
 Одам Вама. М. Жардецки

Слика 30. (странице 75-76). Факсимил писма/аерограма и коверте Вјачеслава Жардецког упућеног Милутину Миланковићу 30. 9. 1951. године из Америке.

9.4 Миланковић Жардецком – 30. 11. 1951. године

30-XI-1951

Dr. W. S. Jardetzky 423 West 118 Str. Apt. 63 New York 27, N.Y. U.S.
America

Драги мој Жардецки,

Ваша писма од 23-VIII и 30-IX 1951 врло ме обрадоваше, мене и моју жену. Видимо да, иако удаљени од чланова ваше породице, имате чврсто тло под ногама и сигуран кров над главом који не прокишњава од светске олује. А то је врло много! А шта да вам кажем о пакету који сте нам послали? Моја жена, када је видела праву каву и прави чај, каквих овде нема, завриштала је од радости. А када се ја požурих да запалим своју лулу, напуњену вашим дуваном, онда сам осетио блаженство, после оног ђубрета које сам дотле овде пушио, а и до овога дошао са муком. Много вам хвала на томе поклону, а још више на вашој пажњи.

Као мали реванш, шаљем вам три своја уџбеника која нисам писао да тиме обогатим науку, већ да ауторским хонораром надопуним свој џеп и трбух. Ипак мислим, да сам у својим ‘вековима небеске механике’ дао теорији секуларних поремећаја најконцизнији облик увођењем векторских елемената планетског кретања који су много пригоднијих од до сада употребљаваних елиптичких елемената који су онамо дошли математичким развитком.

Мислим да сам вам дао још док сте били у Београду свој „Kanon der Erdbestrahlung⁶⁹“. Ако га немате, послаћу вам га. Нека тако сваком од ваших познатика који се интересује за то дело и који је у стању да га разуме. А таквих је врло мало.

Сада пишем своје “Мемоаре⁷⁰”. Разуме се да ћу у њима говорити о вама, а исто тако и о Гутенбергу са којим сам стајао у живој преписци. Када ће то дело бити отштампано и предато јавности, велико је питање, но главно је да имам чиме да се забављам, јер после свога “Канона⁷¹” не

---

⁶⁹ Milankovitch, M., 1941: Kanon der Erdbestrahlung und seine Anwendung auf das Eiszeitenproblem, Königlich Serbische Akademie, Belgrad, 633 str.

⁷⁰ Миланковић, М., 1952: Успомене, доживљаји и сазнања од 1909 до 1944. године. САНУ, Одељење природно-математичких наука, Београд, 322 стр., (слика 39).

⁷¹ Milankovitch, M., 1941: Kanon der Erdbestrahlung und seine Anwendung auf das Eiszeitenproblem. Königlich Serbische Akademie, Belgrad, 633 str.

усуђујем се да приступим изради ког научног дела. Сматрам га за довршење свог научног рада.

О мојој теорији ледених доба доста се говори и у талијанској научној литератури. Мислим да је својим математичким садржајем доста неприступачно Американцима.

Шта сте урадили са Вундтом?

Нас двоје старих смо, хвала богу добро, а што је најважније имамо добрих вести од наше деце.

Пуно ће нас радовати да од вас добијемо добрих вести, јер се живо интересујем за вашу и ваше породице судбину, не морам да вас уверавам.

Поздравите све ваше најљубазније од мене и моје супруге од вашег старог и од свег срца оданог

Миланковића

Факсимил овог писма се налази на слици 31.

g
Dr W. S. Jardecky 423 West 118 St. Apt 62

30-XI-1951

New York 10. 131
27 NY.
U. S. America

Dragi moj Marko,

T u 30-11

Ваша писма од 23- VIII 1951 врло ме обрадова, мене
и моју асесту. Нишлим, да, кадто угадехм од гласовне вале
државне, имате збриса од моу постојећу ситуацији проб
ног постојећу не урешивање од својом олеује. А кад је врло мило!

А шта се вам догодило о постојећу ситуацији кадто имам
слави? Моја жена, која је веома првак и веома
држави зај, некако је веома мила, задржила је од
неколико. А кад се ја одлучио да зовем своју
младе, кималима веома државном, она сај од
моу државном, одне моја ситуацији кадто имам
то је веома државном, а и кадто је веома државном
младе. Мило вам је веома и кадто је веома државном,
кадто је веома и кадто је веома државном.

Као мило државном, кадто је веома државном
државном кадто је веома државном, кадто је веома државном
младе, кадто је веома државном, кадто је веома државном
младе и кадто је веома државном, кадто је веома државном

Веновене недовољно металне, као и остале селуларне
 организације које формирају у свим условима виталности
 елементарне организације. Уређивање њих се много брже
 координира са околним условима животне средине.
 елементарне њих се много брже адаптирају на промене
 милим са ~~са~~ сам. Водимо да се у свим овим случајевима
 теоретички сви, како се каже у "Елементарној"
 организацији. Нека иако доводи до велике штете,
 иако њих се истражује за што је више и њих је у свакој
 фази различитих. А иако је било много.

Сада истражујемо "Меморандум". Различите се да је у
 великој мери о вама, а иако иако и о Гучи
 дејству на њих и сам се налази у живим организацијама.
 Када је то тако једна од најважнијих и најбољих
 јавности, веома је истраживање, иако веома је да
 милим нама да се задовољава, јер иако веома и ка.
 иако не заједнички да истраживање и истражује и да
 истражује јули. Стимулирајући се за еволуцију ова истражује
 истражује.

О мјесто истраживања одређених су да се дају са
 у истраживању истражује истражује, милим
 се је веома истраживање истражује истражује

неуверљивост. Америка је млада.
Шта сам начини са Итталијом?
наје сувише савршене су, воља ми је да је, а што је нај:
волише: и како су јунак велики оу нешто гледа.
Било ће наје разговори за оу све савршено су јунак велики,
не је се нешто италијански за свакој ~~су~~ у вама
поруке савршене, не лажом за све уверавати.
Подривате до вама иу ~~савршене~~ оу ~~вама~~
миде: савршене оу
војет савршене ~~савршене~~ оу ~~вама~~.
Миланковић.

Слика 31. (странице 79-81). Факсимил писма Милутина Миланковића упућеног Вјачеславу Жардецом 30. 11. 1951. године у Америку.

9.5 Жардецки Миланковићу – 16. 12. 1951. године

Децембра 16, 1951.

Драги Господине Професоре!

Ваше писмо од 30. новембра јако ме је обрадовало. Време брзо пролази па се и 1951. година примиче крају. Молим Вас, господине професоре, да са госпођом примите најсрдачније жеље за Божић и наступајућу Нову Годину од мене и моје породице.

Ових дана намеравам да идем код моје жене, када ће доћи и Олег да проведемо неколико дана заједно. Вратићу се после заједно са њима у Њу Јорк. Можда ће госпођу Миланковић интересовати да се Олегова вереница зове Христина. Он је још далеко од времена када ће стајати чврсто на ногама, а и она му не може помоћи у том погледу, али...овде се свет врло рано жени.

Хвала велико на Вашој књизи „Кроз царство наука⁷²“ коју сам примио заједно са писмом. Ваш „Kanon der Erdbestrahlung⁷³“ донео сам са мало других мојих књига овамо. Мислио сам да ћу га једног дана искористити за нека нова предавања, али овако нешто није још ни у изгледу. „За теоријску геофизику“ рекао ми је Гутенберг, мало ко се овде интересује“, и додао бих, мало ко је стварно разуме.

Са Вундтом измењали смо по два писма. Мислим да су његови закључци о премештајима извесне количине воде у области екватора за време леденог доба углавном тачна. Покушавао сам само да му дам плаузибилно образложење јер његово не може да издржи критику. Послао сам њему мој други одговор пре две недеље.

До 20-ог децембра бићу још страховито заузет. После тога надам се да ћу имати недељу дана одмора па затим једну недељу тек у пола радну.

Ускоро ће бити осам година како се нисмо видели, али, када сам отворио Вашу књигу, осетио сам нешто, као да тих година није ни било, и разумео сам Вас потпуно, када сам читао у предговору о задовољству са којим сте поново представљали времена оних великана што су стварали науке.

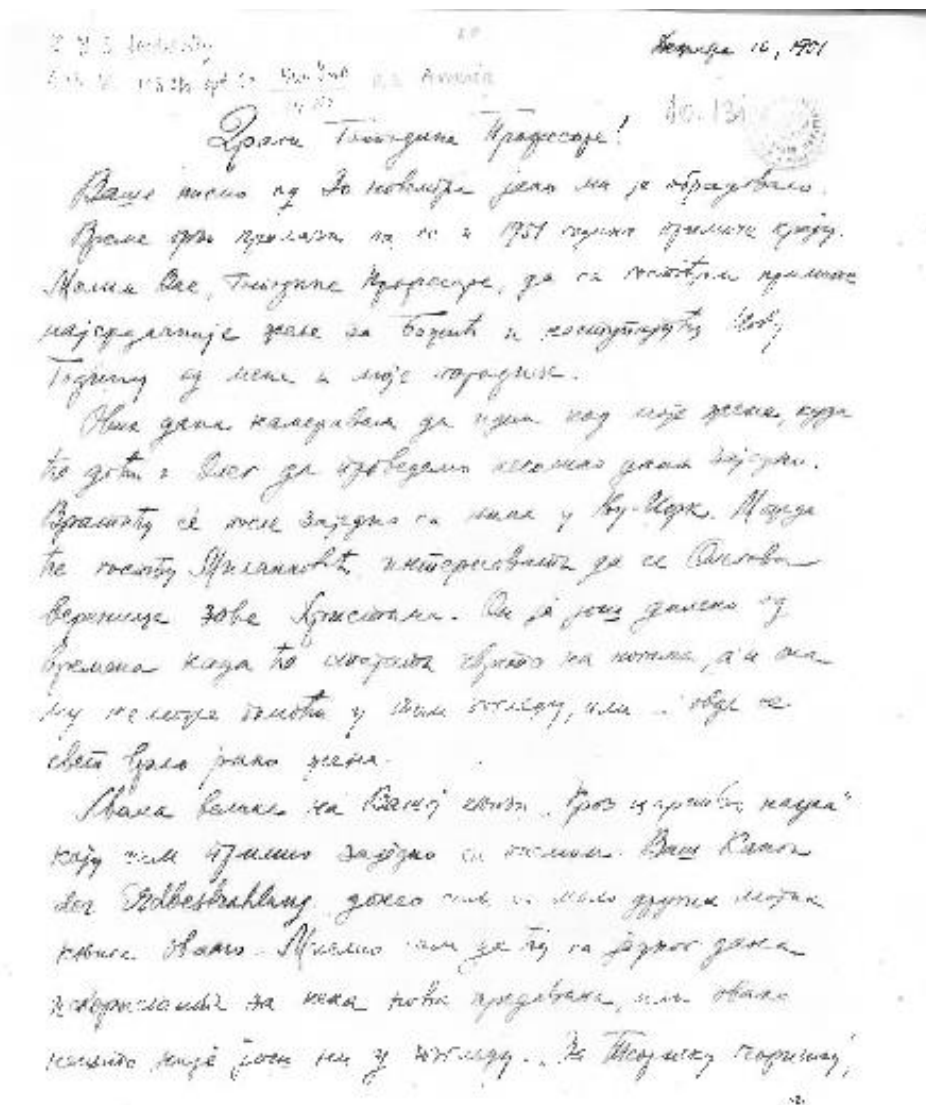
⁷² Миланковић, М., 1950: Кроз царство науке – Сlike из живота великих научника. Научна књига, Београд, 285 стр., (слика 33).

⁷³ Milankovitch, M., 1941: Kanon der Erdbestrahlung und seine Anwendung auf das Eiszeitenproblem. Königlich Serbische Akademie, Belgrad, 633 str.

Госпођи Миланковић и Вама, драги господине професоре,
шаљем још једанпут жеље од свег срца
Одани Вама В. Жардечки

Факсимил овог писма се налази на слици 32.

рекао ми је Трунгберг „мало ко се овде истресује“, и, догао сам, мало ко је стварно раднак.

Са Рундгрен изнемао сам по два часа. Мислим да су његови закључци о премештају на нове координате воде у области екватора да време летиме дога углавном је тачно. Покушавао сам само да му дам планови били образложење, јер његови не могу да издрже критичку. Стога сам њему мој други одговор ире две недеље.

До 20.г децембра била још сјајнији зауст.

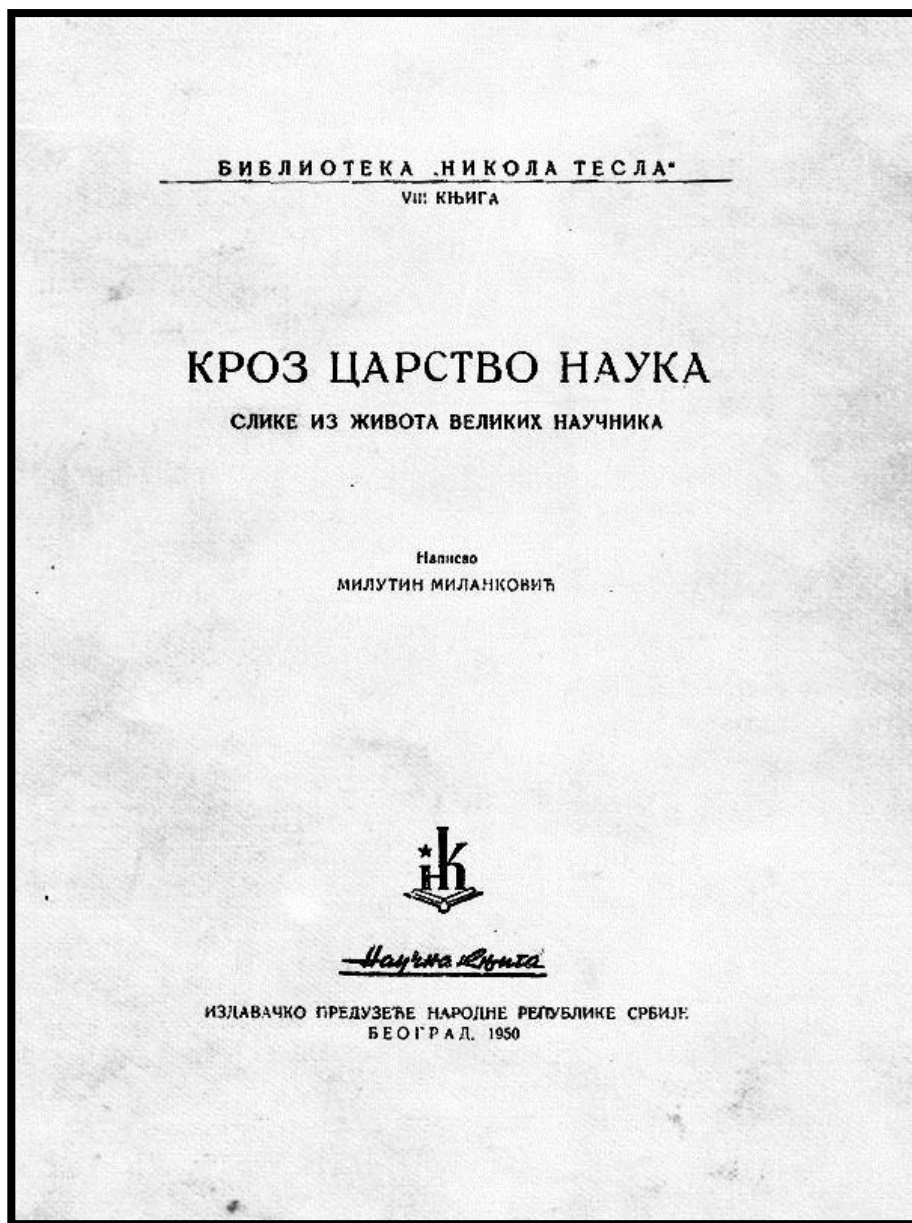
Његове идеје казали се да ће имати негде у дану орго на заједни једну негде ишк у тла радну.

Ускоро ће бити овакв година као се ниско види, али, каде сам отворио Ваши књигу, осетио сам нешто, као да иша година није ни било, и рече сам Вас поштујмо, каде сам читао у иредовицу о задовољству са којим сис понови прецизирали бринеи оних величане што су стварали науке.

Тојест Миланковић - Ваши, граа Тронеице Професоре, шадем још једануо хвала од свег срца

Одани Ваши В. Жардецки

Слика 32. (странице 83-84). Факсимил писма Вјачеслава Жардецког упућеног Милутину Миланковићу 16. 12. 1951. године из Америке.

Слика 33. Факсимил предњих корица књиге Милутина Миланковића „Кроз царство науке – слике из живота великих научника“ из области популарне науке, коју је Миланковић послао Жардецком у Америку заједно са писмом од 30. 11. 1951. године, а коју помиње Жардецки у писму 16. 12. 1951. године.

9.6 Миланковић Жардецком – 27. 3. 1952. године

27. III 1952.

Драги мој Жардецки!

Не знам да ли да се срдим на Вас или да Вас загрлим због Ваше огромне пошиљке чаја, кафе и дувана. Јесте ли Ви распикућа или богаташ? Волео бих да је ово друго. Ја, нит сам једно нит сам друго, а исто тако ни моја жена. Чај, каву и дуван трошимо са мудрошћу штедњом, а Ви нам послали свега тога пре но што смо прву Вашу пошиљку исцрпели до краја. Јер Ваш фини американски дуван мешам са нашом лулицом и уживам у новој мешавини. Само у изузетним приликама пушим Ваш дуван без примесе. Такав случај приказан је на приложеној слици, једином реваншу који могу да Вам пошаљем за Ваш краљевски поклон. Али се тешим овим ових дана, после четири године неуморног рада завршио сам рукопис својих мемоара „Успомене, доживљаји и сазнања”⁷⁴. Чим буду штампани, не знам кад ће то бити, послаћу Вам један примерак тог мог дела. Надам се да ћете у њему уживати онолико колико ја у Вашем чају, кави и дувану. Онде ћете наћи отсјај својих младих дана проведених у нашој (*нечитко*) средини. Верујем да ћете се, иако у новом и културнијем свету, радо сећати тога доба борбе и успеха. Јер ви сте, драги Жардецки, утолико и наше дете. Овде сте одрасли у научника. Од полетарца, који је овамо, цвркућући, долетео из далеког света, одрастао је орао да одлети још даље. Тако се догодило и са мојим сином. Он је нашао своју верну драгу, која је са њим поделила све невоље емиграције и сада живе мирно и добро у Аустралији то је једно предграђе Мелбурна где живе у засебној вили, удобан дом и сигуран кров над главом, раде свој посао и уживају у благодетима свога рада. То ми је утеха јер (*нечитко*).

Потпредседник сам наше Академије и предајем на Универзитету али живим повучено од остатка света. Најближи од мојих Петровић⁷⁵,

---

⁷⁴ Књига је штампана исте године: Миланковић, М., 1952: Успомене, доживљаји и сазнања од 1909 до 1944. године. САНУ, Одељење природно-математичких наука, Београд, 322 стр., (слика 39).

⁷⁵ Михајло Петровић Алас (види фусноту 52) – напомена аутора.

Гавриловић⁷⁶, Арновљевић⁷⁷ су помрли а оне које сам рачунао за своје пријатеље, грдно су ме разочарали но да не говорим о томе, не вреди да их спомињем. Зато жалим што нисте овде али ће ми бити утеха ако дознам да живите добро. И моја жена се врло интересује за Вас и Вашу породицу. И нас двоје све Вас срдечно поздрављамо.

Факсимил овог писма се налази на слици 34.

---

⁷⁶ Гавриловић Богдан (Нови Сад, 1864 – Београд, 1947), математичар, професор Универзитета у Београду, ректор (1910 – 1913; 1921 – 1924), члан Српске краљевске академије.

⁷⁷ Арновљевић Иван (Велика Кикинда, 1869 – Београд, 1951) био је један од првих српских доктора техничких наука, професор механике на Техничком факултету у Београду и дописни члан САНУ. На његовом погребу 9. новембра 1951. године је Милутин Миланковић одржао посмртни говор.

М

27-III-1952

Маргари

10.131

Зрати ми, Маргари!

Не знам да ли га се глуми на Вас или га
 Вас задржит због Ваше отворено поштомле заје,
 Наве и зубана. Јако ми рајитишта или доконтан²;
 Волео бих да је ово глумо! Ја, није сам још ми
 глумо, а што мављ ми мога мена. ~~Маргари~~
 зај, Наву и зубан мушким са мугром интелектом
 а Ви нам одласко света мота ује по како смо
 ујеу Ваши поштомле искупити до Нареја јер Ваш
 јер српски америтански зубан мена са нашим
 менашом и ушев ам унај менашом. Гомо у иу
 зетим приликама ирчим Ваш зубан деј ири.
 мена. Мављ сугаси уфетем је на приликама
 савом, једном реваншизу који моту да Вам помаже
 за Ваш, Нравеелте менашом. Ли се менашом
 овак дана, после глуми когити неупорни риа
 забримо сам рупооме своих менашом. Уса
 мена, ушмвелаи и савиша. Ли југу менашом

њима, не само да се не додирују, него и да се
 још отприлике од тог места. Иако се не види
 и велику разлику између колико да је у овоме случају,
 Каби и субстанци. Онда које пак и одједном своме
 младалачком проваљивању у нешто још даље
 прогледати. Верујем да које се, иако у овоме и
 нешто другачије свему, рачуна са њима што
 год је јарде у њима. Јер не само, гради се
 гледајући, четирипут и нешто даље. Овде има
 окултних и интуитивних. Ог додека се види је
 обавио, урбанистички, одлучио се да се нешто
 извршава је само да одлучио је да се.
 Како се гледајући и са њима само. Он је, гледајући,
 ишао својим путем ^{глатко} ~~глатко~~, пошто је са њима
 почели две невоље емпијске и само како
 мирно и глатко у Аустралији (V. Mill, 141
 Oakleigh Rd. Carnegie, Victoria, Australia).
 То је још нешто урбанистички, јер нешто
 у западним деловима, ипак у овоме случају и
 ситуацији. Проблем је, ипак, како се нешто

и свибази, у покривању свога рада, што ми је
 чинило јер нисмо имали ефикас, збога, што је још
 велика збога нисмо

Поштом третирају сам нисмо Архивације и продају
 на Универзитету али нисмо повучено, одваја
 се од свих својих. Нисмо нисмо од нисмо Мили,
 Гаврилов, Архивације и нисмо од нисмо, а они
 нисмо сам нисмо у својим нисмо, нисмо од нисмо
 нисмо нисмо, но се не говори о томе, но нисмо
 да их нисмо нисмо. Зато нисмо нисмо нисмо одва,
 али не ми нисмо нисмо нисмо одва нисмо
 нисмо. И нисмо нисмо одва нисмо нисмо одва
 и нисмо нисмо нисмо. И нисмо нисмо одва нисмо
 нисмо нисмо.

Слика 34. (странице 88-90). Факсимил писма Милутина Миланковића упућеног Вјачеславу Жардецом 27. 3. 1952. године у Америку.

9.7 Жардецки Миланковићу – 11. 4. 1952. године

11. IV 1952.

Драги Господине Професоре!

Најсрдачније хвала на Вашем писму од 27. марта. Уколико се сећам, одговорио сам Вам на Ваше писмо од 30. новембра 51. године још средином децембра.

Сада седим у стану своје жене далеко од Њу Јорка. Дошао сам јуче овамо после 16 сати путовања да проведем овде недељу дана, јер до 21. априла немам предавања. Радићу и овде на једном проблему али је ипак ово за мене одмор. Гледам баш сада на ону вазну, коју је нама госпођа Тинка поклонила пре двадесет и пет година. Јесте! 25 година је прошло од тог доба. Овог фебруара прославили смо са женом удвоје у Њу Јорку нашу сребрну свадбу па смо се сетили и тога како сте путовали у Земун на дан наше свадбе.

Много захваљујем Вама на толико добрим речима које сте мени упутили сећајући се оних година које сам провео у Београду. Увек сам сматрао за велику срећу да сам срео Вас на мојој и сувише компликованој путањи на Земалској кугли.

У том погледу нећете се преварити – уживаћу доиста у Вашим мемоарима и желео бих да што пре изађу из штампе.

Идуће године држаћу предавање у Њујоршкој академији науке па намеравам да га почнем са успоменама о раду у Београду 1928-29. године.

Велика Вам хвала и на Вашој слици. Сви смо дошли до закључка да се нисте много променили и ја се баш нарочито радујем да је имам. Чудим се да нисте примили моју захвалност на уџбеницима које сте мени послали. Из Ваше адресе на пошиљци дознао сам да сте потпредседник Академије⁷⁸.

Молим Вас, драги господине професоре, да са госпођом заједно примите наше најсрдачније поздраве и најбоље жеље. Радоваћу се увек да добијем вести од Вас.

Одани Ваш В. Жардецки

Факсимил овог писма се налази на слици 36.

---

⁷⁸ Српске академије наука (слика 35) – напомена аутора.

Слика 35. Зграда Српске академије наука у Београду у улици Бранкова бр. 15 почетком 60-тих година 20. века када је потпредседник Академије био Милутин Миланковић, што се помиње у писму 11. 4. 1952. године.

12

10. 131

11. 11. 1952

Драги Тимотеје Младенче!

Најсрднија свака на Вашим писму од 27. марта.
Уколико се сетим одговорио сам на Ваше писмо од
од 30. новембра 51 године још средином децембра.

Сада седим у собану које неке делове од Вуковића.
Дошао сам јуче овамо посли 16 сати путовања да
проведем овде неки дан, јер до 21. марта немам
предавања. Радују и овде на једном пробијању, али
је ипак ово за мене одмор. Тледама сам сада на
оку вану, коју је нама посетио још неке пољопривредне
пре двадесет и пет година. Јесам! 25 година пролази
је од тог доба. Прог фебруара прославила сам се
весном удвиге у Вуковићу нашој срећној свадби и
сво се сетим и тога како сам одговорио у Јужу
на дан наше свадбе.

Много захваљујем Вам на толиким добрим речима
које сам лепо чуо и сада се сетим се оних година
које сам провео у Београду. Увек сам сањао
за велику срећу да сам срео Вас на којој и
срним колеџијској групи на Јелићеву кући.

У том послијетку истоје се предавањима - уредити

донесе у Вашини манастира и ресмо га да соје
пре крстоу во цетиците.

Идуће године државу преузме у Културној Академији
како да камерали да га покрем са устаника
а рад у Београду 1928-29. године.

Ваша Вава ова и на Вашој слици. Сви смо
дошли до закључка да се наше мило професиона
и да се баш којомо радјем да је има. Тура
се да наше друштво моју делатност на зрели -
цима 'које смо мени послали. У Вашој адреси на
поштомца дошао сам да смо потпуно седили Академије.

Мојим Вас, драг гостујући професоре, да се
послоти и згледне друштво наше којој државне
подршке и културне рене. Работати се увек
да добијем вести о Вас

Од Вас

В. Жардецки

Слика 36. (странице 93-94). Факсимил писма Вјачеслава Жардечког
упућеног Милутину Миланковићу 11. 4. 1952. године из Америке.

9.8 Миланковић Жардецком – 24. 8. 1952. године

24-VIII-1952

Dr. W. S. Jardetzky 423 West 118 Str. Apt. 63
New York 27, N.Y.

Драги мој Жардецки

Вративши се са летњег одмора који сам провео у Гозд Мартуљку⁷⁹, затекох на моме столу авизу Вашег пакета који је стигао одмах иза мог одласка на летовање. Пожурих се на пошту са страхом да није враћена у Америку. Но нађоше је после дугог тражења и бескрајних формалности предаде је мени. Сва срећа што сам дошао на пошту. Академијиним аутомобилом сам га донео кући. Огромна и пребогата. Да ли се испунила моја претпоставка да сте постали милионер када ми шаљете вагоне скупочених товара? Ја ћу Вам се, нажалост, моћи реванширати само скромном пошиљком друге свеске мојих „Успомена“⁸⁰ која излази пре прве свеске и биће одштампана у току октобра месеца. Прва свеска биће објављена тек у току следеће године. Но те две свеске чине две засебне целине. Прва је обухватила моје детињство и школовање, и моју инжињерску праксу у Бечу, дакле онај део мог живота што сам га провео у бившој аустро-угарској монархији. Друга почиње даном 3-X-1909 када сам дошао у Београд и иде до садашњице, тј. до 20-X-1944, дана „ослобођења“.

Нас двоје, старих и све старијих, живимо овде у средњим приликама, ја радим, а Тинка се брине о моме благостању и води живу преписку са нашом децом која живе у врло добрим приликама. У томе погледу не би се морали за њих бринути, али нам (нечитко) питање да ли ћемо доживети њихов повратак у отаџбину.

Врло бих волео да знам како Ви и Ваши живите у новом свету. Да ћете у науци начинити свој пут о томе, познавајући Ваше способности не сумњам ни најмање. „Man säe nur, man erntet mit der Zeit“⁸¹ као што то каже Мефистофел у Гетеовом „Фаусту“. Тога сам се

---

⁷⁹ Гозд Мартуљк је туристичко место у Словенији на око 4,5 km од Крањске Горе – напомена аутора.

⁸⁰ Миланковић, М., 1952: Успомене, доживљаји и сазнања од 1909 до 1944. године. САНУ, Одељење природно-математичких наука, Београд, 322 стр., (слика 39).

⁸¹ „Man säe nur, man erntet mit der Zeit (Само сејеш, а пожњеш када дође време)“ – цитат са преводом шта Мефистофел каже. То је чувена изрека којом се ђаво обраћа свакоме ко је нестрпљив и одмах хоће резултате свог рада – напомена аутора.

увек држао. Главно је да живимо у приликама, да се можемо у пуној мери посветити научном раду, па ће он донети своје плодове. И, при том, да Вам и Вашима Бог даде здравља а све остало је споредно. Том вама свима моја жена и ја, од срца желимо и поздрављамо Вас најискреније и најљубазније.

У Гозду сам се виђао сваки дан са Ћивовићем. Хтедосмо да Вам оданде пошаљемо заједничке наше поздраве, али нисам имао Вашу адресу. Ко би је могао запамтити? Ћивовић је био неутешан због тога, али сам га утешио тиме да ћу Вас и у његово име поздравити овим писмом.

Факсимил овог писма се налази на слици 37.

прва свеска једне одговарајуће илустрације и шрифту илустрације
 појачање. По иле две свеске тако две засебно
 држане. Прва је илустрацијом иле: гентилитет,
 илустрације, и иле илустрацијом илустрације у иле,
 гентилитет иле гентилитет илустрације иле иле
 илустрације у илустрације илустрације илустрације
 илустрације гентилитет 3-х-1909 илустрације иле
 илустрације и илустрације и иле гентилитет, иле
 гентилитет 20-х-1944, гентилитет „гентилитет“

Нас двоји, саврших иле савршених, илустрације
 илустрације у илустрацијом илустрације, иле гентилитет, а илустрације
 иле држане о иле гентилитет и иле илустрације
 илустрације иле илустрације гентилитет иле илустрације у иле
 илустрације илустрације, иле илустрације иле иле иле
 илустрације за иле држане, али иле илустрације
 иле иле гентилитет иле гентилитет иле илустрације
 иле иле илустрације.

Иле иле иле гентилитет иле иле иле иле
 илустрације у иле иле. За иле иле иле
 иле иле иле иле иле, иле иле иле.

Наше савремености, не сумљам ни пармање
 „Man sâe niwz, man emtet mit der Zeit“,
 као што је био наше Медицине у Јевреје
 и Французи. Шта сам се и ја увео дрисав.
 Гласно је да живимо у цивилизацији да се
 погледамо у ступи поји одевенихти исути
 расу, да ће он ошметити своје навоје. И, пре
 свега, да вама и вамама бот доде здравља
 Ве ошметало је савремено. Мом Радомовина, мига
 несна и ја, са своје периле и подружјама
 све шибавијама кајмакренце и нафбујама

У Госпу сам се вакао своје јест се бивовити
 ишметало да рап ошметало ишметавно здравити
 наше ишметавне, али ишметало ишметавно здраву,
 Ка ји је ишметало савремености! Бивовити је јест
 ишметавно здраву, али сам се ишметавно
 ишметавно да ћу вас, и ишметавно ишметавно
 ошметавно ишметавно

Слика 37. (странице 97-99). Факсимил писма Милутина Миланковића упућеног Вјачеславу Жардецком 24. 8. 1952. године у Америку.

9.9 Жардецки Миланковићу – 14. 9. 1952. године

14. IX. 1952

Драги Господине Професоре!

Нисам се Вама одавно јавио али сам стално мислио на Вас. Радујем се много, када чујем да Вама иде добро, а надам се да је летњи одмор Вама добро чинио заједно са госпођом Тинком. Овог лета имали смо и један нарочити разлог да се сећамо, како сте били на нашем венчању, јер је оно прошло у очекивању Олеговог⁸² венчања. Од петог септембра има у С.А државама још једне г-ђе Жардецке, која се зове Христина. Она је Гркиња рођена у Атини, исто као и Олег асистент на Универзитету у Минеаполису, а сада ради на докторату из хемије. Они су се венчали овде у Њу Јорку, и због тога цела се наша породица скупила у овој вароши крајем августа. Из цркве, младенци су брзо отишли ка стадиону и возом до Albany - престоница државе Њујоршке. Добили смо већ и карту са Ниагарског водопада. Жена и мајка отишли су 11 септ. натраг у West Virdžiniју, јер је школска година почела. Тако опет сам остао сам у Њу Јорку. Овог лета у ствари нисам имао одмора, али сам зато сваког месеца проводио код жене 2-3 недеље, пошто сам могао носити онамо материјал и радити на неколико места.

Јуна месеца био сам на једном конгресу у Питсбургу, јула - радио сам у библиотеци конгреса (најлепша од оних које сам видео) у Вашингтону. Дан пре Олеговог венчања и дан после тога узео сам учешће у једној конференцији 100 km од Њу Јорка. Тамо сам се срео са Гутенбергом.

Питате ме да ли могу се посветити науци потпуно. Томе, ево и ове године држаћу 17 часова недељно предавања у Колецу (из Статике и Динамике). Ипак имам могућност да парима доста на науци. За ове три године, које сам провео у овој земљи, написао сам десетак расправа и ево осам месеци радим са двојицом професора Колумбијског Универзитета на једној књизи^{83,84}. Спремио сам досада 240 страна а имам да напишем још три главе. Ово све ми је доста уживање. Надам се

---

⁸²Олег Жардецки је син Татјане и Вјачеслава Жардецког – напомена аутора.

⁸³ Ewing, M., Jardetzky, W. and Press, F., 1957: Elastic waves in layered media. Inter. Series in the Earth sciences, McGraw Hill, New York-Toronto-London, 380 str.

⁸⁴ Eving, M., Jardetzky, W. i Pres, F., 1972: Elastični talasi u slojevitim sredinama. Beog. izd. graf. zavod, Beograd, 359 str.

да ћу ускоро уживати читајући Ваше „Успомене⁸⁵“. Баш би волео да што пре изађе из штампе.

Хвала Теди⁸⁶ на његовим поздравима. Молим Вас лепо да му испоручите моје најлепше поздраве и жеље. Он је заиста красан човек.

Сада прелазимо на зимски распоред и можда ћемо о Божићу имати нешто одмора. Прекид између семестара траје овде 2-3 дана крајем јануара. Држите ли ове године предавања и која?

Пошто сам се толико данас распричао крајње је време да завршим ово писмо. Шаљем госпођи Тинки и Вама у име свију нас најсрдачније жеље и поздраве.

Одани Вама В. Жардецки

Факсимил овог писма се налази на слици 38.

---

⁸⁵ Миланковић, М., 1952: Успомене, доживљаји и сазнања од 1909 до 1944. године. САНУ, Одељење природно-математичких наука, Београд, 322 стр., (слика 39).

⁸⁶ Ђивовић Теди – напомена аутора.

13

10. 131

14. 12. 52

Драги поштовани Фредерике!

Нисам се веома подевно јавио али сам обавио мислио на Вас. Радујем се много, када чујем да Ваме иде добро, и кадам се да је летњи одмор веома добро чинио заједно са нештога јаким. Овог лета имао сам и један карминог разлог да се сетим, како сам била на нешто веома, јер је оно прошло у очекивању Оливије веома. У лето сам себи сама има у С.А. државана још једне р.Бе Хардеке, која се зове Арисиппа. Она је првома рођена у Ајдахи, исто као и Оливије сам себи на умиру у Мичиган полису и сада ради на докторату по кешје. Они су се веома оде у Вуџорку, и због што сам се кона појавио скупила у овој веома првијем августу. У време кад сам су прво одиши на сајаму и веома до Албани - председнице државе Вуџоркине. Додик сам веома и Карноу са Магарског веома. Јака и мајка одиши су 11 сеп. кона у West Virginiје, јер је ико сам веома поседа. Јака одиши сам веома сам у Вуџорку. Овог лета у сајаму нисам имао одмора, али сам једно веома месеца проводио код мене 2-3 недеље, пошто сам летом носио неколико материјала и радних на неколико места. Јака месеца био сам на једном конају у Питсбургу, јака

- радио сам у Будимпешти конгреса (карлетин) у оних која сам видео) у Вашингтону. Дане је изабрано велико и дан после штога убио сам уривања у једној конференцији са њим из Бу Бука. Сталио сам се до са Губендергом.

Надам се да ми могу се посветити науци поштено. Може ево и две године држао 17 час. негде предавања у ^(са Савином и Шибелем) Колумбији. Имам књигу могућности да радим до сада на науци. За две три године, које сам провео у овој земљи, написао сам десетак расправа и ево осам месеци радим са дванаестом председну Колумбијског Унив. на једној књизи. Свршио сам до сада 240 стр. а имаћу да напишем још 400 стр. Ово све ми је до сада уривање. Надам се да ће уредно уривање књижарице Ваше „Глобус“ баш да вољео да што је могуће из штампе.

Хвала Губер на његовим поздравима. Молим Вас да се до ми поздравите моје најмилије поздраве и желе. Он је зајиста прекрасан човек.

Сада прелазимо на Зимски распред и могуће ћемо о бољити књигу књигаједина. Преко зимског семестра идуће одје 2-3 дана крајем јануара. Држите ли ове године предавања и воје?

Тржиште сам се толико данас распоред крајем је време за завршити ово писмо. Шањем Губеру Ваше и Ваше у име свију нас најсрданије желе и поздраве.

Одани Вама
В. Жардецки

Слика 38. (страни 102-103). Факсимил писма Вјачеслава Жардецког упућеног Милутину Миланковићу 14. 9. 1952. године из Америке.

9.10 Миланковић Жардецком – 29. 1. 1953. године

29-I-1953

Драги мој Жардецки!

Ових дана стиже Ваша пошиљка, велика, превелика. Ви ћете ме упропастити. Ја ускоро навршавам 74 годину и морам да штедим своје срце и пушим умерено. А ја још нисам потрошио онај дуван. Исти сте ми пре послали, а сада ми шаљете овај вагонски товар зато Вам морам најстроже забранити да ми нову пошиљку не шаљете док ову стару и ову нову не потрошим. Јавићу Вам кад буде време. Дозволите ми барем да Вас у мислима загрлим.

Надам се, али нисам сигуран пошто ме о томе нисте обавестили, да сте примили другу свеску мојих „Успомена⁸⁷“ коју сам препоручено послао 7-X-1952. Обавестите ме о томе. Неки дан ме је брат Ваше супруге⁸⁸ запитао да ли сам Вам послао ту књигу. Иначе би Вам је он послао. Рекох му да није потребно јер је моја пошиљка била међу првима које сам послао својим најближим рођацима и пријатељима.

Наш живот тече овде нормалним током. Здравље нас добро служи, а имамо и добре вести од наше деце. Шта нас чека, то не зна нико. Свакако је да су наша деца у томе (*нечитко*) положају, но ми у Европи.

Радује ме врло да је Ваш Олег ступио у брачни живот. Желимо му сваку срећу у браку и сваки напредак у животу, а исто тако Вама, Вашој госпођи и мајци. Врло ћемо се радовати ако добијемо добре вести од вас. А нарочито ме интересује и Ваш научни рад па бих Вас молио да ме када доспете о томе опширније обавестите. Мој исцрпан рад сматрам за довршеним својим „Канон⁸⁹“. Да ли имате ову књигу?

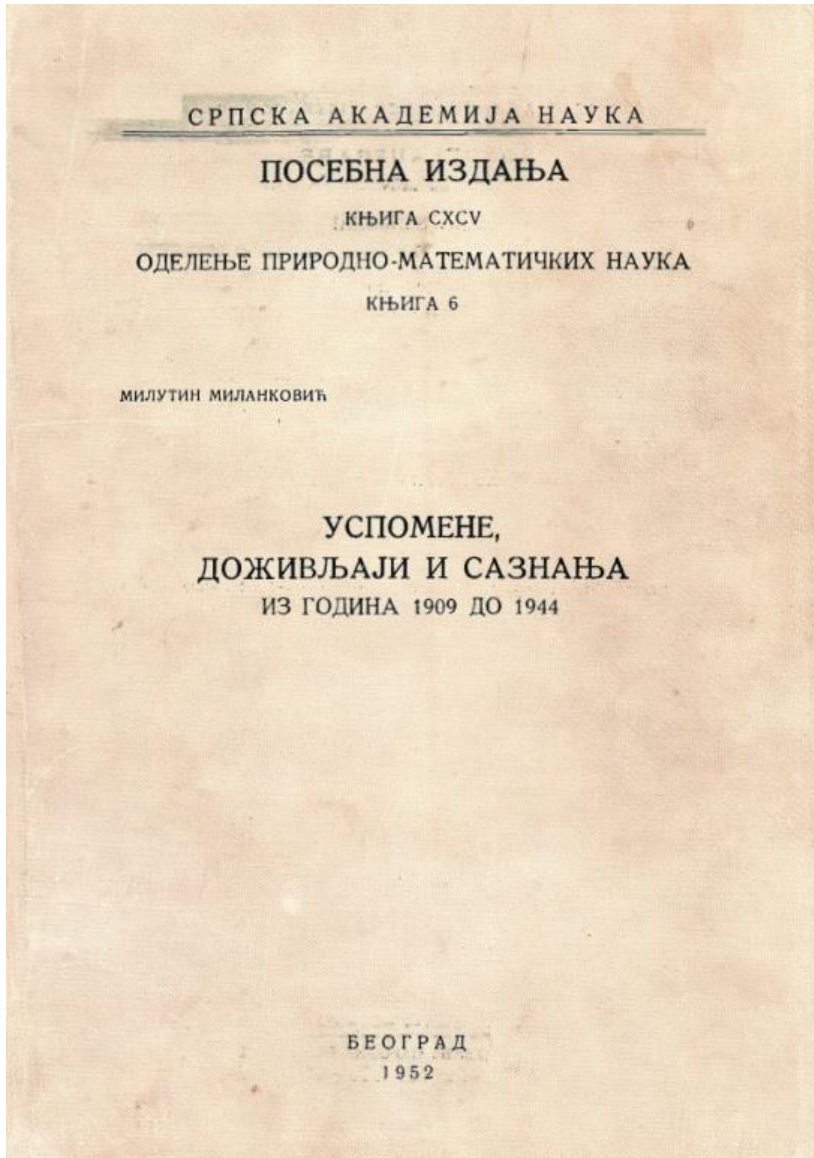
---

⁸⁷ Миланковић, М., 1952: Успомене, доживљаји и сазнања од 1909 до 1944. године. САНУ, Одељење природно-математичких наука, Београд, 322 стр., (слика 39).

⁸⁸ Брат Татјане Жардецки је био Кирил Тарановски (Гарту, Естонија, 1911 – Арлингтон, САД, 1993) који је 1933. године у Београду завршио правни факултет, а затим славистику 1936. године, чему је посветио целу каријеру. Кирил Тарановски је познато име у светској славистичкој науци, дугогодишњи професор на Београдском универзитету. У САД одлази 1958. године и постаје професор на Харвардском универзитету, (види: <https://www.thecrimson.com/article/1993/1/21/slavic-prof-taranovsky-dies-pkiril-taranovsky/>).

⁸⁹ Milankovitch, M., 1941: Kanon der Erdbestrahlung und seine Anwendung auf das Eiszeitenproblem Königlich Serbische Akademie, Belgrad, str. 633.

Факсимил овог писма се налази на слици 40.

Слика 39. Факсимил предњих корица књиге Милутина Миланковића „Успомене, доживљаји и сазнања из година 1909 до 1944“ коју је Миланковић послао Жардецком у Америку 7. октобра 1952. године.

10.13i

15

29-5-1952

Зрати мур... (unclear)

Обеих дана ситише вашио ора тошикога, бр.
 мила, преверилка, њи ћете ме чувајте сити, ја
 чекају преверилкаом 7-е пошти и мораћу да сити,
 ја и свје гур и дитиш умерено. А ја још ниша
 нишако ора гуром њи сити ми уре иделаом, а
 сачи ми шавете ^{отел} батонти повер. зато нам то,
 нам најчарнише задратиш да ми пове ко.
 шиву по шавете гур огу сивару и обу пове
 не широмити. Јавити нам наг му дуге вуром.
 Ко гуромити го бае ур оваг гуром задратиш у
 шивити едот преверилка ваши о гуром и широм
 батонти. ба

Надам се, али ниша ситурат вашио ми
 о шите ниша одавелити, да сити широмити
 гуром свјеку пошл "Уашикога" наг сити ваши
 преверилкаом вашикога 7-8-1952. одавелити ми
 о шите, ваши дан ме је дитиш вашио аитише
 задратиш да ми сити вашио широмити широмити.
 шите да ваши је о шите, Ретва ми

да се неће изнудити теј је ми и интелекту
 била међу првима који сам имао свих на
 једини релације и инјекције.
 Како тивом ме се ово појамљиви што
 здравље нас је слични, а имамо и својих
 беаки од наше деце. Шта нас зато, што не зна
 што. Свакако је ја и сада деце и како има
 удове који се, по ми у Европи.
 Радује ме веома да је као Олег слично у
 јули тивом. Желимо ми, свакој сроби и сроби
 и свакој инјекцији у тивом, а сема и ак.
 Вина, Вино, мистери и мајка. Прео тивом се
 најбољим али сробино сроби беаки о ми
 и карактеру ме је инјекције и Пери. Најми
 рад не да је веома до ми, као сроби, о
 како се инјекције од свих. Мој инјекције
 рад са старом за сробино сроби. Како
 да ми инјекције ми тивом?

Слика 40. (странице 106-107). Факсимил писма Милутина Миланковића упућеног Вјачеславу Жардецом 29. 1. 1953. године у Америку.

9.11 Жардецки Миланковићу – 13. 7. 1957. године

13.VII 57.

Драги Господине Професоре!

Хвала Вам на писму које сам примио крајем јуна. Мило нам је било да сазнамо да сте Ви и госпођа Миланковић добро са здрављем. А што се година тиче...оне пролазе. Честитамо на унуку, а и ми смо постали деда и баба. Олегова жена родила је 30-ог априла синчића⁹⁰. И наш је унук далеко. Иако у једној земљи није баш било лако превалити пут од више од 5000 km да га видите. Можда ћемо се упознати са унуком у септембру када ће се његови родитељи селити у Бостон.

Овог лета радим мање пошто се више не осећам способан за већи напор. У јуну сам потписао уговор са једним другим издавачем, предао сам њему рукопис поднасловa „Теорије облика небеских тела⁹¹“. Ову књигу сам писао, полако, у току више година, а видим да је остало свега неколико стручњака од старих генерација. Нови што долазе, чак се и не труде да дознају шта је пре њих урађено. То преовлађује сада у скоро свим пољима науке и вероватно је реакција на онај океан књига и чланака који се не да савладати. Тако стоји ствар овде и са питањима постанка континената или ледених доба. Неко се ухвати за мањи део проблема и држи се свом снагом за оно мало што му се чини да је разумео. За остало што очигледно противуречи његовом уском становишту неће ни да се брани. Научника са широким погледом постоји процентуално све мање. Да ли је Wundt⁹² жив? Крајем априла састао сам се на једном конгресу са Гутенбергом па смо говорили о вама. Он и његова жена држе се још добро. Можда ћу га поново срести у Torontu (Canada) у септембру, ако одем на састанак геофизичке и геодетске уније. За сада сумњам да ћу ићи тамо.

Моја се жена придружује мени да заједно пожелимо Вама и госпођи Миланковић све најлепше.

Одани Вама В. Жардецки

Факсимил овог писма се налази на слици 41, а на слици 42 је приказан факсимил авионске коверте истог писма.

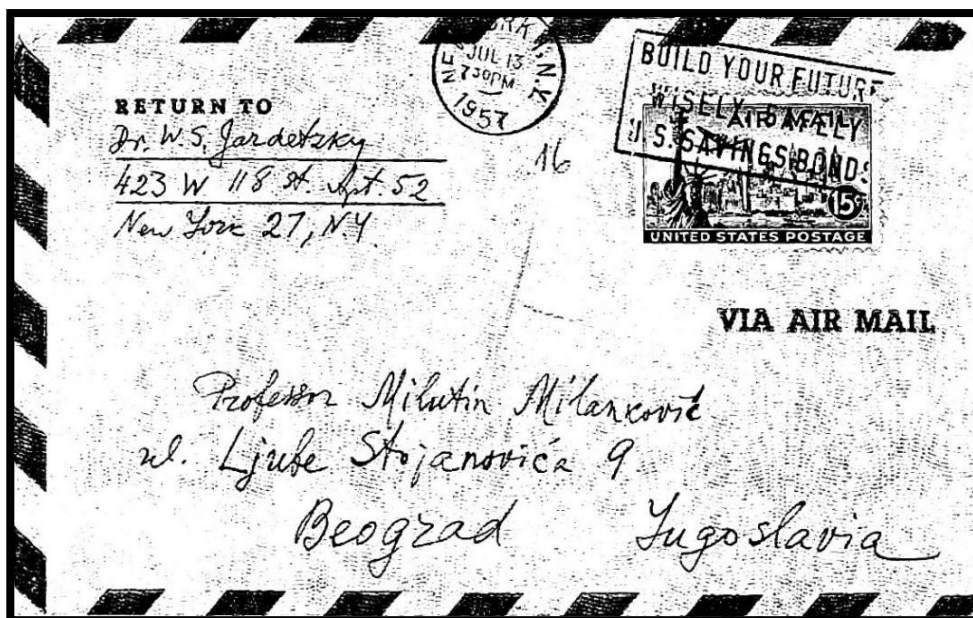
⁹⁰ Александар Жардецки – напомена аутора.

⁹¹ Jardetzky, W., 1958: Theories of figures of celestial bodies. Interscience Publishers. New York and London, 186 str.

⁹² Wundt Gustav Georg Walter (Вунт Валтер) (види страницу 6) – напомена аутора.

Слика 42. Факсимил авионске коверте писма које је Вјачеслав Жардецки упутио Милутину Миланковићу 13. 7. 1957. године из Америке на њему се јасно виде њихове тадашње адресе.

10. ЗАКЉУЧАК

Ова књига има најмање два обележја. Први је свечарски. Њено излагање ове 2024. године треба да обележи два јубилеја; 137 година од оснивања и 100 година од институционалне самосталности Астрономске опсерваторије у Београду. Друго обележје је научно историјско. Оно треба да подсети на сарадњу Милутина Миланковић и Вјачеслава Жардецког који су током својих каријера били тесно повезани са Астрономском опсерваторијом. Жардецки је по доласку из Русије у Београд 1920. године радио у Астрономској и метеоролошкој опсерваторији, док је Миланковић у два кратка наврата био задужен да води бригу о Опсерваторији, при чему други пут у функцији управника Астрономске опсерваторије.

Од мноштва научно историјских обележја ове књиге, за крај, као неку врсту посебно одабране завршне поуке, истаћићемо неке посебности, односно разлике у општем методолошком приступу у научном истраживању код оба научника Милутина Миланковића и његовог верног сарадника и пријатеља Вјачеслава Жардецког.

Миланковић се по окончању студија у Бечу и тамошње кратке „инжињерске праксе“, како сам пише у писму од 24. 8. 1952. године, доселио у Београд 1909. године, остао у њему добровољно да живи пола века, а каријеру је градио на сталној позицији професора универзитета. На путовања је одлазио ради личне комуникације са колегама научницима или понекад ради одмора. Најдужи боравак ван Београда је био принудан, током војничког заробљеништва за време Првог светског рата. Са друге стране, Жардецког је судбина натерала да промени, живи и ради у чак шест држава: Русији, Краљевини Југославији, Недићевој Србији, Немачком Рајху, Аустрији и Сједињеним Америчким Државама.

Посвећеност науци код Миланковића је неоспорна, код њега је то животна константа. Она је тек након његове смрти добила светско значење, када је јасно научно потврђено да је Миланковић био у праву⁹³, да климу планете Земље на размерама од пар стотина хиљада година до неколико милиона година одређују астрономски фактори. То је Миланковић егзактно показао пишући и решавајући о томе математичке једначине небеске и рационалне механике, супростављајући се

---

⁹³ Imbrie, J. and Imbrie, K. P., 1979: Ice Ages: Solving the Mystery. Macmillan, London, 224 str.

математиком разним дескриптивним наклапањима о палео клими која су била врло распрострањена и популарна у то време.

Са дуге стране, посвећеност науци код Жардецког је такође огромна, али нема особине константе, него је променљива величина. Промена проистиче из врло несталних и неизвесних услова живота који му се одвијао у шест држава, где су често елементарни егзистенцијални проблеми, од тога како и где да борави, а можда и шта и колико да једе, до тога шта и како треба радити да се минимална комформистичка егзистенција одржи, а да се трајно не напусти наука. У тој еквилибристици којој је био изложен и да како-тако остане стабилан, помогала му је супруга Татјана, која је понекад преузимала многе обавезе, док се Вјачеслав не снађе, што му је некако успевало. При томе је увек остајао у науци, ако не у пишућем моду, оно увек у мислећем моду. Све то је захтевало од Жардецког да осваја и даје креативне доприносе у различитим научним дисциплинама, као што су астрономија, хидродинамика, статика, геофизика, геологија, палеоклиматологија, примењена математика и др.

Претходна разматрања би могла да се придруже дискусијама о научном методу, где постоје два опречна става. По једном, научни метод је универзалан поступак у сазнавању научних истина применљив у сваком истраживању, док по другом ставу не постоји универзалност и научном методу већ је инвентивност строго индивидуални процес чију детаљну закономерност не можемо да разазнамо. Ако се научној методи дода амбијент истраживања, а то су општи услови у којима истраживач ради, видимо из примера Миланковића и Жардецког да се до научних открића може доћи у оба случаја; како у стационарним условима релативног животног мировања, као што је то било код Миланковића, тако и у динамичним условима великих животних селидби као што је било код Жардецког.

ДОДАТАК 1

КРАТАК ПРИКАЗ ЗНАЧАЈНИХ ДАТУМА У РАЗВОЈУ АСТРОНОМСКЕ И МЕТЕОРОЛОШКЕ ОПСЕРВАТОРИЈЕ У БЕОГРАДУ ДО РАЗДВАЈАЊА ОПСЕРВАТОРИЈА

1. јануар 1848. године. Почела су свакодневна мерења метеоролошких параметара у Србији која је успоставио Владимир Јакшић (Крагујевац, 1824 – Београд, 1899) на породичном имању на Сењаку, тада у околини града Београда. Непуну годину дана раније Јакшић се вратио са студија статистике, економије и финансија на Универзитетима у Тибингену и Хајделбергу и почео да ради у Министарству финансија Кнежевине Србије.

1856. године. У 20 градова тадашње Србије почела је са радом добро организована мрежа метеоролошких станица, која је, нажалост престала са радом 1862. године. Из тог времена Владимир Јакшић је оставио драгоцене податке о колебању водостаја на реци Сави.

23. август – 08. септембар 1853. године. У Бриселу је одржана Прва међународна метеоролошка конференција.

2. септембар – 16. септембар 1873. године. У Бечу је одржан Први међународни метеоролошки конгрес и оснивана је Међународна метеоролошка организација (International Meteorological Organization – ИМО) као претече садашње Светске метеоролошке организације (World Meteorological Organization – WMO). Метеоролошка служба Краљевине Југославије постаје члан, а дугогодишњи представник је био и академик Милутин Миланковић.

21. октобар 1884. године. Указом краља Милана Обреновића (Марашешти, 1854 – Беч, 1901) за суплента (асистента) на предмету „Астрономија са метеорологијом“ на Филозофском факултету Велике школе у Београду постављен је Милан Недељковић, који се управо вратио са студија из Париза са дипломама математике, физике, астрономије, метеорологије, сеизмологије и прецизне механике. Тако је Недељковић постао први српски школовани астроном и метеоролог.

25. децембар 1886. године. Милан Недељковић постаје професор Филозофског факултета Велике школе у Београду.

07. април 1887. године. Министар просвете и црквених дела Милан Кујунџић Абердар (Београд, 1842 – Београд, 1893), у складу са споразумом Међународне геодетске конференције у Берлину и на предлог Милана Недељковића, професора астрономије и метеорологије на Великој школи, доноси решење о основању провизорне Астрономске и метеоролошке опсерваторије.

01. јул 1887. године. Милан Недељковић започиње метеоролошка мерења на привременој опсерваторији у закупљеној приватној кући на Брачару која се спроводе до 1. маја 1991.

03. септембар 1888. године. Милан Недељковић обраћа се министру просвете и црквених дела са предлогом за подизање сталне опсерваторије Велике школе.

27. септембар 1888. године. По образложеном захтеву Милана Недељковића, министар просвете и црквених дела Владан Ђорђевић (Београд, 1844 – Баден, 1930) је о Крстовдану (27. септембра по новом календару) 1888. године донео уредбу о оснивању јединствене мреже метеоролошких станица у Краљевини Србији. Сматра се да је тада основана Државна метеоролошка служба у Србији.

21. септембар 1889. године. Милан Недељковић се обраћа министру просвете и црквених дела са предлогом (иначе, који је први пут изложио још 1884. године) за подизање сталне Астрономске и метеоролошке опсерваторије Велике школе која има пет задатака, да:

(I) буде мала астрономска опсерваторија за примењену, прецизну астрономију – ону која нам треба за посведневну одредбу времена (часа) и за одредбу лонгитуда и латитуда (и азимута), поред неколико специјалних научних задатака, који стоје у свези са овим горњим, и поред њеног задатка као вежбаоница за ученике астрономије у Великој школи и друге раденике;

(II) буде велика метеоролошка опсерваторија за сва курентна посведневна метеоролошка посматрања и за разна специјална метеоролошка посматрања и испитивања;

(III) буде централа за све метеоролошке станице у Србији, којима се у задатак стављају: посведневна посматрања свију метеоролошких прилика Србије, зарад утврђивања њене климатологије у цели научној и примењеној;

(IV) буде мала земномагнетска опсерваторија, у којој би се посведневно земномагнетске прилике посматрале и пратиле, са задатком да изврши и земномагнетски премер Србије; и

(V) прати земљотресне прилике помоћу сеизмографа.

Такође, опсерваторија Велике школе требала је да омогући студентима осматрачки и експериментални рад и да на тај начин има значајну улогу у развоју метеорологије, астрономије и геофизике у Србији.

13. мај 1891. године. Почела су мерења у парку (сада познат под именом Карађорђево парк) сталне опсерваторије чија је зграда грађена 1890. године и 1891. године према пројекту Јована Илкића (Земун, 1857 – Нежидер, 1917).

Август 1902. године. Почела је међународна размена шифрованих података и израда прве прогнозе времена. Извештаји о времену и временске прогнозе су се већ од 1912. године објављивале у листу Политика.

Април 1904. године. У подигнутом павиљону у оквиру Опсерваторије постављени су микросеизмограф и варијациони земномагнетни инструменти и започета сеизмолошка и земномагнетна мерења.

26. јануар 1906. године. Основан је Сеизмолошки завод на Ташмајдану.

Март 1907. године. Павле Вујевић је изабран за привременог, а 1910. године за сталног доцента, 1919. године за ванредног, а 1921. године за редовног професора за метеорологију и климатологију на Филозофском факултету Београдског Универзитета.

Први светски рат (период 1916-1918). Опсерваторијом је руководио Виктор Конрад (Беч, 1876 – Кембриџ, 1962) познати метеоролог и професор Бечког универзитета, оставивши радове о времену и клими Србије и неких делова Балканског полуострва^{94,95}. Нажалост, Аустројска војска је приликом повлачења из Србије однела или уништила већину метеоролошких и астрономских инструмената, док су Конрадови радови остали.

---

⁹⁴ Janc, N., 1991: Meteorološka i astronomska opservatorija u Beogradu tokom Prvog svetskog rata. Godišnjak grada Beograda, str. 183-187.

⁹⁵ Јанц, Н. и Поповић, Л. Ч., 2024: Астрономска опсерваторија у ратним временима. Publ. Astron. Obs. Belgrade, (у штампи).

1920. године. Вјачеслав Жардецки долази у Београд и запошљава се као асистент на Астрономској и метеоролошкој опсерваторији. Убрзо, 1923. године је стекао звање доктора примењене математике. Имао је успешну научну сарадњу са Милутином Миланковићем.

7. август 1922. године. Милан Недељковић дописом обавештава ректора Београдског Универзитета да је успео да на рачун ратних репарација Србија добије „од првих немачких конструктора све инструменте, како за целокупну астрономију, тако и за целокупну метеорологију са аерологијом“, чијим ће монтирањем то бити једна „потпуно модерна велика астрономска и метеоролошка опсерваторија“.

30. јануар 1924. године. Милан Недељковић, управник Астрономске и метеоролошке опсерваторије, одлази у пензију.

1924. године. Савет Филозофског факултета је одлучио да се од једне опсерваторије Београдског Универзитета оснују две засебне установе. За управника Метеоролошке опсерваторије је постављен професор Павле Вујевић.

1925. године. Постављен је Војислав Мишковић за управника Астрономске опсерваторије и тиме постаје први управник новоизграђене Астрономске опсерваторије. Он ће изградити савремену Опсерваторију на Великом Врачару у модернистичком стилу по пројекту чешког архитекте Јана Дубовија (Лазце, 1892 – Либерец, 1969).

1932. године. Нова Опсерваторија изграђена на Великом Врачару почиње званично са радом.

1948. године. Опсерваторија је издвојена из Природноматематичког факултета и постала стварно самостална институција Уредбом о Астрономској опсерваторији од 5. маја 1948. године (Службени гласник НР Србије, 4 (1948), 28, стр. 205).

ДОДАТАК 2

ЧЛАНСТВО СРБИЈЕ У МЕЂУНАРОДНОЈ АСТРОНОМСКОЈ УНИЈИ И ОСНИВАЊЕ ПРВОГ ЈУГОСЛОВЕНСКОГ НАЦИОНАЛНОГ КОМИТЕТА ЗА АСТРОНОМИЈУ

1918. године. Пред крај Првог светског рата савезничке силе одлучиле су да напусте постојеће међународне научне организације и формирају нове, при чему је централним силама забрањено придруживање. Неутралне земље су прихваћене касније.

9. октобар – 11. октобар 1918. године. У Лондону је одржана Прва међусавезничка конференција о међународним научним организацијама. Српски представници били су Богдан Поповић (Београд, 1864 – Београд, 1944), професор књижевности и реторике на Београдском универзитету и Јован Жујовић (Брусница, 1856 – Београд, 1936), председник Српске краљевске академија.

26. новембар – 1. децембар 1918. године. У Паризу је одржана Друга међусавезничка конференција. Србију су представљали Михаило Петровић, професор математике Београдског универзитета и члан Српске краљевске академија и Јован Жујовић, председник Српске краљевске академије.

18. август – 28. август 1919. године. У Бриселу је одржана Трећа међусавезничка конференција. Представници Србије били Михаило Петровић и Јован Цвијић, српски географ, ректор Београдског универзитета, члан и касније председник Српске Краљевске Академија. Трећа међусавезничка конференција била је и оснивачка скупштина Међународног истраживачког савета (International Research Council - IRC) у оквиру којег су основане бројне научне уније. Делегати представљени на Конференцији били су из следећих држава: Белгија 101, Канада 2, САД 27, Француска 45, Велика Британија 18, Италија 15, Нови Зеланд 1, Пољска 1, Румунија 2 и Србија 2. Међу оснивачима биле су и државе: Бразил, Грчка, Јапан, Португал, Аустралија и Јужна Африка.

28. август 1919. године. У Бриселу, за време одржавања 3. међусавезничке конференције, основана је Међународна астрономска унија (International Astronomical Union – IAU). Чланови оснивачи били су: Белгија, Француска, Јапан, Канада, Грчка, Мексико, Велика Британија, Италија и Сједињене америчке државе. Србија тада није приступила IAU иако је као чланица савезничких сила и победница у Првом светском рату била оснивач IRC у оквиру којег је основана IAU. Разлог за то вероватно је чињеница да на конференцији није био српски астроном већ су Србију представљали математичар Михаило Петровић и географ Јован Цвијић.

31. март 1933. године. Генерални секретар IAU Фредерик Стратон (Frederick John Marrison Stratton (Бирмингем, 1881 – Кембриџ, 1960) је писмом обавестио ректорат Београдског универзитета да је Извршни комитет изабрао Војислава Мишковића за члана Комисије 20 за мале планете и на тај начин је постао први српски/југословенски члан IAU.

19. јули – 17. јули 1935. године. На Петој генералној скупштини IAU у Паризу, Србија је формално приступила чланству, али у оквиру Краљевине Југославије. Једини представник Југославије на Скупштини био је Војислав Мишковић, члан Српске краљевске академије и директор Астрономске опсерваторије у Београду. У документима се не спомиње се Југословенски национални комитет за астрономију (ЈНКА), који је отпочео своје активности тек након Мишковићевог повратка из Париза.

17. децембар – 22. децембар 1935. године. Формалном оснивању ЈНКА претходила су три састанка на којима је написан статут Комитета који је достављен Српској краљевској академији у Београду и Југословенској академији знаности и умјетности у Загребу на разматрање и усвајање. Изабрани су председник, потпредседник и секретар ЈНКА. Тиме је успостављен Југословенски национални комитет за астрономију са мандатом од 4 године за период 1936-1939. године. Југословенски национални комитет за астрономију (НКА) чинили су следећи чланови (Arbutina, 2021):

- 1) Милутин Миланковић, члан Српске краљевске академије, проф. Београдског универзитета, председник
- 2) Војислав Мишковић, доп. члан Српске краљевске академије, проф. Београдског Универзитета, директор Астрономске опсерваторије Београд, секретар
- 3) Стјепан Шкреба, проф. Универзитета у Загребу, директор Геофизичког института, потпредседник

- 4) Жељко Марковић, проф. Универзитета у Загребу, члан
- 5) Вјачеслав Жардецки, ванредни проф. Београдског универзитета, члан
- 6) Владимир Вркљан, ванр. проф. Загребачког универзитета, члан
- 7) Јосип Племель, проф. Универзитета у Љубљани, члан.

ЗАХВАЛНИЦА

Аутори се најљубазније захваљују Архиву САНУ на великој предусретљивости и обзирности што су нам несебично стављали на располагање сву потребну документацију из заоставштине Милутина Миланковића, која представља окосницу ове књиге. Чињено је то у више наврата, како је већ динамика стварања ове књиге то захтевала, али нам је Архив САНУ увек излазио у сусрет благовремено и експедитивно, што је за најискреније дивљење. Нарочито је било важно што је Архив САНУ дао одобрење да се у књизи могу публиковати факсимили оригиналих писама и дописница, на чему се захваљујемо и посебно истичемо. На тај начин је заоставштину Милутина Миланковића постала транспарентнија и доступнија, како новим истраживачима, тако и заинтересованим читаоцима, чиме се Архив САНУ на неки начин придружио нашем ауторском тиму, што нам чини велику част.

Помоћ професора др Зорана Ђорђевића из Бостона је била од изузетног значаја у расветљавању неких важних детаља из живота и рада Вјачеслава Жардецког у Америци, а нарочито проналажење његовог некролога у старим архивама New York Times-a, на чему му се веома срдечно захваљујемо.

Велику захвалност дугујемо др Мирку Јанцу на одличним преводима кореспонденције Милутина Миланковића и страних научника са немачког на српски језик, што је књизи дало посебну вредност и омогућило многим да боље схвате живот и дело Милутина Миланковића и његових сарадника, међу којима су многи великани светске науке.

Јелисавета Павловић је пажљиво и веома тачно прекуцала комплетну преписку Милутина Миланковића и Вјачеслава Жардецког, чиме је омогућила да се ова преписка у читљивој форми нађе у књизи и буде доступна свима који знају српски и сродне језике, на чему јој се најљубазније захваљујемо.

Лука Ч. Поповић се захваљује Министарству науке, технолошких истраживања и иновација за финансирање кроз уговор бр. 451-03-66/2024-03/200002 закључен са Астрономском опсерваторијом.

Аутори

БЕЛЕШКЕ О АУТОРИМА

Наталија Јанц, (Београд, 1952), завршила је Математичку гимназију, Природно-математички факултет – група за метеорологију, магистрала из области Историје и филозофије природних наука и технологије на Универзитету у Београду. Радила је и била шеф Метеоролошке опсерваторије у Београду где је проучавала урбану метеорологију и утицај људске делатности на промену климе у градовима. Бави се историјом

метеорологије и делом Милутина Миланковића. Члан је организације International Commission for the History of Meteorology. Њени радови из метеорологије и историје метеорологије излагани су на домаћим и интернационалним конференцијама и публиковани у научним и стручним часописима. Учествовала је у обележавању јубилеја „150 година фотографије у Србији,“ „100 година Астрономске и метеоролошке опсерваторије у Београду“ (1987), „125 година од оснивања Астрономске опсерваторије у Београду“ (2012), „100 година самосталног рада Астрономске опсерваторије у Београду“ (2024), оснивању и раду Музејске збирке Астрономске и Метеоролошке опсерваторије, као и других манифестација. Аутор је књига „Метеорологија у делима Атанасија Стојковића“⁹⁶, „Гром из ведре неба – Етнометеорологија“⁹⁷, „Мало ледено доба у Србији од 14. до 19. века“⁹⁸ и „History of the hail suppression in Serbia“⁹⁹, која је преведена на српски (2019) и италијанки језик (2024).

---

⁹⁶ Јанц, Н., 2002: Метеорологија у делима Атанасија Стојковића. Архимедес, Београд, 96 стр.

⁹⁷ Јанц, Н., 2006: Гром из ведре неба – Етнометеорологија. Круг, Београд, 159 стр.

⁹⁸ Јанц, Н., 2017: Мало ледено доба у Србији од 14. до 19. века. Ауторско издање, Београд, 124 стр.

⁹⁹ Janc, N. and Gavrilov, M. B., 2017: History of the hail suppression in Serbia. LAP LAMBERT Academic Publishing, 72 str.

Недељко Тодоровић је рођен је 7. септембра 1952. године, у Карловцу. Од 1965. године живи у Београду, где је завршио основну школу, IV београдску гимназију и Природно-математички факултет, група за метеорологију, и стекао звање дипломираног метеоролога. Од 01.01.1979. до 31.12.2021. године радио је у Хидрометеоролошком заводу Србије, у периоду 1979-1991. године у Одељењу за радарску метеорологију, а од 1991. године у Одељењу за краткорочне прогнозе времена. Посебно истраживачко интересовање му је веза Сунчеве

активности и времена и климе на Земљи, синоптичка климатологија и класификација типова времена. Као аутор и коаутор има преко 80 објављених стручних и научних радова, од тога 10 у водећим светским часописима из области метеорологије и климатологије. Аутор је књиге “Метеорологија”¹⁰⁰ и добитник књижевне награде “Невен” за популарну науку, 2009. године.

---

¹⁰⁰ Todorović, N., 2009: Meteorologija. Kreativni centar, Beograd, 32 стр.

Миливој Б. Гаврилов, (Вршац, 19. 2. 1953.) редовни професор Природно-математичког факултета у Новом Саду у пензији. Завршио је основну школу и гимназију у Вршцу. Дипломирао је и магистрирао на Природно-математичком факултету у Београду. Докторску дисертацију је одбранио на Физичком факултету у Београду.

Радио је у државној метеоролошкој служби у фабрици Хемофарм у Вршцу, фирми Метингинфиз у

Земуну и на Природно-математичком факултету у Новом Саду. Хонорарно је радио на Физичком и Саобраћајном факултету у Београду, Центру за мулти студије у Новом Саду, Природно-математичком факултету у Скопљу и на Пилотској академији у Вршцу и у неколико предузећа.

Истраживао је у областима: решавања математичких диференцијалних једначина хидродинамике, нелинеарне интеракције, математичко/компјутерско моделирање атмосфере Земље и других планета, недавна и палео клима Земље, границе прогнозљивости атмосфере Земље, антропогена модификације метеоролошког времена, (не)обновљиве енергија, природне катастрофе, компјутерска обрада података и историја науке.

Држао је наставу на српском и енглеском језику за основне, мастер и докторске студије из тридесетак предмета на универзитетима у Београду, Новом Саду, Скопљу и Пилотској академији у Вршцу.

Написао је шест стручних књига, двестотинак радова, од којих је стотинак научних у еминентним часописима, израдио је неколико софтверских пакете и има 2.400 научних цитата. Пише и објављује популарне научно-стручне чланке, бави се издаваштвом и судским вештачењем из метеорологије. Има одредницу у Српској енциклопедији.

Лука Ч. Поповић (Трњани-Добој 16. 04. 1964.) је научни саветник на Астрономској опсерваторији, а од 2023. године и њен директор. Докторат из астрофизике је одбранио 1994. године на Математичком факултету Београдског универзитета. У периоду 1989-1992. године запослен је на Народној опсерваторији и Планетаријуму АД „Р. Бошковић”, прво као предавач, а после као управник (у два наврата 1991-1995 и 1999-2003).

Од 1992. године је запослен на Астрономској опсерваторији. Ангажован је на Математичком факултету у Београдског Универзитета као редован професор (са 10% радног времена од 2021. године). Боравио је на позицији постдокторанта на Астрофизичком институту у Потсдаму као стипендиста Александар фон Хумболт Фондације (2003-2005), а као гостујући професор боравио је на универзитетима у Гетингену, Риму (Тор Вергата и Сапијенца) и Падови. Има широку међународну научну сарадњу, при чему је руководио домаћим и билатералним пројектима.

Научна област у којој ради је астрофизика, а уже области су: спектроскопија лабораторијске и звездане плазме, активна галактичка језгра, гравитациона сочива, гама бљескови и истраживање Земљине јоносфере, као и флерова са Сунца, земљотреса и урагана. Поред ових истраживања, бави се и историјским истраживањима која су везана за личности и догађаје у нашој астрономији.

Објавио је укупно преко 500 стручних и научних радова од чега око 200 у водећим часописима из астрономије и физике. Резултати његовог рада су веома запажени, што се огледа у око 4.600 цитата (извор АДС).

Био је председник научних и организационих научних конференција, уређивао је специјалне издања часописа и зборника. Тренутно је главни и одговорни уредник Српског астрономског часописа. Учествовао је и учествује у управним одборима научних института и савета факултета.

ЛИТЕРАТУРА

Arbutina, B., 2021: The first Yugoslav National Committee for Astronomy, Publ. Astron. Obs. Belgrade No. 100, 185-191.

Eving, M., Jardetzky, W. i Pres, F., 1972: Elastični talasi u slojevitim sredinama. Beog. izd. graf. zavod, Beograd, 359 str.

Ewing, M., Jardetzky, W. and Press, F., 1957: Elastic waves in layered media. Inter. Series in the Earth sciences, McGraw Hill, New York-Toronto-London, 380 str.

Imbrie, J. and Imbrie, K. P., 1979: Ice Ages: Solving the Mystery. Macmillan, London, 224 str.

Jardetzky, W. S., 1930: Über die Ursachen der Spaltung und Verschiebung der Kontinente. Gerlands Beiträge zur Geophysik, 26, str. 167-181.

Janc, N., 1991: Meteorološka i astronomska opservatorija u Beogradu tokom Prvog svetskog rata. Godišnjak grada Beograda, Beograd, str. 183-187.

Janc, N. and Gavrilov, M. B., 2017: History of the hail suppression in Serbia. LAP LAMBERT Academic Publishing, 72 str.

Jardetzky, W. S., 1935: Recherches Mathématiques sur l' évolution de la Terre. Académie Royale Serbe, Belgrade, 202 str.

Jardetzky, W., 1958: Theories of figures of celestial bodies. Interscience Publishers, New York and London, 186 str.

Milankovitch, M., 1941: Kanon der Erdbestrahlung und seine Anwendung auf das Eiszeitenproblem. Königlich Serbische Akademie, Belgrad, 633 str.

Pupin, M., 1923: From immigrant to inventor. Charles Scribner's sons, New York-London, 396 str.

Todorović, N., 2009: Meteorologija. Kreativni centar, Beograd, 32 str.

Todorović, N., Janc, N., Gavrilov, M. B., 2024: Naučni rad Vjačeslava Žardeckog i saradnja sa Milutinom Milankovićem. Publ. Astron. Obs. Belgrade, 104, str. 207-212.

Архив САНУ, 10.131.

Архив САНУ, 14197/16.

Архив САНУ, 14349/875.

Архив САНУ, 10.131/II-50.

Архив САНУ, 10.131/II-59.

Архив САНУ, 10.131/II-61.

Архив САНУ, 10.131/II-504.

Архив САНУ, 10.131/II-624.

Бонцић, Д., 2023: Руски емигранти професори Београдског универзитета. Институт за савремену историју, Београд, 500 стр.

Дневне новине „Политика“, 1930: Шта вичете, када сте сви живи. Број 7967.

Јанц, Н., 2002: Метеорологија у делима Атанасија Стојковића. Архимедес, Београд, 96 стр.

Јанц, Н., 2006: Гром из ведре неба – Етнометеорологија. Круг, Београд, 159 стр.

Јанц, Н., 2017: Мало ледено доба у Србији од 14. до 19. века. Ауторско издање, Београд, 124 стр.

Јанц, Н., Гаврилов, М. Б., 1924: Преписка Милутина Миланковића са фамилијама Кепен и Вегенер – Оснивачи савремене науке о дугорочним климатским променама Земље (у припреми).

Јанц, Н., Поповић, Ј. Ч., 2024: Астрономска опсерваторија у ратним временима. Publ. Astron. Obs. Belgrade (у штампи).

Миланковић, М., 1950: Кроз царство науке – Слике из живота великих научника. Научна књига, Београд, 285 стр.

Миланковић, М., 1952: Успомене, доживљаји и сазнања од 1909 до 1944. године. САНУ, Одељење природно-математичких наука, Београд, 322 стр.

Мушицки, Ђ., 1999: Вјачеслав Жардечки, живот и дело српских научника. Српска академија наука и уметности, Одбор за проучавање живота и рада научника у Србији и научника српског порекла, Београд, стр. 47-85.

Протић, М., Протић-Бенишек, В., 1982: Милутин Миланковић у Астрономској опсерваторији у Београду, Живот и дело Милутина Миланковића 1879-1979. Српска академија наука и уметности, научни скуп, Београд, стр. 181-190.

Пупин, М. И., 1929: Са пашњака до научењака. Матица српска, Нови Сад, 415 стр.

Радованац, М., Протић-Бенишек, В., 2011: Особље Астрономске опсерваторије од оснивања до данас. Публ. астр. друш. „Руђер Бошковић“, Београд, 10, стр. 11-30.

Републички хидрометеоролошки завод Србије, РХМЗ, 1987: Метеоролошка опсерваторија у Београду. Републички хидрометеоролошки завод Србије, Београд, 56 стр.

Форгић, С. М., и Гаврилов, М. Б., 2024: Михајло И. Пупин – Судбина аутобиографије. Гаврилов Б. Миливој; Дом културе „Михајло И. Пупин“; Центар за културу „Врачар“, Београд-Идвор, 205 стр.
(https://www.researchgate.net/publication/381156155_Michael_Pupin_THE_DESTINY_OF_AUTOBIOGRAPHY) (14. 11. 2024.)

https://en.wikipedia.org/wiki/July_Revolt_of_1927 (30. 10. 2024.)

<https://www.teslasociety.com/columbia.pdf> (1. 9. 2024.)

https://www.teslasociety.com/columbia_and_tesla.htm (1. 9. 2024.)

<https://www.thecrimson.com/article/1993/1/21/slavic-prof-taranovsky-dies-pkiril-taranovsky/> (30. 10. 2024.)

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.163.41-6

НАУЧНА сарадња и преписка Милутина
Миланковића и Вјачеслава Жардецког :
књига из историје науке / Наталија Јанц
... [и др.]. - Belgrade : Astronomical Observatory, 2024 (Belgrade :
Donat graf). - 128 стр. : илустр. ; 24 cm. - (Публикације Астрономске
опсерваторије у Београду ; св. 105 = Publications of the Astronomical
Observatory of Belgrade ; no 105, ISSN
0373-3742)

Слике аутора. - Тираж 300. - Белешке о
ауторима: стр. 122-125. - Напомене и
библиографске референце уз текст. -
Библиографија: стр. 126-128.

ISBN 978-86-82296-12-6

1. Јанц, Наталија, 1952- [аутор]
а) Миланковић, Милутина (1879-1958) --
Преписка б) Жардецки, Вјачеслав
Сигисмундович (1896-1962) -- Преписка

COBISS.SR-ID 158986249

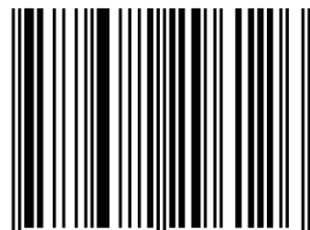

„Моји верни сарадници, господа Жардецьки и Мишовић, раде са младалачком ревностију на задацима који су им додељени, и ја се надам, ако у међувремену ништа не искрсне, да ћемо за Божић бити готови са теоријом померања полова и са секуларним променама елемената Земљине путање. Тада ћу Вас опширно извести о томе. Надам се да ћу се у пролеће појавити у Грацу са рукописом „Соларне климе“ спремним за штампу. Као што видите, од ове сетве обећавам једну богату научну жетву.“

Из писма Милутина Миланковића упућеном Владимиру Кепену,
15. новембра 1928. године.

ISBN 978-86-82296-12-6

9 788682 296126